

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS IR MEDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

AGNĖ LEONAITĖ
II kurso studentė

**BENDROJO GĖRIO KONSTRAVIMAS LIETUVOS GYVENTOJŲ
VIETINIUOSE PASIPRIEŠINIMUOSE ŽEMĖS NAUDOJIMO
PROJEKTAMS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė doc. dr. Jogilė Ulinskaitė

Vilnius, 2025

Magistro darbo vadovės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

Leonaitė A. Bendrojo gėrio konstravimas Lietuvos gyventojų vietiniuose pasipriešinimuose žemės naudojimo projektams: Politikos ir medijų specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovė doc. dr. J. Ulinskaitė – Vilnius, 2025. – 69 p.

Reikšminiai žodžiai: gyventojų vietiniai pasipriešinimai, NIMBY, žemės naudojimas, teisinimo teorija, teisinimų analizė, politinis dalyvavimas.

Darbe tiriami Lietuvos gyventojų vietiniai pasipriešinimai žemės naudojimo projektams, žvelgiant į juos iš politinio dalyvavimo perspektyvos. Pasipriešinimai konceptualizuojami remiantis agonistinio pliuralizmo (Ch. Mouffe) ir teisinimo (L. Boltanski ir L. Thevenot) teorijomis. Atliekama pasipriešinimų atvejų atranka, jie analizuojami naudojant teisinimų analizės metodą. Atlikta analizė parodo, kad pagrindinė vertybių kategorija pasipriešinimuose yra pilietiškumas: vietinės gyventojų bendruomenės pasipriešinimuose konstruoja save kaip galios vienetą, meta iššūkį valdžios institucijoms – arba išvis neigia jų autoritetą, iškeliant bendruomenės galią, arba siekia pakeisti jų sprendimus per teises procedūras. Svarbu tai, kad gyventojų plėtojamas konfliktas nėra savitikslis – konfliktuojama dėl kitų pagrindinių pasipriešinimuose išskylančių vertybių (žaliųjų – gamtos ir aplinkos, ir tradicijos – socialinio pastovumo). Taigi galima teigti, jog pasipriešinimai siekia nuneigti dominuojančią vertingumo sampratą, pakeisti vertybinius kriterijus, kuriais remdamiesi valdžios atstovai priima sprendimus.

Turinys

IVADAS.....	6
1. Teorinis pagrindas.....	9
1. 1. Gyventojų pasipriešinimų samprata.....	9
1. 2. Radikaliosios demokratijos prieiga.....	11
1. 3. Radikaliosios demokratijos pritaikymas gyventojų pasipriešinimų tyrimams.....	13
1. 4. Teisinimo teorija.....	14
1. 5. Vertybių pasauliai – bendrojo gėrio koncepcijos teisinimo teorijoje.....	15
2. Tyrimo metodologija ir medžiaga.....	18
2. 1. Teisinių analizės metodologija.....	18
2. 2. Gyventojų pasipriešinimų atvejų atranka ir medžiaga.....	19
3. Pasipriešinimų atvejų analizė.....	23
3. 1. Domeikavos gyventojų pasipriešinimas pusiaukelės namams.....	23
3. 1. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys.....	23
3. 1. 2. Dominuojantis pilietiškumas ir jo subkategorijos.....	24
3. 1. 3. Tradicijos aktualizavimas per pavojaus jausmą.....	26
3. 1. 4. Papildomos teisinimo kategorijos – industrija ir rinka.....	27
3. 1. 5. Atvejo apibendrinimas.....	28
3. 2. Panevėžio raj. gyventojų pasipriešinimas Rail Baltica vėžės projektui.....	29
3. 2. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys.....	29
3. 2. 2. Pilietiškumo raiška.....	30
3. 2. 3. Rinkos ir industrijos kategorijos.....	31
3. 2. 4. Periferijoje – žilioji ir dvasinė vertybių kategorijos.....	33
3. 2. 5. Atvejo apibendrinimas.....	34
3. 3. Pagirių gyventojų pasipriešinimas medienos gamyklai.....	35
3. 3. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys.....	35
3. 3. 2. Sisteminiis pilietiškumas kaip pagrindas.....	36
3. 3. 3. Žilioji kategorija („teisė į sveikatą“)......	37
3. 3. 4. Industrijos, rinkos ir periferinės kategorijos.....	39
3. 3. 5. Atvejo apibendrinimas.....	40
3. 4. Darbėnų gyventojų pasipriešinimas vandenilio ir metanolio gamyklai.....	41
3. 4. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys.....	41
3. 4. 2. Bendruomenės pilietiškumo dominavimas.....	41
3. 4. 3. Žilioji ir rinkos kategorija („gamtos resursai – turtas“)......	43
3. 4. 4. Industrijos, tradicijos ir šlovės kategorijos.....	45

3. 4. 5. Atvejo apibendrinimas.....	46
3. 5. Medžių kirtimo atvejai.....	47
3. 5. 1. Pasipriešinimų apžvalga ir surinkti duomenys.....	47
3. 5. 2. Pilietiškumo kategorija.....	48
3. 5. 3. Kitų kategorijų teiginiai.....	49
3. 5. 4. Atvejų apibendrinimas.....	51
3. 6. Vėjo elektrinių atvejai.....	52
3. 6. 1. Pasipriešinimų apžvalga ir surinkti duomenys.....	52
3. 6. 2. Pilietiškumo kategorija.....	53
3. 6. 3. Žalioji, industrijos ir rinkos kategorija.....	54
3. 6. 4. Atvejų apibendrinimas.....	55
IŠVADOS.....	57
1 PRIEDAS. Pasipriešinimų atvejų sąrašas.....	60
Literatūros sąrašas.....	65
Šaltinių sąrašas.....	68
SUMMARY.....	69

IVADAS

Lietuvos visuomenės susidomėjimą ir įsitraukimą į politinį gyvenimą įprasta vertinti neigiamai – dalyvavimas politinėje sistemoje ir pasitikėjimas politinėmis institucijomis Lietuvoje yra žemi¹, dalyvavimas per pilietinės visuomenės organizacijas – taip pat pasyvus². Visuomenės apatija politikai aiškinama kaip tam tikras post-sovietinės valstybės sindromas, teigiant, kad visuomenė vis dar paveikta demokratiją ir pilietinį įsitraukimą gniuždžiusios sovietinės sistemos, tačiau daroma prielaida, kad, laikui bėgant, visuomenė turėtų vystytis ir išmokti būti pilietiška, pasivyti vakarietiško politinio dalyvavimo rodiklius³.

Vis dėlto post-sovietinių visuomenių pasyvumą politinių institucijų ir sistemos atžvilgiu įmanoma suvokti ne tik kaip jaunų demokratijų atotrūkį, atsilikimą nuo Vakarų, bet kaip specifinės demokratinės tapatybės bruožą. Lelde Luik, tirdama Latvijos atvejį, teigia, kad nepriklausomos Latvijos tapatybę apibrėžia Latvijos žmonių („liaudies“) vienybė ir vienalytiškumas. Politinis „liaudies“ subjektiškumas buvo konstruojamas arba tiesiogiai priešinant jį atstovaujamosioms institucijoms, tokioms kaip parlamentas, politinės partijos ir Vyriausybė, arba nuo jų atsitraukiant⁴. Anot L. Luik, tai paaiškina latvių pasyvumą politinių atstovaujamųjų institucijų ir organizacijų atžvilgiu – „liaudis“ apskritai atsisako būti reprezentuojama, turėdama absoliutų suverenumą, ji turėtų politiškai veikti tik per tiesioginę demokratiją. Tokį politinio dalyvavimo aiškinimą galima pritaikyti ir Lietuvos atvejui – kaip ir Latvijoje, Lietuvoje nepriklausomybės laikotarpiu susiformavo stiprus tautos suverenumą ir vienybę teigiantis ir kartu reprezentacijos per institucijas galimybę atmetantis identitetas. Tačiau tai, kad Lietuvos visuomenė yra pasyvi politinių institucijų atžvilgiu, savaime nereiškia, kad ji linkusi į apolitiškumą. Priešingai, tai galima laikyti priežastimi plėsti požiūrį į politinį dalyvavimą Lietuvoje ir ieškoti jo formų už tradicinės politinės sistemos ribų.

Galima pastebėti tam tikras pasikartojančias Lietuvos gyventojų dalyvavimo apraiškas. Jomis galima laikyti vietinius gyventojų protestus ir kitokių formų pasipriešinimus dėl žemės

¹ Apolonijus Žilys, Miglė Bartuškaitė, „Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje“, *Kultūra ir visuomenė* 2(1) (2011); Vladas Gaidys, „Politinio aktyvumo rodikliai visuomenės nuomonės apklausoje“, *Filosofija. Sociologija* 31(4) (2020).

² Dainius Genys, „The Power of Lithuanian Civil Society and Its Boundaries,” in *The Nonprofit Sector in Eastern Europe, Russia, and Central Asia*, ed. David Horton Smith, Alisa Moldavanova, and Svitlana Krasynska (Leiden, Boston: Brill, 2018).

³ Besir Ceka, „The Perils of Political Competition: Explaining Participation and Trust in Political Parties in Eastern Europe“, *Comparative Political Studies* 46(12) (2012); Kjetil Duvold, Mindaugas Jurkynas, „Lithuania“, *The Handbook of Political Change in Eastern Europe, Third Edition*, eds. Sten Berglund et al. (Edward Elgar Publishing, 2013).

⁴ Lelde Luik, „Re-evaluating the Role of Representative Institutions in Radical Democratic Theory: Lessons from Democratic Identity Construction in Latvia” (Daktaro disertacija, Tartu universitetas, 2023).

naudojimo industrinių objektų statybai, infrastruktūros plėtrai, įstaigų kūrimui. Šie pasipriešinimai dažnai perauga į konfliktus su valdžios institucijomis, siekiant užginčyti ar pakeisti jų priimtus sprendimus dėl plėtros. Gyventojai priešindamiesi teigia savo teises į gyvenamąją vietą ir joje vykstančių pokyčių valdymą, remiantis Orhuso konvencija⁵. Priimti sprendimai dėl žemės panaudojimo ir plėtros bei jų keliama pokyčiai dažniausiai tiesiogiai veikia tik vietinius gyventojus, tačiau kai kurie pasipriešinimai, keliantys jautrius ar poliarizuojančius visuomenę klausimus, sulaukia nemažai žiniasklaidos dėmesio ir palaikymo visuomenėje (pvz., Dieveniškių gyventojų pasipriešinimas dėl migrantų apgyvendinimo⁶).

Tačiau ar vietinius pasipriešinimus dėl žemės naudojimo galima laikyti politiniu dalyvavimu? Siauroji politinio dalyvavimo samprata apima veiksmus, vykdomus valdžios institucijų, politinėje sferoje, o į plačiąją politinio dalyvavimo sampratą įeina veiksmai, kuriais siekiama paveikti politinę sferą, ir / arba veiksmai, kuriais sprendžiama kolektyvinė, viešojo intereso problema⁷. Net ir remiantis plačiąja politinio dalyvavimo samprata, vietinius pasipriešinimus įvertinti vienareikšmiškai sunku – juose galima įžvelgti ir viešojo intereso (bendruomenės gerovės), ir privataus intereso (privачios gyventojų nuosavybės) gynimą; taigi, jų apibrėžimas kaip (ne)politinio reiškinių reikalauja gilesnės analizės.

Akademinių tyrimų lauke Lietuvos gyventojų vietiniai pasipriešinimai tirti iš kiek kitokių perspektyvų. Dažniausiai gyventojų pasipriešinimai fiksuoti miesto planavimo tyrimuose, kuriuose pastebimos mažos gyventojų galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo dėl miesto plėtros ir dėl to kylantis nepasitenkinimas⁸, pabrėžiama būtinybė gyventojus įtraukti į formalų planavimo procesą⁹. Taip pat gyventojų pasipriešinimai tirti iš mobilizacijos ir aktyvizmo perspektyvos: J. Aidukaitės gyventojų bendruomenių tyrimas pabrėžia stipraus, telkiančio žmones ir skiriančio asmeninius

⁵Orhuso konvencija, ratifikuota Lietuvoje 2001 m., įtvirtina tris visuomenės teises: gauti informaciją apie aplinką, dalyvauti priimant su aplinka susijusius sprendimus, kreiptis į teismus aplinkos klausimais (LR Aplinkos ministerija, „Visuomenės teisės ir jų realizavimo tvarka Lietuvoje“, atnaujinta 2023 m. spalio 3 d., <https://am.lrv.lt/lt/orhuso-konvencija/visuomenes-teises-ir-ju-realizavimo-tvarka-lietuvoje/>).

⁶Delfi.lt, „Prie Vyriausybės – protestas dėl Dieveniškių ir Rūdninkų: turime pažadą, bet jis nieko vertas“, 2021 m. liepos 29 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prie-vyriausybes-protestas-del-dieveniskiu-ir-rudninku-turime-pazada-bet-jis-nieko-vertas-87822821>.

⁷Jan W van Deth, „A Conceptual Map of Political Participation,” *Acta Politica* 49, no. 3 (May 9, 2014): 349–67; Joakim Ekman and Erik Amnå, „Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology,” *Human Affairs* 22, no. 3 (June 25, 2012): 283–300.

⁸Laura Jankauskaitė-Jurevičienė, Aušra Mlinkauskienė, „Community Participation in Decision Making Processes in Urban Planning: The Case of Kaunas“, *Journal of Contemporary Urban Affairs* 5(2) (2021); Laura Jankauskaitė-Jurevičienė, „Assumptions of the Concept of Spatial Justice in the Theory and Practice of Urban Planning Processes“, *Architecture and Urban Planning* 18(1) (2022).

⁹Matas Cirtautas, „Visuomenės dalyvavimo urbanistinio planavimo ir projektavimo procesuose realijos ir perspektyvos“, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 3(3) (2011); Pranciškus Juškevičius, Kristina Gaučė, „Urbanistinio planavimo deformacijos“, *Urbanistika ir architektūra* 34(4) (2010); Jolita Sinkienė et al., „Potential for Transformation of Urban Open Public Spaces in Modernist Multi-Apartment Districts in Lithuania“, *Architecture and Urban Planning* 14 (2018).

resursus lyderio svarbą¹⁰, Vilniaus aktyvistų tyrime pastebimos žaismingos ir performatyvios protesto formos, aktyvizmo reikšmė individualios tapatybės konstravimui ir ideologiniam pasipriešinimui prieš neoliberalizmą¹¹. Galima teigti, kad iki šiol tiriamuosiuose darbuose nesiimta Lietuvos gyventojų vietinių pasipriešinimų dėl žemės naudojimo tirti kaip pasikartojančio reiškinių ir juos konceptualizuoti. Tuo remiantis keliamas šio darbo **klausimas** – kaip, remiantis empiriniais duomenimis, galima apibrėžti Lietuvoje vykstančius gyventojų vietinius pasipriešinimus ir jų pagrindinius bruožus?

Darbe taikoma radikaliosios demokratijos teorija (Ch. Mouffe) pasipriešinimų konceptualizavimui bei teisinimo teorijos (L. Boltanski ir L. Thevenot)¹² prielaidos gyventojų pasipriešinimų bruožų analizei. L. Boltanski ir L. Thevenot teigia, kad viešuose nesmurtiniuose konfliktuose susikerta skirtingai suvokiamas bendrasis gėris – moralinis konsensusas, struktūruojantis teisėtą (*legitimate*) socialinę santvarką. Konfliktai plėtojami ir sprendžiami formuluojant teisinimus (*justifications*) – teiginius, kuriuose abstraktūs bendrojo gėrio principai taikomi konkrečioje situacijoje, siekiant pagrįsti savo pozicijos teisingumą. Remiantis šia teorine prieiga, keliamas darbo **tikslas** – ištirti Lietuvos gyventojų vietiniuose pasipriešinimuose formuluojamus teisinimus ir juos grindžiančias pasipriešinimų vertybes.

Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Apibrėžti gyventojų vietinių pasipriešinimų sąvoką ir pristatyti teisinimų tyrimo modelį;
2. Atrinkti tinkamų tyrimui vietinių pasipriešinimų atvejus ir surinkti tyrimo duomenis;
3. Pasitelkus teisinimų analizės metodą, surinktus duomenis koduoti ir analizuoti, išskirti pagrindines pasipriešinimuose išskylančias vertybių kategorijas;
4. Apibendrinti analizės rezultatus, remiantis gautomis įžvalgomis įvertinti politinio veikimo bruožus pasipriešinimuose.

Darbo struktūra. Darbe visų pirma aptariamas teorinis tyrimo pagrindas – aptariama gyventojų vietinių pasipriešinimų samprata, jų tyrimui naudojama radikaliosios demokratijos prieiga, jungiama su teisinimo teorijos prielaidomis. Toliau pristatoma teisinimų analizės metodologija, pasipriešinimų atvejų apžvalga ir atranka analizei. Atrinkti atvejai analizuojami, išskiriant ir aprašant gyventojų naudojamus teisinimus. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados. Darbe yra 2 lentelės, 3 nuotraukos.

¹⁰ Jolanta Aidukaitė, „The role of leaders in shaping urban movements: a study of community mobilisation in Lithuania“, *East European Politics* 32(1), 105-122 (2016).

¹¹ Beatriz Lindqvist, „The Playfulness of Resistance: Articulations of Urban Grassroots Activism in Post-Socialist Vilnius“, *Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*, ed. Kerstin Jacobsson (Farnham; Burlington: Ashgate, 2015).

¹² Luc Boltanski, Laurent Thévenot, *On Justification. Economies of Worth* (Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2006).

1. Teorinis pagrindas

1. 1. Gyventojų pasipriešinimų samprata

Norint pateikti tyrimui tinkamą gyventojų vietinių pasipriešinimų sampratą, šiame poskyryje apžvelgiama, kaip gyventojų pasipriešinimai konceptualizuoti užsienio tyrėjų darbuose, ir kaip šie konceptai atitinka Lietuvoje vykstančius pasipriešinimus. Gyventojų pasipriešinimai (judėjimai) pastebėti ir imti analizuoti XX a. septintajame dešimtmetyje, Vakarų Europos valstybėse (Prancūzijoje, Ispanijoje). Šių valstybių miestuose ėmė formuotis konfliktai ir organizuotos gyventojų pastangos valdyti pokyčius savo gyvenamojoje vietoje, priešintis institucinės valdžios sprendimams dėl erdvių valdymo ir plėtros. Miesto gyventojų judėjimai ir pasipriešinimo iniciatyvos kilo kaip radikalus siekis „iš apačios“, iš marginalizuotų bendruomenių, siekiant išlyginti galios disbalansą ir įsteigti marginalizuotų gyventojų lygias teises į miestą¹³. Šiam reiškiniui sukurama sąvoka – miesto socialinis judėjimas (*urban social movement*), apimantis imigrantų ir darbininkų klasės atstovų telkimąsi (mobilizaciją), siekiant struktūrinių pokyčių mieste, kovojant už visų mieste gyvenančiųjų lygiateisiškumą¹⁴. Miesto socialiniai judėjimai priskiriami naujųjų socialinių judėjimų bangai – kylančių iš konflikto, paremto bendromis tapatybėmis, įsitikinimais, solidarumu, susitelkiančio į įvairias protesto formas. Miesto socialiniams judėjimams būdinga tai, kad jie telkia vienoje vietovėje gyvenančius, dėl urbanistinių problemų nepasitenkinimą reiškiančius žmones¹⁵.

Miesto socialiniai judėjimai nuo septintojo dešimtmečio kito ir transformavosi, į juos ėmė telktis įvairių tapatybių ir interesų grupės. „Teisės į miestą“ formuluotės universalumas lėmė tai, kad remdamiesi „teise į miestą“ ėmė mobilizuotis ir progresyvūs, ir konservatyvūs judėjimai, teisė į miestą įtraukta ir į institucinį diskursą, taigi, iš emancipacinio šūkio ji virto *status quo* atrama¹⁶. XXI a. miesto judėjimai tapo globaliu fenomenu dėl visame pasaulyje vykstančių urbanizacijos ir migracijos procesų¹⁷. Pietų Europoje šie judėjimai įsitvirtino kaip kosmopolitiški, į juos jungiasi mišrios grupės žmonių, dėl interneto ir kitų technologijų sklaidos padidėjo mobilizaciniai pajėgumai, o judėjimai institucionalizuojasi – NVO ar kitų organizacijų forma¹⁸. Ir Pietų, ir Vakarų

¹³ Henri Lefebvre, „The Right To The City“, *Writings on Cities* (London: Blackwell Publishing, 1996[1968]).

¹⁴ Manuel Castells, *The Urban Question* (London: Arnold, 1997).

¹⁵ Donatella della Porta, Mario Diani (eds.), *The Oxford Handbook of Social Movements* (Oxford: Oxford University Press, 2015).

¹⁶ Margit Mayer, „The ‘right to the city’ in the context of shifting mottos of urban social movements“, *City*, 13(2–3) (2009).

¹⁷ Lila Leontidou, „Urban Social Movements in 'Weak' Civil Societies: The Right to the City and Cosmopolitan Activism in Southern Europe“, *Urban Studies* 47 (2010).

¹⁸ Ten pat

Europos miestų judėjimų reikalavimai iš privačios erdvės teisių transformavosi į reikalavimą demokratizuoti, daryti prieinamas ir pritaikomas visiems viešas erdves; pasipriešinimo formos iš drastiškų (pvz., skvotinimas, blokados) kito į dažniau sankcionuotus protestus¹⁹. Berlyno ir Hamburgo judėjimai sėkmingai siekė savo tikslų sutelkdami „kūrybinę klasę“ – vidurinėsios klasės atstovus, užsiimančius meno ir kultūros iniciatyvomis²⁰. Taigi, galima pastebėti, kad šiuolaikiniai miesto socialiniai judėjimai (ar bent jau didelė jų dalis) nebėra radikalūs, neturi antisisteminių siekių ir tapę vienu iš pasipriešinimo būdų politinės sistemos viduje.

Vis dėlto miesto socialinių judėjimų samprata, išvystyta Vakarų visuomenėse, nėra tinkama Lietuvos gyventojų vietiniams pasipriešinimams tirti. Lietuviškiems pasipriešinimams nėra būdingi esminiai aptarti miesto judėjimų bruožai – judėjimų posūkis į institucionalizaciją, stipri kolektyvinė tapatybė, emancipacijos (arba pozicionuojami kaip emancipacija) siekiai.

Gyventojų pasipriešinimams apibūdinti tinkamesnė būtų *NIMBY* (*Not in my backyard*) sąvoka, kuri mokslinėje diskusijoje turi nevienareikšmį, ginčijamą statusą. *NIMBY* sąvoka išvystyta su stipria neigiama konotacija, daugiausia naudota pačių plėtros vystytojų ar jų palaikytojų, siekiančių sumenkinti, diskredituoti gyventojų nepasitenkinimą dėl aplinkos pokyčių, akcentuojant jų „truparegiškumą“ – vietiniams gyventojams esą nerūpi bendrasis gėris ir nauda, kurią visuomenei atneš pastatytas objektas, jiems svarbu tik tai, kas dedasi jų pačių kieme²¹. Todėl *NIMBY* vadinta epidemija, dėmesys sutelktas į „*NIMBY* sindromo“ įveikimą ir efektyvesnį miesto ar industrinės plėtros vykdymą²².

Šiuolaikiniuose darbuose *NIMBY* sąvoka kritiškai permąstoma, atkreipiant dėmesį, kad *NIMBY* pasipriešinimai veikia ne „truparegiškai“, o priešingai – dažnai kaip aplinkosaugos veikėjai, siekiantys mažinti neigiamą poveikį aplinkai ir lokaliai, ir globaliai²³. Lietuvos kontekste, tiriant Žygaičių gyventojų pasipriešinimą skalūnų dujų terminalui, pastebėta, kad viešajame diskurse sukonstruotas savanaudiško ir / ar kvailo pasipriešinimo įvaizdis (atitinkantis *NIMBY*) lėmė vietinių (kaimo) gyventojų marginalizavimą ir užgožė realius galios disbalansus²⁴. V. Eranti siūlo performuluoti *NIMBY* sąvoką, pabrėždamas, kad *NIMBY* konfliktai visada susiję su

¹⁹ Lila Leontidou, „Urban Social Movements in 'Weak' Civil Societies“; Johannes Novy, Claire Colomb, „Struggling for the Right to the (Creative) City in Berlin and Hamburg: New Urban Social Movements, New ‘Spaces of Hope’?“, *International Journal of Urban and Regional Research* 37 (2013).

²⁰ Johannes Novy, Claire Colomb, „Struggling for the Right to the (Creative) City in Berlin and Hamburg: New Urban Social Movements, New ‘Spaces of Hope’?“.

²¹ Mark Wexler, „A Sociological Framing of the NIMBY (Not-In-My-Backyard) Syndrome“. *International Review of Modern Sociology* 26(1) (1996).

²² Ten pat

²³ Carol Hager, Mary Alice Haddad (eds.), *NIMBY is beautiful: cases of local activism and environmental innovation around the world* (New York; Oxford: Berghahn Books, 2015).

²⁴ Diana Mincyte, Aiste Bartkiene, „The Anti-Fracking Movement and the Politics of Rural Marginalization in Lithuania: Intersectionality in Environmental Justice“, *Environmental Sociology* 5, no. 2 (November 13, 2018): 177–87.

teisingumo idėja – svarbu pamatyti, į kieno balsą ir interesus yra atsižvelgiama, į kieno – ne; kaip formuojami ir vertinami argumentai dėl bendrojo gėrio ir vertės²⁵.

Nors pati *NIMBY* sąvoka šiame darbe nenaudojama dėl jos išliekančių neigiamų konotacijų ir ribotumo, tačiau gyventojų vietiniai pasipriešinimai suprantami pagal V. Eranti koncepciją – kaip kova viešojoje erdvėje dėl vertingumo kriterijų, pagal kuriuos priimami sprendimai. Prie tokio apibrėžimo reiktų pridėti ir tai, kad gyventojų vietiniai pasipriešinimai stipriai susieti su konkrečia vieta ir aplinka, kurią gyventojai nori išsaugoti – kaip ir vakarietiškuose judėjimuose, sprendimams prieštaraujama apeliuojant į gyventojų teisę į miestą, bendras erdves, aplinką. Tokia pasipriešinimų samprata, viena vertus, yra gana abstrakti – „teisės į miestą“ lozungas naudojamas kaip argumentavimo strategija²⁶, nepadeda konkrečiau apibrėžti pasipriešinimų tikslų ir interesų (ar tai politinis veikimas, ar tik individualių interesų gynimas?). Antra vertus, kovos – skirtingų vertingumo sampratų susikirtimo viešojoje erdvėje – aspektas yra reikšmingas, ir, remiantis radikaliosios demokratijos teorija, leidžiantis atrasti politinę gyventojų pasipriešinimų dimensiją.

1. 2. Radikaliosios demokratijos prieiga

Remiantis Ernesto Laclau ir Chantal Mouffe radikaliosios demokratijos teorija, gyventojų vietinius pasipriešinimus žemės naudojimo projektams galima konceptualizuoti kaip politinį veikimą, demokratijos išraišką, atsitraukiant nuo privataus / viešo interesų, politinio / nepolitinio veikimo skirčių, nes E. Laclau ir Ch. Mouffe politiką, politinį veikimą suvokia kaip kylančius iš antagonizmo, kitaip tariant, kovos ar konflikto.

E. Laclau ir Ch. Mouffe teorija formuluojama permąstant hegemonijos sąvoką ir teigiant²⁷, kad tai nėra vienalypis, fiksuotas santykis tarp dominuojančios ir pavergtosios klasių. Socialinės tapatybės, socialinės klasės neegzistuoja savaime, jos yra nuolat artikuliuojamos, konstruojamos per diskursyvines praktikas. Socialinės tapatybės būtina egzistavimo sąlyga yra skirtumo nubrėžimas ir patvirtinimas, kitaip tariant, kad egzistuočiau „mes“, turi egzistuoti ir „jie“. Tapatybė yra realizuojama susidūrimu su kitu, prieštaravimu – pagal E. Laclau ir Ch. Mouffe, socialinių tapatybių egzistavimo sąlyga ir jų santykių pagrindas yra antagonizmas.

²⁵Veikko Eranti, „Re-visiting NIMBY: From conflicting interests to conflicting valuations“, *The Sociological Review* 65(2) (2017).

²⁶Margit Mayer, „The ‘right to the city’ in the context of shifting mottos of urban social movements“

²⁷Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics (Second Edition)* (London: Verso, 2001).

E. Laclau ir Ch. Mouffe taip pat pabrėžia antagonizmo pliuralumą. Socialiniai konfliktai kyla ne dėl vieno nesutarimo taško (kaip tai konceptualizuota klasikiniame marksizme). Kadangi konstruojamos socialinės tapatybės gali persidengti ir kisti, diskurse realizuojamas ir nesutarimo taškų daugis, pliuralumas. Tai įrodo Naujųjų socialinių judėjimų, prasidėjusių septintajame dešimtmetyje, iškilimas, įvairovė ir kaita. Šie pasipriešinimai, kaip pastebi E. Laclau ir Ch. Mouffe, kyla iš įvairių tapatybių artikuliuojimo. Miesto, ekologinė, antiautoritarinė, antinstitucinė, feministinė, antirasistinė, etninė, regioninė ar seksualinė tapatybės tapo pagrindu antagonizmo plėtojimui – galimybei naujai artikuliuoti hegemonijos priespaudą ir kovoti prieš ją²⁸. Antagonizmas negali būti tiesiog „išspręstas“, nes, esant galios pozicijai, visada kils pasipriešinimo jai taškai ir konfliktai, tokia yra socialinių santykių prigimtis.

Radikaliojoje demokratijoje politiškumas apibrėžiamas kaip antagonizmas, įgaunantis formą įvairiuose socialiniuose santykiuose, o politika yra praktikos, diskursai ir institucijos, kurios siekia nustatyti visuomenės tvarką ir reguliuoti socialinius santykius (kurie visada yra potencialiai konfliktiški)²⁹. Ch. Mouffe kritikuoja ir neigia svarstomosios demokratijos modelį, kuriame išspręsti įtampas ir nesutarimus socialiniuose santykiuose galima svarstymų ir derybų būdu, pasiekiant konsensusą³⁰. Anot Ch. Mouffe, galutinis demokratinis konsensusas neegzistuoja – jis visada veikia kaip galios stabilizavimas, hegemonijos išraiška, atmetant kurios nors grupės interesus.

Vietoje konsensuso paieškų, kuriomis neįmanoma pasiekti lygybės ir teisingumo, kaip būdą demokratijoje spręsti konfliktus, Ch. Mouffe siūlo agonistinį pliuralizmą. Agonistinis pliuralizmas yra suvaldytas, „prijaukintas“ iš socialinių santykių kylantis antagonizmas. Tai būdas sukonstruoti santykį tarp skirtingų socialinių tapatybių kaip prieštaraujančių, konkuruojančių tarpusavyje, bet ne priešų, iš kurių vienas privalo būti nugalėtas. Skirtingos pozicijos, „mes“ ir „jie“, negali būti suvestos į kompromisą, nes jos kyla iš skirtingų vertybių, gina tarpusavyje prieštaraujančius interesus. Konfliktas gali išnykti nebent įvykus „konversijai“, vienai grupei atsisakant savų vertybių ir priimant kitas. Agonizmas būtinas demokratijai, nes jo dėka išvengiama pavojingų konflikto formų ir smurto, išlaikant politiškumą – įtampą, konfliktiškumą tarp skirtingų pozicijų. Kaip teigia Mouffe, transformuoti socialinį antagonizmą į agonizmą yra visos demokratinės politikos tikslas³¹. Tam būtina sudaryti sąlygas skirtingoms socialinėms grupėms išsakyti savo nuostatas, nusivylimus, skausmus, legitimuojant skirtingas pozicijas ir taip pasiekiant tam tikrą konfliktinį konsensusą.

²⁸Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy*, 159.

²⁹Chantal Mouffe, „For an Agonistic Model of Democracy“, in James Martin (ed.), *Chantal Mouffe. Hegemony, Radical Democracy, and the Political* (London Routledge, 2013), 203.

³⁰Chantal Mouffe, *The Return of the Political* (Verso Books, 1993).

³¹Chantal Mouffe, „For an Agonistic Model of Democracy“.

1. 3. Radikaliosios demokratijos pritaikymas gyventojų pasipriešinimų tyrimams

Agonistinio pliuralizmo samprata leidžia pamatyti konfliktą kaip itin reikšmingą, taigi, vertą dėmesio ir gilesnės analizės, politinio lauko dėmenį. Tačiau Ch. Mouffe teorijoje pati konflikto samprata nėra išplėtotą – neatsižvelgiama į konfliktų įvairovę³² ir konfliktinių dinamikų veikimo principus³³. V. Eranti ir T. Meriluoto siūlo plėtoti agonistinio pliuralizmo sampratą, papildant ją Laurent Thevenot bendrumo gramatikų teorijos prielaidomis ir taip pritaikant šią teorinę prieigą empiriniams tyrimams³⁴.

L. Thevenot priklauso pragmatinės sociologijos kryptčiai, kuri analizuoja socialinius reiškinius kaip kuriamus veikėjų veiksmų ir jų atoveiksmių. Bendrumo gramatikų teorijoje³⁵ konceptualizuojamas bendrumo pliuralizmas – skirtingi būdai reikšti nusiskundimus, iškelti problemas ir konstruoti bendrumą tarp socialinių veikėjų. L. Thevenot išskiria tris bendrumo gramatikas – logikas, pagal kurias socialiniai veikėjai koordinuoja savo pozicijas ir veiksmus, teigdami savo vertybes ir interesus socialinėse situacijose: asmeninio artumo gramatika yra paremta emociniais ryšiais, artimais santykiais ir prisirišimu prie bendrų nematerialiųjų erdvių; teisinimo arba vertybių pliuralumo gramatika remiasi į bendrojo gėrio idėją – asmuo, reiškiantis savo poziciją, turi ją pagrįsti vertybiškai, susieti ją su bendrojo gėrio siekiu; liberalioji arba individualių interesų gramatika yra interesų grupių formavimas ir derybos, nepretenduojančios į vertybinę poziciją³⁶.

Bendrumo pliuralizmo samprata, anot V. Eranti ir T. Meriluoto, reikšmingai papildo agonistinio pliuralizmo suvokimą. Konfliktas gali įvykti tik esant tam tikram bendrumo pagrindui: kiekviena iš konflikto ašių turi sukonstruoti tarpusavio bendrumą, kad galėtų artikuliuoti, kuo jie skiriasi ir prieštarauja grupei, su kuria konfliktuoja. Be to, konfliktuojančioms pusėms reikalinga bendra erdvė, kurioje galėtų susidurti ir konkuruoti skirtingos pozicijos. Taigi, agonistinį

³²Cameron McAuliffe, Dallas Rogers, "The Politics of Value in Urban Development: Valuing Conflict in Agonistic Pluralism," *Planning Theory* 18, no. 3 (March 1, 2019): 300–318.

³³Vincent August, "Understanding Democratic Conflicts: The Failures of Agonistic Theory," *European Journal of Political Theory* 23, no. 2 (September 6, 2022): 182–203.

³⁴Veikko Eranti and Taina Meriluoto, "Plurality in Urban Politics: Conflict and Commonality in Mouffe and Thévenot," *International Journal of Urban and Regional Research* 47, no. 5 (August 19, 2023): 693–709.

³⁵Laurent Thevenot, "Evaluation Through Regimes of Engagement and Grammars of Commonality," in Radhika Gorur, Paolo Landri, Romuald Normand (eds.), *Rethinking Sociological Critique in Contemporary Education* (Taylor & Francis, 2023); Laurent Thevenot, "Pragmatic Regimes Governing The Engagement With The World," in K. Knorr-Cetina, T. Schatzki, E. Savigny (eds.), *The Practice Turn in Contemporary Theory* (London: Routledge, 2001).

³⁶Veikko Eranti, "Engagements, Grammars, and the Public: From the Liberal Grammar to Individual Interests," *European Journal of Cultural and Political Sociology* 5, no. 1-2 (March 26, 2018): 42–65; Magnus Paulsen Hansen, "Laurent Thévenot's Sociology of Regimes of Engagement and Grammars of Commonality," in *Handbook of Economics and Sociology of Conventions* (Cham: Springer International Publishing, 2023), 1–19.

pliuralizmą reikia suvokti dvejopai: kaip bendrumų pliuralizmą ir konfliktų pliuralizmą. Konfliktų pliuralizmas, anot autorių, yra galimybė įvairiais būdais identifikuoti ir artikuliuoti neteisybę bei įvairiais būdais jai priešintis – suformuluoti prieštaraujančią poziciją. Bendrumo pliuralizmas yra galimybė skirtingai konstruoti bendrą tapatybę ir spręsti iškilusias problemas³⁷.

V. Eranti ir T. Meriluoto teorinė prieiga leidžia vietinius gyventojų pasipriešinimus vertinti kaip politiškus ir suteikia analitinius įrankius (bendrumo gramatikas) jiems tirti. Šie pasipriešinimai vyksta mažose bendruomenėse ir aktualūs dažniausiai nedidelei žmonių grupei, tačiau tai lygiavertė agonizmo išraiška – vyksta neteisingumo identifikavimas, gyventojų bendrumo konstravimas, kuriamas arba keičiamas santykis su valdžia ir ją atstovaujančiomis institucijomis.

1. 4. Teisinimo teorija

Šiame darbe gyventojų pasipriešinimai yra analizuojami remiantis teisinimo gramatikos teorinėmis prielaidomis, kitų bendrumo gramatikų į analizę netraukiant. Taip pasirinkta dėl šių konfliktų specifikos – pirma, tiriami konfliktai vyksta viešojoje erdvėje, ir jų dalyviai – gyventojai – steigia save kaip kovojančius už teisingumą. Antra, pasipriešinimai dažniausiai vyksta konfliktuojant su valdžios institucijomis (savivaldybe, ministerijomis, priežiūros institucijomis); tai galimai sąlygoja nusiskundimų raišką, skatina atsiriboti nuo institucijų atžvilgiu nelegitimų būdų teigti savo poziciją, remiantis emocijomis ar individualiais interesais. Be to, būtent teisinimo gramatikos teorinės prielaidos yra labiausiai išplėtos, jos išdėstytos L. Thevenot ir L. Boltanski teisinimo teorijoje³⁸.

Teisinimo teorija, kaip teigia jos autoriai, kilo iš būtinybės konceptualizuoti teisingumą ir neteisybę, išskylančius viešose nesutarimo ar konflikto situacijose. Teisinimo teorijoje teigiama, kad viešojoje erdvėje vykstančios diskusijos, derybos, susitarimai yra paremti moralinių vertybių principais. Savo veiksmus ir nuostatas individai laiko teisingomis, nes jas teisina (pagrindžia) pagal jiems priimtinių vertybių principus; ir priešingai, vertybių principai tampa pagrindu artikuliuoti patiriamą ar potencialią neteisybę, įvertinat objektą, reiškini ar žmogų kaip neatitinkantį moralės nuostatų. Viešojoje diskusijoje teigdamas savo poziciją socialinis veikėjas tuo pačiu metu atlieka moralinį vertinimą – teigia, kas yra svarbu, kokios yra vertybės, į kurias reikia atsižvelgti, ieškant teisingo sprendimo. Pavyzdžiui, jei teiginys teisinamas pasitelkiant žmogaus teisių sąvokas, kartu teigiama, kad žmogaus teisės yra vertybė.

³⁷ Veikko Eranti, Taina Meriluoto, „Plurality in Urban Politics: Conflict and Commonality in Mouffe and Thévenot“.

³⁸ Luc Boltanski, Laurent Thévenot, *On Justification*

Teisinimo gramatikoje visi būdai teigti, konstruoti teisingumą yra paremti bendrojo gėrio idėja, kurią autoriai apibrėžia kaip moralinį teisėtą (t. y. gerbiančios bendrojo žmogiškumo ir orumo principus) socialinės santvarkos pagrindą. Šiuolaikinėse visuomenėse egzistuoja skirtingi būdai suvokti teisėtą socialinę santvarką, kitaip tariant, skirtingos bendrojo gėrio sampratos. Pagal tai, kokia bendrojo gėrio samprata aktualizuojama konkrečioje situacijoje, konflikte, objektai, veiksmai, reiškiniai, asmenys ir institucijos gali būti įvertinami kaip (ne)teisingi ar (ne)vertingi. Svarbu tai, kad teisinimo būdų skaičius yra apibrėžtas, baigtinis, nes tam, kad teisinimai būtų paveikūs, jie turi būti suprantami visiems viešojo dialogo dalyviams; tai kultūriniai vertybių repertuarai³⁹, vertybių skalės, kuriomis remiantis galima greitai atpažinti gėrį arba blogį.

Teorijos autoriai, siekdami apibrėžti vertybių, kuriomis remiantis vyksta teisinimas, kategorijas, ieškojo sąsajų tarp filosofinių tvarkos ir bendrojo gėrio sampratų ir žmonių argumentų koordinavimo pastangų įprastose (konfliktų) situacijose, rėmėsi kanoniniais politinės filosofijos tekstais ir elgesio vadovėliais, praktinių patarimų ir instrukcijų leidiniais⁴⁰. Išskirti šeši politiniai modeliai (*polities*) ir jų manifestacijos realybėje – šeši vertybių pasauliai (*common worlds*). Paminėtina, kad šie pasauliai yra idealieji – turintys išbaigtą vidinę struktūrą, kuri realiuose konfliktuose nebūtinai taikoma nuosekliai. Kiekviename iš pasaulių tai, kas vertinga, suvokiama pagal tam tikrą tvarką, vertingumo skalę. Taigi, egzistuoja šešios vertybių kategorijos, pagal kurių principus veikia kiekvienas iš pasaulių: dvasinė, tradicijos, šlovės, pilietiškumo, rinkos, industrijos. Vėlesniame autorių darbe šis rinkinys papildytas septintąja – žaliaja – kategorija⁴¹.

1. 5. Vertybių pasauliai – bendrojo gėrio koncepcijos teisinimo teorijoje

Šiame poskyryje pristatomi septyni teisinimo teorijoje išskiriami vertybių pasauliai, kuriais remiasi šio darbo analizės metodologija (aprašoma 2 skyriuje).

Dvasinis (*Inspired*) pasaulis. Aukštesnysis šio pasaulio principas – įkvėpimas; vertingumo būsenos – keistos, spontaniškos, emocionalios. Dvasinio pasaulio subjektai, geriausiai įkūnijantys aukštesnįjį principą – menininkai, vizionieriai, radikalūs aktyvistai, politiniai kankiniai, marginalai. Dvasinio pasaulio koncepcija kyla iš šventumo, šventųjų gyvenimo modelio (remiantis šv. Augustino filosofija), tačiau ji aktualizuojama ne tik religiniame kontekste – įkvėpimas yra vidinio

³⁹Veikko Eranti, “Engagements, Grammars, and the Public: From the Liberal Grammar to Individual Interests”.

⁴⁰Luc Boltanski, Laurent Thévenot, *On Justification. Economies of Worth*, 15.

⁴¹Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, “Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes”, in Lamont Michèle and Thévenot Laurent (eds.), *Rethinking Comparative Cultural Sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States* (Cambridge, Cambridge University Press, 2000).

pasaulio išaukštinimas, idėja, kad žmonės labiausiai priartėja prie gėrio, kai nekreipia dėmesio į pripažinimą ir kitų nuomones, nepaiso materialių aplinkybių. Dvasiniame pasaulyje stabilumas ir racionalumas nėra vertybės – priešingai, jie turi būti nugalėti, transformuoti žmogaus kūrybinės galios ir individualumo, kurie pasireiškia neplanuotai ir nevaldomai. Gėris pasiekiamas per žmogaus dvasią, pakylėtą netikėto įkvėpimo, o ne per sąmoningas, planuojamas pastangas.

Tradicijos (*Domestic*) pasaulis. Tradicijos pasaulio santvarka yra paremta asmeniniais santykiais, kurių centras šeimoje, tačiau kurie persmelkia visą visuomenės struktūrą. Aukštesnysis principas, lemiantis šią struktūrą, yra įsipareigojimas tradicijai ir hierarchijai – visi santykiai, svarbūs šiame pasaulyje, yra hierarchiški, jungiantys pavaldųjį ir valdantįjį. Todėl tradicijos pasaulio subjektai egzistuoja subordinacijoje: tėvas–vaikas, vyras–moteris, protėviai–palikuonys, vadovas–tarnautojas. Vertingumo būseną yra pranašumas pagal hierarchiją, taigi, hierarchijoje aukščiau esantys subjektai, daiktai laikomi vertingesniais už žemesnės hierarchijos grandis. Gėrio siekimas šiame pasaulyje – tradicinės žmonių santykių sanklodos tęstinumas ir kovojimas prieš jai gresiančius pavojus.

Šlovės (*Fame*) pasaulis. Šlovės pasaulyje aukštesnysis principas yra viešoji nuomonė. Žmonės ir objektai įgauna vertę ne dėl savo savybių ar veiksmų, bet kai jie būna įvertinti kitų žmonių, publikos, kuri stebi viešąją erdvę. Todėl vertė šiame pasaulyje yra gana nestabili – pasikeitus viešajai nuomonei, pasikeičia tai, kas yra vertinga. Vertingumo būsenos yra atpažįstamumas, teigiamos reputacijos ir dėmesio pritraukimas. Šlovės pasaulyje subjektai, laikomi svarbiais ir vertingais, yra įžymios asmenybės, galinčios formuoti visuomenės nuomonę. Tai ne tik popkultūros žvaigždės, bet ir įžymūs mokslininkai, politikai, žurnalistai, verslininkai ir kiti veikėjai, turintys dideles jais pasitikinčių žmonių auditorijas. Pagarbos iš kitų žmonių troškimas, remiantis šlovės pasaulio logika, yra įgimtas žmogui. Šio troškimo realizavimas, siekiant žinomumo ir kuriant savo reputaciją viešumoje, yra gėrio siekimas.

Pilietinis (*Civic*) pasaulis. Esminis pilietinio pasaulio bruožas yra vertės priskyrimas ne individams, bet kolektyviniams asmenims – asmenų grupėms, suvienytoms bendrų tikslų ir interesų. Aukštesnysis principas yra kolektyvinis veikimas, individualių interesų ir troškimų pažabojimas. Pilietinio pasaulio rėmuose gėrio galima siekti per žmonių kolektyvuose ir susivienijimuose atsirandančią bendrąją valią. Vertingumo būsenos yra tos, kurios organizuoja dideles žmonių mases į kolektyvus – vienybę, atstovavimą, teisėtumą. Didelių kolektyvų, tokių kaip tauta, organizavimas vyksta įsteigiant teisinę sistemą, kuri tampa būdu reguliuoti vertę, teisingumą susiejant su teisėtumu. Pilietinio pasaulio vertybės yra prarandamos, kai kolektyvai nustoja veikti dėl bendrų interesų, tampa nedemokratiški, uzurpuojami individualios valios. Kolektyvų

organizavimas (ir gėrio siekimas per juos) yra sudėtingas procesas dėl žmonių savanaudiškumo, polinkio siekti savų interesų.

Rinkos (*Market*) pasaulis. Rinkos pasaulis apima ne tik ekonominius ryšius, bet apskritai visus žmonių santykius, susijusius su materialių daiktų įgijimu ir turėjimu. Žmogaus prigimtis rinkos pasaulyje yra apibrėžiama kaip materialių dalykų troškimas, taigi, aukštesnysis principas yra varžymasis dėl vertingų dalykų. Vertingumo būseną yra trokštamumas, (piniginė) vertė, laimėjimas. Rinkos pasaulyje vertingiausi objektai yra tie, kurių trokšta visi, bet negali jų įgyti, o svarbiausi subjektai tie, kurie jais disponuoja – pirkėjai, pardavėjai, verslininkai, klientai. Rinkos vertybinio pasaulio logika – materialus klestėjimas yra išraiška tinkamų, gerųjų individo gebėjimų. Taigi, gėrio siekiama per rinkos transakcijas, nuosavybės įsigijimą ir pardavimą, turtėjimą.

Industrinis (*Industrial*) pasaulis. Industrinio pasaulio centre – technologijos ir moksliniai metodai. Aukštesnysis principas, pagal kurį priskiriama vertė, yra žmonių ir daiktų veikimo efektyvumas. Vertingumo būsenos – funkcionalumas, patikimumas, stabilumas, produktyvumas. Industriniame pasaulyje svarbiausi subjektai yra ekspertai ir profesionalai, galintys racionaliai išspręsti visuomenės problemas, pasitelkdami objektyvius metodus, technologines inovacijas. Industriniame pasaulyje gėrio siekimas yra bandymas suvaldyti ateitį, pasitelkiant planavimą ir skaičiavimus, pašalinti nestabilumą ir nenuspėjamumą. Polinkis į sistemiškumą ir planavimą lemia tai, kad industriniame pasaulyje nevertingais tampa subjektyvūs, standartų neatitinkantys daiktai ir subjektai. Ši verčių sistema paremta tikėjimu, kad žmogaus prigimtis yra linkusi į veiksmą ir darbą, taigi, jo kūnas yra įrankis atlikti darbą, o industrinėje skalėje vertingi objektai yra priemonės, kurios didina žmogaus darbo efektyvumą.

Žaliasis (*Green*) pasaulis. Atsižvelgiant į plintančius aplinkosauginius judėjimus, suformuluota teisinimo teoriją papildanti žaliojo pasaulio vertybių kategorija⁴². Šį pasaulį struktūruojantis aukštesnysis principas yra gamta ir jos gerovė. Veiksmai ar subjektai yra vertingi, kai jie veikia pagal aplinkosaugos ar „žalumo“ principus – yra švarūs ir neteršiantys aplinkos, tvarūs, susiję su atsinaujinančiais ištekliais, harmoningai derantys su gamta. Žaliajame pasaulyje vertingumas ir bendrojo gėrio siekis susiję su ateitimi – gamtosauginės praktikos reikalingos tam, kad būtų apsaugotas dabarties ir ateities žmonių gerbūvis. Dalis iš žaliojo pasaulio kylančių teisinimų formuluoja alternatyvią bendrojo gėrio sampratą, atsiejant ją nuo žmonių interesų – išskyla ekocentristinis suvokimas, kuriame gamtos ir gyvūnų gerovė yra savaiminis gėris.

⁴²Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, “Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes”.

2. Tyrimo metodologija ir medžiaga

2. 1. Teisinių analizės metodologija

Teisinimo teorija, pasiūlanti struktūruotą žvilgsnį į viešojoje erdvėje vykstančius konfliktus ir juose konkuruojančias bendrojo gėrio sampratas, yra palanki empirinių atvejų tyrimui. Tą pastebėję suomių tyrėjai Eeva Luhtakallio ir Tuomas Ylä-Anttila ėmė ją taikyti ginčų dėl miesto erdvių planavimo ir naudojimo⁴³, klimato kaitos polemikos⁴⁴ ir kt. tyrimams. Šie tyrėjai, dirbdami kartu su teisinimo teorijos autoriais L. Boltanski ir L. Thevenot, išvystė analitinę teisinių analizės įrankį⁴⁵, kuris bus naudojamas ir šiame darbe gyventojų pasipriešinimams žemės naudojimo projektams tirti.

Tyrimui pasirinktas teisinių analizės metodas, nes jis leidžia įvertinti gyventojų pasipriešinimus per politinio veikimo prizmę – kaip konkuruojančių bendrojo gėrio sampratų susikirtimą⁴⁶. Teisinių analizė yra (ir) politizavimo analizė⁴⁷, parodanti, kaip iš pirmo žvilgsnio nepolitiški klausimai (dėl statybų, infrastruktūros ir kitokių žemės naudojimo projektų) tampa politinių konfliktų objektais. Atlikta analizė leidžia atskleisti, kaip gyventojai sąveikauja su sprendimų priėmimo galia turinčiųjų pozicija, ginčydami jos teisingumą, ir formuodami vertybiškai pagrįstas alternatyvas.

Be to, teisinių analizė atveria galimybes produktyviai lyginamajai analizei⁴⁸, skirtingų kontekstų atvejus analizuojant per bendrą, universalų vertybių kategorijų tinklą, kuris išlieka pakankamai abstraktus, tinkamas analizuoti platų spektrą argumentų. Tai ypač aktualu šiame darbe, siekiant kaip bendrą fenomeną ištirti gyventojų pasipriešinimus, kylančius skirtingose Lietuvos vietovėse, dėl įvairių plėtros objektų, pasireiškiančias dalyvių ir jų pasisakymų įvairovę. Tačiau nepaisant fiksuotos struktūros, teisinių analizė išlieka atvira papildymams, naujų kategorijų išskyrimui⁴⁹.

⁴³ Eeva Luhtakallio, *Practicing Democracy. Local Activism and Politics in France and Finland* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).

⁴⁴ Tuomas Ylä-Anttila, Anna Kukkonen, "How Arguments Are Justified in the Media Debate on Climate Change in the USA and France," *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 8, no. 4 (2014).

⁴⁵ Tuomas Ylä-Anttila, Eeva Luhtakallio, „Justifications Analysis: Understanding Moral Evaluations in Public Debates“, *Sociological Research Online* 21(4) (2016).

⁴⁶ Veikko Eranti, „Re-visiting NIMBY: From conflicting interests to conflicting valuations“.

⁴⁷ Tuomas Ylä-Anttila, Eeva Luhtakallio, "Justifications Analysis"; Morgan Hamlin, "From Housing Crisis Initiative to Public Issue: Justifications Analysis of Land-Use Proposals in the Public Sphere," *European Journal of Cultural and Political Sociology* 9, no. 2 (March 24, 2021): 226–47.

⁴⁸ Tuomas Ylä-Anttila, Eeva Luhtakallio, "Justifications Analysis"; Boris Gladarev, Markku Lonkila, "Justifying Civic Activism in Russia and Finland," *Journal of Civil Society* 9, no. 4 (December 2013): 375–90.

⁴⁹ Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, "Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes"; Boris Gladarev, Markku Lonkila, "Justifying Civic Activism in Russia and Finland".

Teisinių analizėje atliekami šie žingsniai⁵⁰: pirma, konflikto diskurse identifikuojami teiginiai (*claims*); antra, jiems priskiriama vertybių kategorija(-os); trečia, žymima teigiama arba neigiama sąsaja su kategorija – teiginys gali ne tik palaikyti kurį nors iš vertybių pasaulių, bet ir būti skirtas kritikuoti ar neigti vertybių kategoriją; ketvirta, atliekant apžvalgą, atkreipiamas dėmesys į kategorijų kombinacijas, jų dažnį⁵¹. 1 lentelėje pateikiamos apibendrintos vertybių kategorijos ir jų kartinės sąvokos, kuriomis buvo vadovaujama atliekant medžiagos kodavimą ir analizę.

1 lentelė. *L. Boltanski ir L. Thevenot teisinimo teorijos vertybių kategorijų klasifikacija*

Vertybių kategorija	Pagrindinės sąvokos
Dvasinė (<i>Inspired</i>)	Religija ir kitos dvasingumo formos, nematerialumas, emocijos, vidinis pasaulis
Tradicijos (<i>Domestic</i>)	Tradicija, socialinė tvarka, hierarchija, pastovumas
Šlovės (<i>Fame / Renown</i>)	Ižymumas, reputacija, viešoji nuomonė
Pilietiškumo (<i>Civic</i>)	Solidarumas, kolektyvinė gerovė, teisės
Rinkos (<i>Market</i>)	Finansinė ir materialinė nauda, kaštai, biudžetas
Industrijos (<i>Industrial</i>)	Efektyvumas, technika, moksliniai metodai, planavimas
Žalioji (<i>Green</i>)	Gamta, tarša, žmonijos ateitis

2. 2. Gyventojų pasipriešinimų atvejų atranka ir medžiaga

Darbe tiriami gyventojų pasipriešinimai, vykę nuo 2022 m. pradžios iki 2024 m. rugsėjo. Pasirinktas laikotarpis trumpas, nes siekiama ištirti vienalaikius, esminius pastarųjų metų pasipriešinimus, taigi, susidaryti bendrą vaizdą apie dabartinę situaciją, atsiribojant nuo istorinės perspektyvos. 2022 m. baigėsi pandeminis laikotarpis, kuris pasižymėjo tam tikru gyventojų pasipriešinimų vakuumu – visuomenės įsitraukimas buvo išaugęs, tačiau sutelktas į pandemijos realijas; pandemijai nuslopus ir šalyje atšaukus jos valdymo priemones, pilietinis aktyvumas

⁵⁰ Tuomas Ylä-Anttila, Eeva Luhtakallio, “Justifications Analysis”

⁵¹ Taip pat siūloma žymėti kalbėtoją (teiginio autorių) ir auditoriją. Šiame darbe šie aspektai nežymimi, kadangi tiriama tik viena iš konflikto pusių gyventojai.

normalizavosi – sumažėjo⁵². Taigi šis „sugrįžimas į normalumą“ pasirinktas kaip tiriamojo laikotarpio pradžios taškas.

Norint atrinkti gyventojų pasipriešinimų atvejus analizei, visų pirma išsikelta užduotis surinkti visus pasirinkto laikotarpio atvejus. Žiniasklaidos portaluose buvo ieškoma šio laikotarpio straipsnių, naudojant paieškos raktažodžius *gyventojai priešinasi / prieštarauja / protestuoja / nesutinka; gyventojų bendruomenė*. Paieška buvo vykdoma nacionalinės žiniasklaidos⁵³ ir regioninės žiniasklaidos⁵⁴ portaluose. Iš viso rasti 47 atvejai⁵⁵. Jie sugrupuoti į 8 grupes pagal objekto tipą, kuriam priešinamasi:

1. **Gamyklos ir perdirbimo centrai.** Dideli industriniai objektai, gyventojai neigiamai vertina jų keliamą poveikį aplinkai (kvapas, tarša, kraštovaizdis ir kt.). 9 atvejai.
2. **Didelio masto valstybės infrastruktūra.** Kariniai poligonai, „Rail baltica“ projektas. Atvejų nedaug, jie specifiniai – turintys stiprų poveikį didelei gyvenvietei, už jų vykdymą atsakinga ne savivaldybė ar verslo įmonės, o Vyriausybė. 2 atvejai.
3. **Socialinės įstaigos.** Gyventojai priešinasi dėl su šiais objektais kaimynystėje atsirandančių tam tikrų nemėgiamų socialinių grupių (kaliniai, psichikos negalią turintys žmonės, priklausomi nuo narkotikų žmonės, pabėgėliai). 5 atvejai.
4. **Vėjo elektrinės.** Gyventojai priešinasi elektrinių poveikiui aplinkai (žala kraštovaizdžiui, gamtai, keliamas triukšmas). 9 atvejai.
5. **Medžių kirtimas.** Miestų gyventojai priešinasi senų medžių kirtimui (vykstant statyboms ar remontams). 3 atvejai.
6. **Daugiaaukščiai.** Miesto gyventojai priešinasi didelių pastatų projektams. 3 atvejai.
7. **Viešųjų paslaugų mažinimas.** Bibliotekų, medicinos pagalbos centrų, mokyklų ir pan. uždarymas kaimuose, miesteliuose. 6 atvejai.
8. **Kita infrastruktūros plėtra.** Kiti nesikartojantys objektai – degalinė, telekomunikacijų bokštas, laidojimo namai ir kt. 10 atvejų.

⁵² Ieva Petronytė-Urbonavičienė et al., *Pilietinės galios indeksas 2022 m.* (Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2022).

⁵³ LRT, Delfi, Lrytas, 15min

⁵⁴ Iš kiekvienos Lietuvos apskrities pasirinkta po 1-2 portalus: Kauno diena, Kas vyksta Kaune, Atvira Klaipėda, Banga (gargdzai.lt), Etaplius, Suvalkietis, Aina, Jūsų Panevėžys, Šiaulių kraštas, Tauragės kurjeris, Anykšta, Mūsų Ignalina, Regionų naujienos, Vilniaus kraštas, Mano Panevėžys, Šiaulių naujienos, Bičiulis (Kelmė), Telšių žinios, Kalvotoji Žemaitija, Utenos diena.

⁵⁵ Atvejų sąrašas pateikiamas 1 priede.

Remiantis šia klasifikacija, atrinkti atvejai analizei. Buvo siekiama išskirti aktyviausius, produktyviausius pasipriešinimus iš grupių, taip pat kuo įvairesnio atvejų geografinio pasiskirstymo. Atvejai pateikiami 2 lentelėje:

2 lentelė. *Atrinkti analizei pasipriešinimų atvejai*

Atvejų grupė	Atvejo pavadinimas
Gamyklos ir perdirbimo centrai	Pagirių (Vilniaus raj.) gyventojų pasipriešinimas medienos gamyklai
	Darbėnų (Kretingos raj.) gyventojų pasipriešinimas vandenilio ir metanolio gamyklai
Didelio masto valstybės infrastruktūra	Panevėžio raj. gyventojų pasipriešinimas „Rail Baltica“ vėžei
Socialinės įstaigos	Domeikavos (Kauno raj.) gyventojų pasipriešinimas pusiaukelės namams
Vėjo elektrinės	<i>Kartu aptariami visi atvejai</i>
Medžių kirtimas	<i>Kartu aptariami visi atvejai</i>

Iš pirmosios grupės parinkti du atvejai, nes tai gausiausia pasipriešinimų grupė, joje fiksuoti atvejai gana aktyvūs, dažnai besitęsiantys kelerius metus. Šie atvejai parinkti atsižvelgiant į jų pasekmes – Darbėnų gyventojams pavyko pasiekti savo tikslų, Pagirių – ne. Vėjo elektrinių ir medžių kirtimo atvejai dažnai yra gana fragmentiški arba trumpalaikiai, apie juos gyventojų pasisakymų nedaug, tačiau pasirinkta tirti visus atvejus kartu, sujungiant jų medžiagą, kadangi pasipriešinimo objektai (vėjo elektrinės / medžių kirtimas), nors ir skirtingose vietovėse, yra beveik tapatūs. 6–8 grupių atvejų pasirinkta į analizę neįtraukti dėl informacijos ir medžiagos trūkumo, pasipriešinimų pasyvumo (dažnai juos sudaro tik 1–2 paminėjimai žiniasklaidoje).

Tiriamoji medžiaga sukaupta 1) iš žiniasklaidos portalų straipsnių apie pasipriešinimų atvejus renkant gyventojų pasisakymus, citatas; 2) socialiniame tinkle „Facebook“ iš pasipriešinimui skirtų grupių arba puslapių renkant įrašus ir didesnės apimties, argumentuotai mintis reiškiančius komentarus; taip pat, identifikavus pagrindinius pasipriešinime dalyvaujančius gyventojus, jų profiliuose ieškant su pasipriešinimu susijusių įrašų. Į analizę įtraukiamos protestų

(jei jie vyko) nuotraukos. Žiniasklaidos straipsnių ir „Facebook“ įrašų, įtraukiamų į analizę, laiko rėžis – nuo 2022 m. pradžios iki 2024 m. rugsėjo.

3. Pasipriešinimų atvejų analizė

3.1. Domeikavos gyventojų pasipriešinimas pusiaukelės namams

3.1.1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys

2023 m. lapkričio mėnesį Domeikavos (Kauno raj.) gyventojai sužino apie planą jų kaimynystėje įrengti pusiaukelės namus⁵⁶. Viena iš svarbiausių gyventojų pasipiktinimo priežasčių – pusiaukelės namams parinktas pastatas, esantis netoli nuo progimnazijos ir darželio. Lapkričio 8 d. įvyksta protestas-susitikimas su Lietuvos kalėjimų tarnybos atstovais, į kurį susirenka keli šimtai gyventojų. Gyventojai išsako kritiką ir nepritarimą pusiaukelės namų įkūrimui. Lapkričio 20 d. su gyventojais susitikti atvyksta Teisingumo ministrė Evelina Dobrovolska. Valdžios institucijų atstovai abiejų susitikimų metu atsiprašo gyventojų dėl prastos komunikacijos apie pusiaukelės namų projektą, tačiau neatsižvelgiama į reikalavimus jį perkelti. Pusiaukelės namai Domeikavoje pradeda veikti 2024 m. pradžioje.

Gyventojų grupė tęsia pasipriešinimą: gruodžio mėn. organizuoja protesto akciją su vaikais („Bendrystės diena“), vasarį piketuoja prie Kauno rajono savivaldybės, prašydami jos perimti pastatą ir paskirti jį menų mokyklos įrengimui (prašymas nepatenkintas). Gyventojai taip imasi teisinių veiksmų – kreipiasi į Generalinę prokuratūrą dėl viešojo intereso gynimo (prokuratūra skiria įspėjimą Kalėjimų tarnybai), į Specialiųjų tyrimų tarnybą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo (atmesta), įkuria VŠĮ „Domeikavos vienybė“ ir renka pinigus teismo procesui (pateiktas ieškinys administraciniam teismui; taip pat pateikti keli skundai, kurie buvo atmesti).

Pasipriešinimo duomenys rinkti iš pagrindinės pasipriešinimui skirtos viešos „Facebook“ grupės „Domeikavos Vienybė: MES UŽ MENŲ MOKYKLĄ - Stumbro g.3“ (pavadinimas pakeistas 2024 m. balandį, originalus pavadinimas – „Domeikavos Vienybė: NE- Probacijai & Atviram Kalėjimui šalia ugdymo įstaigų“). Į duomenis neįtraukti su pasipriešinimo tema nesusiję įrašai, taip pat įrašai, kuriuose nėra pasipriešinimo dalyvio rašyto teksto (pvz., pasidalinta nuoroda be priedašo). Surinkti ir analizuojami 72 įrašai ir komentarai (kuriuose identifikuoti 206 teiginiai), 5 žiniasklaidos straipsniai (24 gyventojų teiginiai) ir 5 nuotraukos iš 2023 m. lapkričio 8 d. vykusio protesto-susitikimo.

Identifikavus pagrindinius teiginius gyventojų pasakymuose ir atlikus jų teisinimų analizę, matyti, kad gyventojų pasipriešinimo teiginiuose dominuoja PILIETIŠKUMAS (170 teiginių). Dažnai

⁵⁶ Pusiaukelės namai – įkalinimo įstaiga, kurioje paskutinius bausmės metus gali atlikti atrinkti kalintys asmenys. Įstaigos tikslas – skatinti kalinių reintegraciją į visuomenę, leidžiant jiems išeiti iš įkalinimo įstaigos dienos metu (dirbti arba mokytis).

kartojasi TRADICIJA (39), rečiau naudojamos INDUSTRIJOS (13) ir RINKOS (7) kategorijos. Pasipriešinimui visiškai neaktualios ŠLOVĖS (1), DVASINĖ ir ŽALIOJI (teiginių nėra) kategorijos. Toliau analizuojama, kaip dažniausiai pasikartojančios teisinimo kategorijos taikomos gyventojų pasipriešime.

3. 1. 2. Dominuojantis pilietiškumas ir jo subkategorijos

Pasipriešinimo teiginiuose stipriai dominuoja PILIETIŠKUMAS. Šią teisinimo kategoriją grindžiančios vertybės yra žmonių solidarumas ir lygybė, bendrojo gėrio siekimas per kolektyvinį veikimą. Taigi, nenuostabu, kad PILIETIŠKUMO teiginiai yra viso pasipriešinimo pagrindas, nes šis pasipriešinimas yra konstruojamas ir formuluojamas visų pirma kaip kolektyvinis Domeikavos žmonių valios išreiškimas. Remiantis PILIETIŠKUMO teisinimu, „Mes sakome NE“ yra savaime svarus teiginys, nes taip bendruomenė teigia savo autoritetą, reikalauja savo balso priimant sprendimus (1).

(1) Gražinkime Lietuvą bendruomenėms! Mes tikime, kad bendruomenių balsas turi būti išgirstas, todėl garsiai deklaruojame, kad skaidrumas ir teisėtumas - tai lyg oras ir vanduo bendruomenėms.

Kitas svarbus PILIETIŠKUMO aspektas, kuris naudojamas pasipriešime – savo teisių teigimas ir gynimas. Toks teisinimas veikia kaip būdas legitimuoti pasipriešinimo reikalavimus, jie įgauna ne tik bendruomenės valios, bet ir (žmogaus) teisių klausimų pobūdį. Tai leidžia eskaluoti teiginius kaip aktualius ne tik bendruomenės, bet visos valstybės lygmeniu – demokratinėje valstybėje žmonių teisės privalo būti saugomos ir gerbiamos. Pasipriešinimo veikėjų pasakymuose teisių teigimas naudojamas plačiai – ir teigiant gana neapibrėžtas bendruomenės teises (2), ir remiantis konkrečiais teisės aktais, pavyzdžiui, JT vaikų teisių konvencija (3).

(2) <...> Nuo 2023-ųjų lapkričio Domeikava įrodė, jog nesame paprasta seniūnija. Tapome bendruomene, kuri vos per kelias dienas sugebėjo susivienyti ir išdrįso ginti savo teises. Ryžtingai stojome į teisinę kovą prieš NETEISINGUMĄ. <...>

(3) <...> trigdoma mūsų vaikų raida pagal 1989 m. Lapkričio 20d. - Vaiko teisių konvenciją? Tai buvo priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje *Convention of children rights*. Tai pagrindinis dokumentas, kuriuo vadovaujantis Lietuvoje užtikrinamos vaiko teisės į vaikystę, mokslą, poilsį, gydymą ir sveiką vystimąsi. <...> Ar mūsų Teisingumo ministerija institucija nepažeidžia šio dokumento vaikų teisių srityje?

Teisių teigimas ir gynimas tampa itin svarbia idėja Domeikavos gyventojų pasipriešime. Po pirmojo protesto-susitikimo su valdžios institucijų atstovais lapkričio 8 d., tolesni pasipriešinimo

veiksmas, kurių imasi gyventojų grupė, yra pagrįsti pažeistų teisių gynimo teisinimu – teikiamas prašymas Kauno rajono savivaldybei dėl pastato valdymo perėmimo, kreipimasis į Generalinę prokuratūrą dėl viešojo intereso gynimo, ieškinys teisme.

Apskritai analizuojant PILIETIŠKUMO teiginius iš Domeikavos gyventojų pasipriešinimo, galima pastebėti išskylančias dvi teisinimo būdų grupes, arba PILIETIŠKUMO subkategorijas. BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMUI galima priskirti teiginius, kuriais gyventojai steigia save kaip vieningą, sąmoningą bendruomenę, turinčią savo interesus ir valią, į kurią privalu atsižvelgti. BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUME plėtojamas priešiškas santykis su valdžia, valstybės institucijomis, jų autoriteto neigimas, nes jos sąmoningai riboja ar žeidžia gyventojų teises. Tokio PILIETIŠKUMO teisinimo pavyzdžiai – (1), (2).

Antroji subkategorija – SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS, kurio teiginiai remiasi teisėtumo ir įstatymų viršenybės idėjomis. Santykis su institucijomis, kurios vykdo pusiaukelės namų projektą, taip pat kritiškas, neigiamas, tačiau, nepaisant to, teiginiuose išryškėja pasitikėjimas Lietuvos teisine sistema. Tikima, kad valdžios institucijų ir teisiniai procesai iš esmės yra teisingi, veikiant pagal jų nustatytą tvarką galima pasiekti savo tikslą – teisingumą gyventojams, gyventojų gerovę. Vyksta neteisybė, nes asmenys, esantys valdžios pozicijose, laužo įstatymus ir nustatytus procesus – tačiau, imantis tinkamų priemonių, juos galima nubausti, pašalinti, ir atstatyti teisingumą. Toks SISTEMINIO PILIETIŠKUMO mąstymas atsiskleidžia 4 pavyzdyje, raginant pasipriešinimo atstovę kreiptis į aukštesnes pagal hierarchiją institucijas (Teisingumo ministrę, Ministrę pirmininkę, Prezidentą). Jau minėtus pasipriešinimo teisinius veiksmus (kreipimasis į savivaldybę, Generalinę prokuratūrą, teismą) taip pat galima priskirti SISTEMINIO PILIETIŠKUMO subkategorijai.

(4) Dalia, butinai parasykite jau rytoj laiska Dobrovolskai. Ten padekoje uz vizita, ipareigokite ja, kad skirtu savo visiems pavaldiniams, kurie 11.08 pateike melaginga informacija, klaidino visuomene ir netinkamai vykde savo pareigas- kad ji, kaip ministre, jiems surasytu ispejimus, nes turbut atleisti is darbo be ispejimo negalima? Taip pamatysit, ar tik sneka, ar kazka daro. Matysit jos veiksmus ir galesit tokiau imtis veiksmu: jei ji nesurasys ispejimu, tad - reikia kreiptis i Simonyte, kad ispetu rastu Dabrovolska uz netinkama pareigu vykdyma. Jei Simonyte nereaguos - prezidentui, kad jis pareikstu nepasitikejima visa vyriausybe uz netinkama pareigu vykdyma. Ir vyti visus laukan is postu.

SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS pasipriešiniame įtvirtinamas kaip dominuojanti teisinimo kategorija. Šį įtvirtinimą ypač paskatina bendruomenės gautos žinios apie institucijų klaidą dėl pastato sklypo paskirties (sklypas buvo komercinės paskirties, kuri netinkama pusiaukelės namų įrengimui). Aktyviausi pasipriešinimo dalyviai mano, kad dėl šios klaidos institucijas galima nubausti ar pripažinti padarius klaidą, ir sutelkia savo argumentus bei veiksmus, kad įrodytų esamos situacijos neteisėtumą. Tai nulemia, kad pasipriešiniame teisėtumas sutapatinamas su teisingumu; moraliniai principai – su įstatymų laikymusi.

Poreikį tobulinti PILIETIŠKUMO kategorijos apibrėžimą pastebėję ir kiti tyrėjai. 2013 m. Rusijos, Sankt Peterburgo gyventojų pasipriešinimo tyrime⁵⁷ taip pat pastebėtas PILIETIŠKUMO kategorijos dominavimas, kurį lėmė ne teiginiai apie lygybę ir solidarumą, bet ginčai dėl legalumo ir teisinių procesų. Tyrėjai tai aiškino kaip nesusiformavusios post-sovietinės Rusijos teisinės sistemos pasekmę, siūlydami permąstyti, ar tokie teiginiai tikrai priskirtini PILIETIŠKUMO kategorijai. Šiame darbe pasirinkta išspręsti šią problemą išskiriant PILIETIŠKUMO subkategorijas, kurios taikomos visų tiriamų atvejų analizėje.

3. 1. 3. TRADICIJOS aktualizavimas per pavojaus jausmą

TRADICIJOS teisinimuose kartojasi pavojaus ir grėsmių gyventojams teigimas. Išsakoma grėsmė ir pavojus priskirtini TRADICIJAI, nes tai grėsmė egzistuojančiai bendruomenės gyvenimo tvarkai. Nusistovėjusiame gyvenvietės socialiniame kūne atsiras svetimi, kiti, kurie griaus normas ir taisykles – pusiaukelės namuose gyvenantys nuteistieji nesilaikys viešosios tvarkos, gal net vogs, užpuldinės ar kitaip kenks Domeikavos gyventojams (5). Taigi, saugumas bus sutrikdytas, socialinė tvarka grius.

(5). Labai norėčiau, kad paaiškintų, ką reiškia integruosis į visuomenę, jei jiems leidžiama nuvykti į darbą, mokymo įstaigą ir aplankyti gimines. Tai kur ta integracija į visuomenę ar čia tada kai peršoka tvorą ir eina per kaimą savo "gerus" darbelius daryti? <...>

Be to, pasakymuose apie pavojų dažniausiai akcentuojamas pavojus vaikams. Rūpinimasis vaikų gerove yra vienas iš TRADICIJOS raiškos būdų, nes TRADICIJOS pasauliui, kurį apibrėžia L. Boltanski ir L. Thevenot, yra būdingas hierarchinis, paternalistinis mąstymo būdas. Vaikai yra pažeidžiami ir bejėgiai, todėl privalo jais rūpintis. Bet koks pavojus vaikams yra rimtas pavojus, atsakingi asmenys privalo jį pašalinti (6).

(6) APSISAUGOKIME VAIKUS: Ciniškas Atviro Tipo Kalėjimas ir Probacijos Tarnyba Šalia Mokyklų!
  Mes bandom atkreipti dėmesį, kaip tokios įstaigos gali neigiamai paveikti mūsų vaikų gyvenimą ir raidą. Ar ne laikas tai sustabdyti?
Mes nerimaujame, kaip stipriai neigiamai bus paveikta vaikų psichika, raida ir socializacija įkūrus atviro tipo kalėjimui namų ir probacijos tarnybą šalia mažamečių vaikų gyvenamųjų erdvių ir ugdymo įstaigų.

Teisinimo remiantis pavojumi vaikams tęsiniu galima laikyti teiginius, kuriais nuteistieji, gyvensiantys pusiaukelės namuose, demonizuojami, akcentuojamas jų pavojingumas (7, taip pat 5 pavyzdys). Tai sustiprina pavojaus vaikams ir visai bendruomenei aktualumą ir tikrumą.

⁵⁷ Boris Gladarev, Markku Lonkila, "Justifying Civic Activism in Russia and Finland".

(7) <...> tačiau ėmė ir prasitarė tas KD atstovas, kad ilsėsis tame viešbutyje gyventojai, nuteisti, anot KD, už nesunkius nusikaltimus..na, finansinius tees ar kokius, na... plėšimus tee...O googlas juk visagalis...ir štai- Plėšimas BK 180 str. (įmesiu į komentarą)...menkas toks visai nusikaltimėlis.. truputį ginkluotas, bet anokia ten tai bendruomenei bėda.

1 nuotrauka. „NE baimei“ (Dalia G. nuotr.)

Nors TRADICIJOS kategorijos teisinimas nebuvo dažniausias pagal paminėjimų skaičių, tačiau galima teigti, kad jis itin paveikęs ir veiksmingai mobilizuojantis pasipriešinimą. Pavojus ir grėsmė vaikams buvo centrinis teiginys, po kuriuo gyventojų grupė susibūrė pasipriešinimui, jis dominuoja 2023 m. lapkričio 8 d. protesto ir susitikimo

su savivaldybe vaizduose – 1 nuotraukoje „NE baimei“ protesto plakatus, turinčius stiprias baimės ir pavojaus konotacijas, laiko patys vaikai, tarsi jau esantys pavojuje. Salėje, susitikime su Lietuvos kalėjimų tarnybos pareigūnais minia gyventojų laiko tokius pačius „NE baimei“ ir kitokius pavojų skelbiančius plakatus.

Galima teigti, kad tokie teisinimai prieš pusiaukelės namus – sutelkti į pavojaus jausmą ir vaikų gynimą – yra pagrindiniai, apibrėžiantys Domeikavos pasipriešinimo pradžią. Juos galima laikyti ir moralinės panikos apraiška, kylančia neproporcingai išdidinant visuomenei kylantį pavojų ir surandant bei demonizuojant pavojaus kaltininką. Moralinės panikos greitai plinta, tačiau greitai ir nuslopsta⁵⁸, taip nutinka ir Domeikavos atveju – pirminę TRADICIJOS bangą vėliau pakeičia ir pasipriešime įsitvirtina SISTEMINIO PILIETIŠKUMO teisinimai.

3. 1. 4. Papildomos teisinimo kategorijos – industrija ir rinka

Keliuose pasakymuose gyventojai kritikuoja pusiaukelės namų įrengimo procesą kaip atliekamą „nekokybiškai“ (8). Šiuos teiginius galima priskirti INDUSTRIJOS kategorijai, kurioje svarbios kokybės užtikrinimo, efektyvumo vertybės. INDUSTRIJOS vertybės taip pat reiškiamos

⁵⁸ Erich Goode, Nachman Ben-Yehuda, “Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction,” *Annual Review of Sociology* 20, no. 1 (January 1, 1994): 149–71.

teiginiuose pasitelkiant mokslinius argumentus – reikalaujant tyrimų apie galimą pusiaukelės namų poveikį vaikų raidai ir psichikai.

(8) Matome didžiulį politinį spaudimą įgyvendinti pusiaukelės namų projektą, tačiau nėra jokių pastangų kokybiškai jį įgyvendinti, užtikrinti bendruomenės saugumą.

Pasipriešinimo eigoje performuluojamas gyventojų tikslas (iš „prieš atvirą kalėjimą“ į „už menų mokyklą“) irgi iš dalies remiasi INDUSTRIJOS vertybėmis – gyventojai teigia, kad besiplečiančioje gyvenvietėje labai reikalinga kitokia socialinė infrastruktūra (švietimo įstaiga), taigi, kalnimo įstaigai neturėtų būti suteiktas prioritetas. Vis dėlto galima pastebėti, kad, nors vartojamas INDUSTRIJOS žodynas (kokybė, infrastruktūros planavimas, tyrimai ir kt.), teiginiuose išlieka svarbios TRADICIJOS vertybės – vaikų gerovė, 8 pavyzdyje minimas „bendruomenės saugumas“. INDUSTRIJOS teisiniai būdingi institucijoms, taigi, galima manyti, kad pasitelkdami INDUSTRIJOS kategoriją, gyventojai siekia sustiprinti savo poziciją, atkartodami institucijų naudojamus teisinius.

RINKOS teisiniai naudojami išreiškiant kritiką dėl pusiaukelės namų išlaikymo kaštų. Tačiau, kaip ir INDUSTRIJOS atveju, tai veikiau tam tikro žodyno atkartojimas, o ne vertybinės pozicijos išraiška. Dažniausiai RINKOS teisiniai (kaip matyti 9 pavyzdyje) apsiriboja „mokesčių mokėtojų“ nepasitenkinimu.

(9) O kas moka mokesčius už Stumbro 3 naujakurius?... šildymas, elektra, vanduo? Teisingumo ministerija? Kalėjimo departamentas? Domeikavos savivaldybė? Ar mes, mokesčių mokėtojai?

Tokį teisinimą galima laikyti kliše, pritaikoma bet kokiai viešųjų paslaugų institucijų kritikai. RINKOS teiginiai daugiau neišplėtojami, taigi, galima teigti, kad jie neužima reikšmingos pozicijos pasipriešinime.

3. 1. 5. Atvejo apibendrinimas

Domeikavos atveju svarbiausiomis teisinimo kategorijomis galima laikyti TRADICIJĄ, per moralinės panikos bruožų turinčius teisinius mobilizavusią gyventojus, formavusią pasipriešinimo pradžią, ir PILIETIŠKUMĄ, kurio pagrindu teigta neteisybė tolesnėje pasipriešinimo eigoje. Analizuojant medžiagą, pastebėtos dvi skirtingų PILIETIŠKUMO teisinių grupės, kurių pagrindu PILIETIŠKUME išskiriamos dvi subkategorijos: BENDRUOMENĖS (teisiniai remiami bendruomenės

teisėmis, lygiateisiškumu, prieštaravimu valdžios institucijoms ar jų atmetimu) ir SISTEMINIO PILIETIŠKUMO (teisiniai remiami teisėtumu, įstatymų viršenybe, ir idėja, kad teisingumą reikia atkurti veikiant per Lietuvos teisinę sistemą). Taip pat fiksuotos INDUSTRIJOS ir RINKOS kategorijos, kuriomis gyventojai papildo ar siekia sustiprinti savo poziciją institucijų atžvilgiu.

3. 2. Panevėžio raj. gyventojų pasipriešinimas „Rail Baltica“ vėžės projektui

3. 2. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys

2023 m. rugpjūčio pradžioje Panevėžio rajono gyventojams pranešama apie per rajono teritoriją planuojamos „Rail Baltica“ vėžės projektą. Gyventojams pristatomos trys projekto alternatyvos; pirmoji iš jų – nutiesiama bėgių atšaka iki Panevėžio miesto, pastatoma tarptautinė keleivių stotis vakarinėje miesto dalyje – yra palankiausiai vertinama projekto vykdytojų ir Susisiekimo ministerijos, tačiau kritiškai vertinama gyventojų. Ši projekto alternatyva numato sklypų išpirkimą iš dalies rajono gyventojų, 25 gyvenamųjų namų nugriovimą. Gyventojai pasisako už kitas projekto alternatyvas – „Rail Baltica“ atšakos iki Panevėžio miesto netiesti, pastatyti keleivinę stotį Gustonyse (Panevėžio raj. gyvenvietė, krovininė stotis), pro kurią bet koku atveju eis „Rail Baltica“ vėžė, ir atnaujinti Gustonis ir Panevėžio miestą jungiančią vėžę. Tokiu atveju „Rail Baltica“ vėžė nevežtų iki miesto teritorijos, ja vykstantys keleiviai turėtų išlipti Gustonyse ir persėsti į kitą traukinį, nuvešiantį iki Panevėžio.

Rugpjūtį įvyksta du „Rail Baltica“ ir valdžios institucijų atstovų susitikimai su gyventojais, kurių metu jie išsako kritiką pirmajai projekto alternatyvai. Spalio mėnesį Susisiekimo ministerija patvirtina pakoreguotą pirmosios alternatyvos projektą – vėžė pakoreguojama taip, kad nebereiktų nugriauti gyventojų namų. Gyventojai skundžia šį sprendimą teisme, tačiau jų skundas atmestas ir pirmojoje, ir apeliacinėje instancijose. 2024 m. balandį organizuojamas gyventojų piketas prie Prezidentūros, gegužės mėnesį gyventojų iniciatyvinė viešojo intereso gynimo grupė Prezidentui, Seimui, Vyriausybei ir Generalinei prokuratūrai pateikia prašymą įvertinti sprendimą dėl vėžės projekto ir stabdyti jo vykdymą. Nesulaukus institucijų reakcijos į prašymą, tolesnis pasipriešinimas nuslopo, sprendimų pokyčių dėl Panevėžio rajono „Rail Baltica“ atkarpos šiuo metu nėra.

Iš „Facebook“ surinkta 16 pasipriešinimo įrašų ir komentarų (kuriuose identifikuoti 54 teiginiai), 14 straipsnių žiniasklaidoje (identifikuoti 64 teiginiai), į analizę taip pat įtrauktas 2024 m. gegužę valdžios institucijoms pateikto prašymo tekstas (12 teiginių) ir 4 nuotraukos iš balandžio mėnesį vykusio piketo. Pažymėtina, kad, lyginant su kitais atvejais, medžiagos iš „Facebook“

surinkta mažai, nes šio pasipriešinimo dalyviai neturėjo organizuotos, įrašams apie pasipriešinimą skirtos grupės arba puslapio (arba jis nebuvo viešai prieinamas tyrimo metu). Todėl iš „Facebook“ rinktą medžiagą sudaro dviejų pasipriešinime aktyvių gyventojų (Tomo R. ir Donato M.) įrašai bei šių įrašų komentarai (iš įvairių asmenų). Aktyvių pasipriešinimo dalyvių buvo daugiau – skundą teismui pateikė 22 asmenų grupė, tačiau jie nebuvo labai aktyvūs „Facebook“ tinkle.

Atlikus teiginių analizę, matyti, kad pasipriešinime itin svarbus PILIETIŠKUMO teisinimas (SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS – 40 teiginių, BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS – 28). Gyventojų pasisakymuose taip pat reikšmingos RINKOS (23), INDUSTRIJOS (20) kategorijos; kelis kartus fiksuojamos DVASINĖ (9), ŽALIOJI (8), TRADICIJOS (2) kategorijos. ŠLOVĖS teiginių nėra.

3. 2. 2. Pilietiško raiška

Kaip ir ankstesniame skyriuje analizuotame Domeikavos gyventojų pasipriešinime, Panevėžio raj. gyventojai, reiškiantys nepritarimą „Rail Baltica“ planams, stipriai remiasi PILIETIŠKUMO kategorija. Šiame pasipriešinime kiek dažniau iškyla SISTEMINIO PILIETIŠKUMO teiginiai – gyventojai daug dėmesio skiria už „Rail Baltica“ atsakingų institucijų kritikai dėl blogai atliekamų savo funkcijų: neskaidrios ir klaidingos komunikacijos (10); savivaldybė taip pat kritikuojama dėl abejingumo gyventojų interesams, negebėjimo priimti sprendimų (11).

(10) O ką mes matome dėl Panevėžio tarptautinės stoties? Matome, kad žmonės klaidinami dėl atstumų, niekas nežino net dėl vietos kur būtų tos stotys <...>Per pristatymus miglotos kalbos ir vos ne hipnozės seansai. Kaip noriu taip ir išvedžioju. Apie ką mes galim kalbėti ir ką žmonės gali suprasti? Jeigu toks rimtas projektas, tai negu negali parengti Panevėžio Rail Baltica stoties alternatyvų 3D vizijos, kad būtų suprantama? Gal nenori?

(11) „Panevėžio rajono gyventojams ir jų atstovams nėra aišku, ar Panevėžio rajono politikai gali ar vis tik yra rimtos priežastys, kurios trukdytų pateikti valingą politinį sprendimą (...) nepritarti 22 kilometrų ilgio geležinkelio ruožo su antra keleivine stotimi statybai“, – skelbia Panevėžio rajono visuomenės viešo intereso gynimo grupė save įvardijantys gyventojai.

Gyventojai, susibūrę į iniciatyvinę grupę, ima reikalauti teisingumo iš aukštesniųjų institucijų – ir kreipiantis į teismą, ir teikiant prašymą tiesiogiai Seimui, Prezidentui, Generalinei prokuratūrai. Tokį veikimo būdą galima vertinti kaip SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybių išraišką – tai pasitikėjimas institucijų hierarchija, ir įsitikinimas, kad teisingumą galima ir reikia atstatyti laikantis teisinės valstybės veikimo principų.

Kaip ir visiems vietiniams pasipriešinimams, gyventojų teiginiuose svarbi ir BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO subkategorija. Gyventojai teigia, kad gina viešąjį interesą, jie turi

teisę dalyvauti priimant sprendimus (12). Teisinimas vyksta ir mažesnės, lokals bendruomenės interesų gynimo pagrindu – teigiama, kad vietiniai gyventojai patirs vienokių ar kitokių nuostolių, o jiems ši vėžė net nereikalinga, todėl ji neturėtų būti statoma.

(12) Šiuo atveju viskas atlikta po stalu, klerkų kabinetuose, neaiškiomis aplinkybėmis. Tai pažeidžia teisėtą visuomenės interesą būti informuotai, dalyvauti diskusijose, klausytis ekspertų išvadų, reikalauti ekspertizių ir papildomų skaičiavimų bei tikslinimų.

(13) Klausimas: o kam reikia, kad šalia Panevėžio būtų ta stotis? Ir kam reikalingi tie turistai? Tai ką, gal ir viešnamį jiems reikės pastatyti dar? Kuo mažiau žmonių - tuo mažiau problemų ir miestui ir miesto žmonėms.

Pasipriešinimas „Rail Baltica“ vėžei nėra stipriai lokalizuotas – priešinasi ne konkretaus kaimo ar gyvenvietės egzistuojanti bendruomenė, o viso rajono, taip pat ir Panevėžio miesto gyventojai. Galbūt todėl galima pastebėti, kad BENDRUOMENĖS teisinimai yra užgožiami, nustelbiami SISTEMINIO PILIETIŠKUMO – besipriešinantys nebūtinai priklauso tai pačiai vietos bendruomenei, jie įsitraukia dėl bendro viešojo intereso gynimo, arba jungiami kitokių vertybių, kurios aptariamose tolesniuose poskyriuose.

3. 2. 3. Rinkos ir industrijos kategorijos

RINKOS teisinimus Panevėžio rajono gyventojų pasipriešinyje „Rail Baltica“ vėžei galima apibendrinti, išskiriant dvi RINKOS teiginių grupes. Pirmoji grupė – teiginiai apie netinkamą valstybės biudžeto lėšų panaudojimą, akcentuojant, kad vėžės tiesimas iki Panevėžio miesto pareikalaus daug papildomų kaštų, o gyventojų palaikoma vėžės alternatyva būtų žymiai pigesnė. Šiuos teisinimus papildė kritika visam „Rail Baltica“ projektui dėl žymaus pabrangimo, kurio nebepadengs ES lėšos. Be to, gyventojai abejoja, ar vėžė iš tiesų bus pelninga miestui, ką žada projekto vystytojai (14).

(14) Nei miestui, nei rajonui jokios pridėtinės vertės neatneša, o išlaidos didžiulės. Mes žinome, kad trūksta pinigų tiek gynybai, tiek švietimui, jų nerandama, o štai čia kaip pajuoka visam tam priešinami žmonės, didžiulės lėšos nukreipiamos į kitą pusę.

Tokių RINKOS teisinimų tąsa – teigimas, kad valstybės biudžeto naudojimas perteklinei „Rail Baltica“ vėžei neatitinka visuomenės interesų ir poreikių. Šis teisinimas priartėja ir prie BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO kategorijos. Prašyme, kurį gyventojų grupė teikia nacionalinės valdžios institucijoms, biudžeto švaistymas „Rail Baltica“ atkarpa kritikuojamas netgi per nacionalinio saugumo ir paramos kariaujančiai Ukrainai prizmę (15). Tikėtina, kad taip siekiama

daryti spaudimą Vyriausybei, kuri gynybos pajėgumų didinimą ir paramą Ukrainai deklaravo kaip prioritetinius tikslus; kartu tai visuomenei jautrios ir nerimą keliančios temos pritaikymas argumentui sustiprinti.

(15) Matant šalies situaciją dėl šalies gynybos, siūlytume sutelkti didesnę ekonominę paramą krašto apsaugai, didinti paramą Ukrainai ir atsisakyti ekonomiškai nepagristų projektų. Akivaizdu, kad šiuo metu prioritetas yra šalies saugumas ir gynybos stiprinimas, parama Ukrainai ir sugriautos šalies atstatymas.

Antroji RINKOS teiginių grupė yra gyventojų teisės į privačią nuosavybę gynimas. Pirminiame projekto variante numatyta, kad vėžė bus tiesiama per vietoves, kuriose stovi gyventojų sodai ir gyvenamieji namai. Gyventojų sklypų paėmimas ir griovimas kėlė nepasitenkinimą ir buvo naudojamas kaip argumentas teisinimuose prieš vėžės projektą, teigiant, kad tai morališkai neteisinga, be to, prieštarauja Konstitucijai. Pakoregavus projektą, kad būtų išvengta namų griovimo, gyventojų turto pažeidimo argumentas tapo antraeiliu, tačiau vis tiek pritaikomu (16), teigiant, kad žalą turtui padarė pats projekto planų paskelbimas:

(16) [V]ietos gyventojams reali turtinė ir neturtinė žala jau yra padaryta – vien viešai paskelbiant, kad jų turtas gali būti paimtas visuomenės poreikiams. Tokiu būdu toks žmonių turtas tampa nelikvidžiu ir juo laisvai disponuoti tampa paprasčiausiai nebeįmanoma.

Svarbu paminėti, kad šie teisinimai, susiję su gyventojų sklypų ir namų paėmimu dėl projekto, dažniausiai formuluojami kaip gyventojų teisių pažeidimai, siejami su teisės viršenybe (Konstitucija), tačiau jie priskirtini ne PILIETIŠKUMO, kaip kitų teisių atveju, o RINKOS kategorijai. Kaip teigia L. Boltanski ir L. Thevenot, RINKOS pasaulyje vertė kyla iš turto turėjimo ir įgijimo, taigi, turto praradimas yra ir vertybinis praradimas. Kadangi „Rail Baltica“ projekto atveju gyventojų turtas prarandamas ne dėl jų pačių veiksmų, tai RINKOS kategorijos pagrindu vertinama kaip neteisingas veikimas.

INDUSTRIJOS vertybių kategoriją gyventojai taiko siūlydami vėžės projekto alternatyvas ir kritikuodami patvirtinto projekto efektyvumą. Teigiama, kad patvirtintas projektas neefektyviai išnaudoja jau esamą rajono geležinkelių infrastruktūrą, o pasirinkta stoties vieta tolesniam susisiekimui nėra patogi (17).

(17) Naujai siūloma stoties vieta šalia Nausodės, kuri kelia daug diskusijų ir dėl kurios turi būti projektuojama dar papildomai nauja geležinkelio vėžė per sodybas, Sanžilės kraštovaidžio draustinį, yra per toli nuo esamo geležinkelio, gana nuošalioje ir nepatogioje susisiekimo atžvilgiu vietoje.

Kritikuojama atliktų projektavimo darbų kokybė, teigiama, kad pasirinktas netinkamas skaičiavimų mastelis, nes „Rail Baltica“ turi efektyviai aptarnauti visos Lietuvos, o ne vieno rajono gyventojus. Kol vyko pirminis projekto alternatyvų svarstymas, vienas iš aktyvių pasipriešinimo dalyvių Panevėžio raj. savivaldybėje pristatė architektūros magistrės parengtą alternatyvios stoties projektą, teigdamas, kad jis puikiai įvertintas srities ekspertų, taip pasitelkdamas ekspertiškumą kaip vertės nustatymo kriterijų.

Be to, pasirinktas pasipriešinimo būdas (kreiptis į aukščiausias valdžios institucijas), lemia institucijų kalbos ir argumentų perėmimą, pavyzdžiui, gyventojų teiktame prašyme pagrindiniu argumentu tampa „Rail Baltica“ vėžės neatitikimas Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano (LR BP) nuostatomis (18).

(18) 1. „Rail Baltica“ Panevėžio stotis (toliau – Stotis) numatyta Panevėžio miesto vakarinėje dalyje, tiesiant papildomai apie 22 km ruožą. 2. LR BP nėra užsiminta apie „Rail Baltica“ atšaką į Panevėžio miestą.

<...>

Prašome sprendinius peržiūrėti, manytina kad tikslinga juos koreguoti, atsižvelgiant į LR BP ir LEZ teritoriją.

Aptartas kategorijas (SISTEMINIS ir BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS, RINKA, INDUSTRIJA) galima laikyti esminėmis Panevėžio raj. gyventojų pasipriešinime. Jos identifikuojamos gyventojų organizuotame pikete prie Prezidentūros – pastatyta informacinės lentos su detalio informacija, lentelėmis ir grafikais, įrodančiais patvirtinto projekto spragas (INDUSTRIJA), parengti protesto plakatai, kuriuose kritikuojamas biudžeto lėšų švaistymas (RINKA), Vyriausybė kaltinama dėl neatsakingų sprendimų ir situacijos ignoravimo, apeliuojama į Orhuso konvenciją (PILIETIŠKUMAS). Galima manyti, kad, rengdami piketą prie Prezidentūros, gyventojai atlieka tam tikrą teisinimų atranką, pasitelkdami tik jų nuomone svariausius teiginius. Pikete neįtraukti teiginiai apie privačios nuosavybės gynimą; taip pat – kitos, periferinės kategorijos.

3. 2. 4. Periferijoje – žalioji ir dvasinė vertybių kategorijos

Panevėžio raj. pasipriešinimo medžiagoje 9 kartus fiksuota DVASINĖ vertybių kategorija. Ji randama gyventojų teiginiuose apie patiriamas emocijas sužinojus, kad jų sklypai bus paimami, pastatai griaujami. Gyventojai nepatenkinti ne tik dėl patiriamos materialios žalos, bet ir dėl to, kad bus sunaikintos unikalios, ilgus metus su meile kurtos sodybos, kurių vertės neįmanoma atlyginti pinigais (19). Kitaip tariant, suniokojamas nematerialus turtas, padaroma 17 pavyzdyje minėta „neturtinė žala“.

(19) „Ką aš čia įdėjau, ką aš čia padariau... Kaip man toms paprastoms gražioms lentelėms pasakyti, kad jūs nebegražios ir jūs būsite nuverstos? Aš negaliu apsaityti, bet čia yra gyvenimas“, – teigė jis. Atsisveikinti su savo sodu Romas sako būtų per daug skausminga. Jis tikina, kad šio sklypo nekeistų į jokių pinigų. „Malonumo kainos niekas nežinojo ir nežinos“, – teigė jis.

Galima pastebėti, kad taip interpretuojama DVASINĖ kategorija yra tam tikrame teisinimų analizės paribyje, nes teisinimo gramatika yra paremta bendrojo gėrio idėja, taigi, universalių vertybių rinkiniais. Tuo tarpu gyventojų patiriami išgyvenimai dėl prarandamų sodybų yra subjektyvūs. Jų išsakymas priartėja prie kito būdo kurti bendrumą – asmeninio artumo gramatikos⁵⁹, kuriamos per emocinius, tarpasmeninius ryšius. Vis dėlto, kadangi gyventojų nusiskundimai dėl netenkamų sodybų dažnai formuluojami kaip (nemateriali) žala, galima interpretuoti, kad tai patiriamo neteisingumo artikuliacija, taigi, priklausantis teisinimo gramatikos sferai, besiremiantis DVASINE kategorija – nematerialių, unikalių dalykų vertingumu.

ŽALIOJI kategorija Panevėžio raj. pasipriešinime dažniausiai panaudojama kaip papildomas teisinimas, sustiprinantis gyventojų poziciją. Kadangi patvirtinto projekto vėžė apie dvidešimt kilometrų ilgesnė, negu jos alternatyva, kurią palaiko gyventojai, tiesiant ją sunaikinama daugiau miško ploto. Galimybė išsaugoti miškus kelis kartus paminima gyventojų teiginuose, tačiau dažniausiai – kartu su kitų kategorijų teisinimais, pvz., kartu su RINKOS argumentais (20):

(20) [pasirinkus kitą alternatyvą] atsirastu galimybe išsaugoti namus, 50 ha ploto miškų, sutaupyti valstybės biudžeto lėšas.

Taigi, galima manyti, kad ŽALIOJI vertybių kategorija nėra esminė šiam pasipriešinimui. Tą patį galima pasakyti ir apie TRADICIJOS kategoriją (du teiginiai apie pavojų paveldui – šalia planuojamos „Rail Baltica“ atšakos esančiai istorinio „siauruko“ vėžei).

3. 2. 5. Atvejo apibendrinimas

Apibendrinant atvejį pažymėtina tai, kad Panevėžio rajono pasipriešinimas į organizuotą protestą nepritraukė reikšmingo kiekio (lyginant su kitais tiriamais atvejais) gyventojų – aptartame pikete žmonių buvo vos keli, dalis plakatų nuotraukose užfiksuoti gulintys ant žolės, nes nėra juos laikančių protestuotojų. Taip pat nepavyko iššaukti institucijų reakcijos. Pasipriešinimo nuslopimas, maža mobilizacija gali priklausyti nuo kelių veiksnių, tačiau tai galima susieti ir su pasipriešinimo

⁵⁹ Laurent Thevenot, “Pragmatic Regimes Governing The Engagement With The World”; bendrumo gramatikos kiek plačiau aptartos šio darbo 1. 3. skyriuje.

vertybėmis. Kaip minėta, pasipriešinimas nebuvo susietas su konkrečia bendruomene, taigi, neturėjo itin stiprių BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO teisinimų, buvo sutelktas į bendrojo intereso gynimą ir SISTEMINIO PILIETIŠKUMO, taip pat RINKOS ir INDUSTRIJOS vertybių teigimą. RINKOS teisinimuose galima išvėlyti dviejų tipų teiginius – apie valstybės biudžeto lėšų švaistymą ir apie privačios nuosavybės gynimą, kuris jungiamas su SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybėmis (įstatymais, Konstitucija). Galbūt šie teisinimai nesuveikė, t. y. nebuvo pakankami sukurti gyventojų bendrumą, kurio pagrindu būtų plėtojamas konfliktas.

3. 3. Pagirių gyventojų pasipriešinimas medienos gamyklai

3. 3. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys

Pagirių (Vilniaus raj.) gyventojų pasipriešinimas vokiečių kapitalo įmonės „Homanit“ medienos pramonės gamyklai prasidėjo 2021 m., gyventojams sužinojus apie projektą. Organizuodami pasipriešinimą, gyventojai įsteigė bendruomenę „Medeina“ ir kreipėsi į Generalinę prokuratūrą dėl, gyventojų nuomone, neteisėtai priimto Aplinkos ministro įsakymo dėl Pagirių vandenvietės apsaugos zonos sumažinimo, kuris naudingas „Homanit“ gamyklai. Skundas pirmojoje instancijoje buvo atmestas, tačiau apeliacinėje instancijoje laimėtas, ministro įsakymas atšauktas. 2022 m. „Homanit“ pristatė PAV ataskaitą⁶⁰, kurią gyventojai kritikavo kaip slepiančią būsimos gamyklos taršą ir žalą. Vis dėlto PAV ataskaita buvo patvirtinta, bendruomenė šį sprendimą apskundė teisme. Tuo tarpu įmonė pradėjo statyti gamyklą. 2023 m. gyventojai organizavo susitikimus su „Homanit“ atstovais ir valstybės institucijomis, siekdami susitarimo dėl nepriklausomų aplinkosauginių matavimų (susitarimas nepasiektas). 2024 m. teismo nuosprendžiu gyventojai iš dalies laimi bylą dėl PAV, jis turėtų būti atliktas iš naujo, tačiau gamykla jau pastatyta ir 2024 m. rudenį skelbė pradėsianti veiklą. 2024 m. liepą ir rugpjūtį gyventojai organizavo piketus prie Ekonomikos ir inovacijų ir Aplinkos ministerijų, ragindami stabdyti „Homanit“ veiklą. 2024 m. rudenį priimtas dar vienas „Homanit“ palankus Aplinkos ministro įsakymas dėl vandenvietės aprobavimo, jis šiuo metu skundžiamas teisme.

Pasipriešinimas prasidėjo anksčiau, nei šio tiriamojo darbo apibrėžtos laiko ribos, todėl dalis medžiagos netiriama – į analizę įtraukiami įvykiai, įrašai ir straipsniai tik nuo 2022 m. pradžios. Paminėtina, kad nuo 2022 m. žymiai padidėjo pasipriešinimo aktyvumas, nes gyventojai įsitraukė į

⁶⁰ Kad gautų leidimą statyboms ir veiklai, ūkio subjektai privalo pateikti PAV – poveikio aplinkai vertinimo – ataskaitą. Pagal teisės aktuose nustatytą tvarką, ataskaita pristatoma savivaldybei ir visuomenei, ji gali teikti pasiūlymus, į kuriuos ūkio subjektas įpareigotas atsakyti. Savivaldybės taryba, įvertinusi PAV ataskaitą, priima sprendimą dėl leidimo vykdyti ūkinę veiklą; taryba gali priimti neigiamą sprendimą, jei jis motyvuotas ir neviršija savivaldos kompetencijų.

tuo metu vykusį PAV procesą. Medžiaga rinkta iš „Facebook“ grupės „Už sveiką Pagirių ateitį“ (5 įrašai ir komentarai, identifikuoti 38 teiginiai) ir puslapio „Pagirių bendruomenė „Medeina““ (25 įrašai ir komentarai, identifikuoti 129 teiginiai); taip pat iš 5 straipsnių žiniasklaidoje (identifikuoti 24 teiginiai).

Atlikus teisinimų analizę matyti, kad dažniausiai pasipriešinimo teiginiuose pasikartoja PILIETIŠKUMAS (SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS – 86, BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS – 41), taip pat svarbios ŽALIOJI (23) ir INDUSTRIJOS (16). Mažiau reikšmingos RINKOS (8), TRADICIJOS (2), DVASINĖ (1) kategorijos.

3. 3. 2. Sisteminis pilietiškumas kaip pagrindas

Kaip ir visuose šiame darbe tiriamuose pasipriešinimuose, Pagirių gyventojai dažnai teisinga savo poziciją pagal PILIETIŠKUMO vertybių kategoriją. Taip pat Pagirių atvejis panašus į jau aptartus Domeikavos ir Panevėžio raj. atvejus išryškėjančia SISTEMINIO PILIETIŠKUMO svarba. Pagirių gyventojų pasirinkta pasipriešinimo strategija – teisinė kova, nuo pasipriešinimo pradžios jie inicijuoja ir dalyvauja trijuose teismo procesuose. Teisiamasi ne su „Homanit“, o su valstybinėmis institucijomis (rajo savivaldybės administracija, Geologijos tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūra), teigiant, kad atšaukus jų neteisėtai priimtus sprendimus, gali būti atstatytas teisingumas – toks pasipriešinimas deklaruojamas kaip pilietinė pareiga (21).

(21) Bendruomenę „Medeina“ sukūrėme, nes tuo metu vienintelės Pagirių bendruomenės „Gluosnis“ įstatatai neleido vykdyti jokios teisinės veiklos, o mes, aktyvūs, išsilavinę žmonės supratome tuo metu buvusios VRSA [Vilniaus rajono savivaldybės administracijos] valdžios daromą žalą Pagiriams ir susipažinę su jos bei kitų valstybinių institucijų vykdoma priešstatymine veikla nebegalėjome tylėti ir apsimesti, kad viskas yra gerai. <...> Įstatymai turi būti lygūs visiems, taigi bendruomenės veikla siekiant užkardyti įstatymų pažeidimus mes realizuojame savo pilietinę pareigą.

Pasipriešinimo vykdymas per teisinę sistemą lemia SISTEMINIO PILIETIŠKUMO dominavimą gyventojų diskurse. Atliekant analizę, užfiksuoti ir keli SISTEMINIO PILIETIŠKUMO neigimo atvejai – teiginiai, kuriuose SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybės ir gėrio siekimas per teisinius kelius atmetami, suabejojant teisinės sistemos veiksmingumu ir teisingumu (pvz., teigiama, kad „jei įstatymo nepavyksta apeiti, tuomet jis staiga pasikeičia į tokį, kokio reikia“). Vis dėlto tokie teiginiai nepaveikia pasipriešinimo krypties – gyventojų bendruomenės tikslas išlieka laimėti kovą teisinėmis priemonėmis. Tokią nuostatą sustiprina ir tai, kad du teismo procesai galiausiai pasibaigia gyventojų naudai – atšaukiamas įsakymas dėl vandenvietės, PAV ataskaita grąžinama

taisyti. Taigi, gyventojų bendruomenė tikisi, kad jiems pavyks užkardyti gamyklos veiklą, ir kartu sukurti teisinį precedentą visų Lietuvos bendruomenių apsaugai.

BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS taip pat reikšmingai figūruoja pasipriešinime – gyventojai skatinami jungtis ir veikti išvien dėl bendro intereso (masiškai kreiptis į NVSC ir kitas poveikį reguliuojančias institucijas; aukoti pinigų teisiniui pasipriešinimui). Taip pat teigiama, kad bendruomenė gali ir turi dalyvauti dialoge ar derybose su „Homanit“, nors įmonė to vengia, ir, bijodama bendruomenės galios, juos šmeižia (22):

(22) Dar įdomiau nuskambėjo [„Homanit Lietuva“ direktorės] pažadas siekti konstruktyvaus dialogo su bendruomene. Tai tikrai būtų reikalingas ir logiškas įmonės žingsnis, ypač, jei tai būtų pradėta daryti prieš statant gamyklą. Bet jokiu racionalumu net nekvepia, kai šitame pačiame pranešime spaudai, I. Urbanavičiūtė pareiškia: „Dar kvestionuoju, kas yra bendruomenė – ar iš viso žinome bendruomenės norus, ar žinome marginalų grupelės norus. [...] Pasikvietėme dviejų bendruomenės grupelių atstovus, su jais pradėjome, bet, mano giliu įsitikinimu, tai nėra visa bendruomenė“. Taip taip, ji oficialias Pagirių bendruomenes, kurios veikia griežtai pagal įstatymus ir reikalauja Valstybės institucijų LAIKYTIS GALIOJANČIŲ TEISĖS AKTŲ pavadina MARGINALŲ GRUPELĖMIS! <...> Net ir pasakymas „grupelė“ šiame kontekste, ypač turint omenyje, kad paskutinį kreipimąsi į valdžios institucijas pasirašė per 2000 gyventojų, demonstruoja siekį sumenkinti mūsų svarbą ir įtakingumą ar netgi įžeisti. <...> Mums tai tikrai gali būti ženklas, kad esame teisingame kelyje ir nesustoti.

Taigi, pasipriešiniant teigiama, kad gyventojai turi teisę vienytis ir ginti savo interesus, besipriešinantieji yra ne marginalai, o didelė grupė, atstovaujanti daugumos gyventojų poziciją (BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS). Pasipriešinimas vykdomas kritikuojant institucijas dėl neteisėto veikimo, inicijuojant teisminius procesus, teigiant įstatymų viršenybę ir reikalaujant atsakomybės iš sprendimus priimančių asmenų (SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS).

3. 3. 3. Žalioji kategorija („teisė į sveikatą“)

Pagirių pasipriešinime svarbi ŽALIOJI vertybių kategorija – teisinimuose prieš gamyklą akcentuojama jos žala gamtai ir žmogui. Gyventojai teigia, kad gamyklos naudojamos medžio apdirbimo medžiagos užterš vandenvietę, taigi, sunaikins geriamojo vandens šaltinį. Be to, medžiagos užterš gyvenvietės orą ir kenks gyventojų sveikatai, padidės tikimybė susirgti vėžiu ir kitomis sunkiomis ligomis. Pastatyta gamykla taip pat padidins pramoninio transporto srautus, kurie gyvenvietėje taip pat didins oro taršą ir kels triukšmą. Triukšminga bus ir pati gamykla – tai taip pat gali sukelti neigiamas pasekmes gyventojų sveikatai.

Nesunku pastebėti, kad šiuose teisinimuose gamta kaip vertybė yra stipriai susieta su jos poveikiu žmogui – vandens, oro tarša yra blogai visų pirma dėl to, kad kenkia žmogui. ŽALIOJOJE kategorijoje svarbi vertybė – rūpinimasis ateitimi. Tai ryšku ir Pagirių pasipriešinimo teisinimuose, tačiau vėlgi akcentuojama žala žmonėms – „mūsų anūkams“, kurie nebeturės geriamo vandens.

Apskritai ŽALIEJI teisinimai gyventojų pasisakymuose dažnai formuluojami kaip žmogaus teisės – į sveikatą (23), švarią aplinką (24):

(23) Taigi pasirinkimas tylėti ir kęsti arba garsiai šaukti ir reikalauti, kad mūsų teisė į ramų ir sveiką gyvenimą būtų užtikrinta.

(24) Prašome pasirašyti po raštu, skirtu Aplinkos, Ekonomikos ir inovacijų ministrams, aplinkosaugos institucijoms, Vilniaus miesto ir rajono merams, Seimo atstovams aplinkosaugos klausimais, "Vilniaus vandenims". Šiuo raštu mes pasisakome UŽ teisę gyventi švarioje (pavojingomis cheminėmis medžiagomis neužterštoje), saugioje mums ir mūsų vaikams aplinkoje, UŽ Konstitucijos saugomus gyvybiškai svarbius vandens išteklius.

Galima teigti, kad šie ŽALIEJI teisinimai yra persmelkti ir PILIETIŠKUMO kategorijos – ją galima atpažinti žmogaus teisių teigime, argumentavimu remiantis Konstitucija, ir dėmesyje gyventojų bendruomenės interesams – ramybė, švara. Vis dėlto, kadangi teiginių centre – aplinkos tarša, jie priskirti ŽALIAJAI kategorijai. ŽALIOSIOS ir PILIETIŠKUMO kategorijų susiejimas matomas ir prie Ekonomikos ir inovacijų ministerijos vykusio piketo nuotraukose – dideliame plakate užrašyta informacija apie gamyklos naudojamo formaldehido žalą (ŽALIOJI kategorija), šalia jo plakatas su užrašu „Man rūpi, kokį vandenį gers mano šeima“ (ŽALIOJI kategorija), ir trečias plakatas, teigiantis būtinybę laikytis įstatymų (SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS). Šalia plevėsuojanti Vyčio vėliava – teigimas, kad pasipriešinime ginami visos Lietuvos interesai, kitaip tariant, ŽALIOJI vertybė – vandens saugojimas – yra valstybinės svarbos reikalas.

2 nuotrauka. „Man rūpi, kokį vandenį gers mano šeima“ (D. Umbraso / LRT nuotr.)

Kito piketo, vykusio prie Aplinkos ministerijos, gyventojų plakatuose vandens saugojimas pateikiamas kaip nacionalinio saugumo klausimas, teigiant, kad Pagirių vandenvietę būtina išsaugoti kaip geriamo vandens rezervą Astravo atominės elektrinės avarijos atveju. Kaip ir Panevėžio raj. atveju, gyventojams teigiant, kad valstybės biudžete prioritetą turėtų būti krašto

apsaugai, taip ir šį teiginį galima laikyti manipuliacija visuomenei jautriomis temomis. Tokiu teisinimu siekiama įrodyti, kad Pagirių pasipriešinimas reikšmingas Lietuvos, o ne tik vietinės gyventojų bendruomenės saugumui.

3 nuotrauka. „Astravas šalia“ (J. Elinsko nuotr.)

ŽALIŲJŲ vertybių kombinavimas su kitomis vertybių kategorijomis pastebimas ir kituose tyrimuose. Pavyzdžiui, analizuojant JAV atvejį (aplinkosauginį pasipriešinimą Klavio upės užtvankos ir elektrinės projektui)⁶¹ pastebėta, kad pasipriešime svarbūs buvo RINKOS teisinimai – dalis protestuotojų sąmoningai vengė ŽALIŲJŲ teiginių, nes gamtosauginiai judėjimai jų regione buvo nepopuliarūs. Gyventojams atrodė, kad politikus ir atsakingus asmenis galima įtikinti tik įrodant, kad projektas sukels ekonominių nuostolių. Taigi, panašiai galima vertinti ir Pagirių gyventojų ŽALIUOSIUS teisinimus, siejamus su PILIETIŠKUMU, grėsme bendruomenei – taip teisinimui suteikiama daugiau politinio svorio.

3. 3. 4. Industrijos, rinkos ir periferinės kategorijos

INDUSTRIJOS kategorija Pagirių pasipriešime pasitelkiama kaip papildoma. Dažnai ją galima pastebėti ne tiesioginiuose teiginiuose, bet argumentavimo formose – pavyzdžiui, Pagirių bendruomenės „Medeina“ „Facebook“ puslapyje skelbiami tikslūs būsimos taršos apskaičiavimai, pateikiami įrodymai dėl taršos dalelių poveikio sveikatai. PAV ataskaita kritikuojama dėl blogai atliktų modeliavimų ir skaičiavimų. Taip pat gyventojai kovoja dėl monitoringo stotelių įrengimo,

⁶¹ Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, “Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes”.

kurios fiksuotų gamyklos skleidžiamą taršą. Ieškoma būdų įrodyti, kad gamykla neatitinka nustatytų standartų ir reguliavimo, taigi, įrodyti jos blogį remiantis INDUSTRIJOS kategorija.

Įdomu tai, kad fiksuojami ir INDUSTRIJOS neigimai (6 kartai) – kelis kartus teigiama, kad oficialūs taršos skaičiavimai ir statistika gali neatspindėti realios situacijos, taigi, pripažįstama, kad statistika gali būti neobjektyvi, nebūtinai teisinga. Be to, reiškiamas nepasitikėjimas technologine pažanga (kuri yra laikoma INDUSTRIJOS vertybe), teigiama, kad technologinis pažangumas savaime nėra gėris, šiuo atveju – tik darantis žalą (25):

(25) Taip pat didelis skirtumas tarp IKEA ir Homanit kietųjų dalelių emisijos. Homanit 60,175 t prieš IKEA 35,686 t per metus. Vos ne 2 kartus daugiau. Tai kur tų naujų gamtą ir aplinką tausojančių technologijų privalumai?

Panašų vaidmenį pasipriešinime užima ir RINKOS teisinimai – jie nėra esminiai, telkiantys gyventojus priešintis, tačiau pateikiami kaip papildomi, teigiant, kad gamyklos kuriama vertė valstybei yra iliuzija – gamykla gauna dideles mokesčių lengvatas, be to, savivaldybė ją atleido nuo infrastruktūros mokesčio. Remiantis RINKOS logika, gamykla naudoja ir teršia vietinius resursus, tačiau mainais Pagiriai ekonominės naudos negauna – taigi, tai neteisingas sandoris.

Visiškai periferiškai pasipriešinime pasirodo TRADICIJOS kategorija, teigiant, panašiai kaip Domeikavos pasipriešinime, kad gamykla per arti ugdymo įstaigų, todėl gyventojai stengiasi apsaugoti savo vaikus; taip pat DVASINĖ kategorija, akcentuojant gyventojų baimę, stresą – patiriamą nematerialią žalą dėl gamyklos.

3. 3. 5. Atvejo apibendrinimas

Apibendrinant Pagirių gyventojų pasipriešinimo atvejį, galima teigti, kad svarbiausios – SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybės, grindžiančios gyventojų pasiryžimą inicijuoti ir dalyvauti teisiniuose procesuose, įrodyti valstybės institucijų veiklos neteisėtumą, ir taip siekti teisingumo. Svarbi ir ŽALIOJI kategorija – daug gyventojų teisinimų yra apie žalą aplinkai ir žmogaus sveikatai; gamta suvokiama visų pirma kaip daranti įtaką žmogui. ŽALIOSIOS kategorijos teisinimai jungiami su PILIETIŠKUMO, teigiant, kad gamyklos daroma žala yra ir žmogaus teisių pažeidimas. Be to, gamta suvokiama ir kaip ištekliai, apsauginis rezervas, todėl jų apsauga yra valstybinės svarbos klausimas. Pasipriešinime mažiau svarbios INDUSTRIJOS, kurios vertybės ir teigiamos, ir neigiamos, bei RINKOS kategorijos, kurių teisinimais papildomos pasipriešinimo pozicijos.

3. 4. Darbėnų gyventojų pasipriešinimas vandenilio ir metanolio gamyklai

3. 4. 1. Pasipriešinimo įvykių apžvalga ir surinkti duomenys

2024 m. sausio mėnesį Kretingos rajono Darbėnų miestelio gyventojai sužino apie planus gretimame Auksūdžio kaime statyti danų kapitalo įmonės „European Energy“ vandenilio ir metanolio gamyklą. Vasario pabaigoje organizuojamas protestas prie Kretingos raj. savivaldybės, raginant ją nutraukti PAV procesus ir užkirsti kelią gamyklos statybai. Gyventojai, organizuodami pasipriešinimą, kelis kartus kreipiasi į savivaldybės tarybą, taip pat iškelia pasiūlymą Darbėnų miesteliui pakeisti savivaldybę – prisijungti prie Palangos, kurios meras palaiko gyventojų siekį. Kovo mėnesį Kretingos rajono taryba priima nutarimą, skelbiantį, kad nepitaria gamyklai Auksūdžio kaime. Gamyklos savininkai balandį paskelbia atsitraukiantys, ieškosiantys kitos teritorijos.

Atvejo medžiagą sudaro 10 straipsnių žiniasklaidoje (identifikuotas 91 teiginys) ir „Facebook“ puslapio „Darbėnų bendruomenė“ ir grupės „Mūsų Kretinga“ 54 įrašai ir komentarai (141 teiginys). Gyventojų pasakymuose pagrindinės kategorijos – PILIETIŠKUMAS (BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS – 75 teiginiai, SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS – 40) ir ŽALIOJI (50); taip pat naudojamos INDUSTRIJOS (18), TRADICIJOS (16) ir RINKOS (12) kategorijos, 1 kartą fiksuota ŠLOVĖS kategorija.

3. 4. 2. Bendruomenės pilietiškumo dominavimas

Galima teigti, kad Darbėnų gyventojų pasipriešinimo pagrindas – PILIETIŠKUMO vertybės, tačiau, lyginant su Pagirių atveju, matyti ryškus skirtumas. Pagirių gyventojai susitelkė į teisinį pasipriešinimą, bandė užginčyti institucijų sprendimus ir daugiau naudojo SISTEMINIO PILIETIŠKUMO teisinimus, tuo tarpu Darbėnų gyventojų pasipriešime svarbesnis BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS. Gyventojai teigia, kad jie turėjo būti iš anksto informuoti apie gamyklą, bei dalyvauti sprendimų priėmime. Be to, daug pasisakymų skiriama įrodyti, kad priešinas visą gyventojų bendruomenę, jų pozicija vieninga, vidinio gyventojų susipriešinimo (kurį bando teigti valdžios atstovai) nėra.

Apskritai daug gyventojų pasisakymų yra apie pasipriešinimo grupės legitimumą, nes viešojoje erdvėje jie susiduria su teiginiais, kad šis pasipriešinimas – antivalstybiškas, naudingas Rusijai. Neigiamas nuostatas apie gyventojus paskatina LRT.lt straipsnis⁶², kuriame teigiama, kad

⁶² Radvilė Rumšienė, „Kova prieš vandenilio gamyklą: šalia įaudrintos bendruomenės – prorusiški veikėjai“, LRT.lt, 2024 m. kovo 7 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2210419/kova-pries-vandenilio-gamykla-salia-iaudrintos->

Darbėnų pasipriešinimą kursto prorusiški veikėjai, kurių keli buvo pasirodę Darbėnų susitikime su savivaldybe (Vaidas Lekstutis, Vitolda Račkova, Raimonda Zaborė). Darbėnų gyventojai neigia šiuos kaltinimus, teigdami, kad pasipriešinimo grupė atstovauja realius bendruomenės interesus, o jų vadinimas prorusiškais – šmeižtas, demokratijos varžymas (26):

(26) Juokingiausia, kad jei žmonių nuomonė nesutampa su valdžios, tai tik rusų įtaka.. žmonės savo nuomonės negali turėti. Taip jau girdėjom iš Kretingos mero, taip kalba ir kiti.. liūdna. Tokia tai demokratija Lietuvoj..

Reiktų pažymėti, kad Darbėnų gyventojų iniciatyvinė grupė, organizavusi pasipriešinimą, iš tikrųjų sudaryta iš vietinių gyventojų, kurių laikyti prorusiškais pagrindo nėra, nepaisant to, kad pasipriešinimu domėjosi ir savo kanaluose jį propagandiniams naratyvams išnaudojo LRT straipsnyje įvardyti veikėjai⁶³. Gyventojų pasipriešinimo menkinimas susiejant jį su Rusijos interesais yra pasikartojanti galios pozicijos strategija – ji ryški ir 2013 m. vykusio Žygaičių gyventojų pasipriešinimo atveju, kurio dalyviai viešajame diskurse dažnai buvo nuvertinami – arba kaip piktybiški (prorusiški), arba žvelgiant į juos paternalistiškai, kaip naivius kaimiečius, ignoruojant jų pateikiamus argumentus⁶⁴. Apskritai beveik visuose pasipriešinimuose gyventojai susiduria su bandymais juos delegitimizuoti (pvz., 22 pavyzdyje „Homanit Lietuva“ direktorė vadina pasipriešinimą „marginalų grupele“). Todėl nemaža dalis pasipriešinimo teiginių skiriami įrodyti, kad gyventojai veikia remdamiesi BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO vertybėmis, turi teisę dalyvauti sprendimų priėmime.

Darbėnų gyventojų pasipriešinyje išskyla ir SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybės – kritikuojant, darant spaudimą Kretingos rajono savivaldybės tarybai, kuriai teikiamas gyventojų pasirašytas kreipimasis. Taip pat gyventojai ieško paramos iš kitų valdžios institucijų atstovų. Nepalaikantys gyventojų siekių rajono politikai kritikuojami kaip neatstovaujantys gyventojų valios; daug teiginių skiriama komentuoti savivaldybės tarybos veiklą ir posėdžius. Tačiau taip pat išreiškiamas ir SISTEMINIO PILIETIŠKUMO neigimas, teisiškai reglamentuotų procedūrų atmetimas – gyventojų žodis laikomas svarbesniu už valdžios institucijų sprendimus:

(27) Darbėnų žmonės aiškiai pasakė „ne,, pavojingai,taršiai chemijos gamyklai,kas dar neaišku? Kokių dar tarybos sprendimų reikia? Ar tarybos nariai gyvens šalia chemijos giganto?

[bendruomenės-prorusiški-veikėjai.](#)

⁶³ Radvilė Rumšienė, „Kova prieš vandenilio gamyklą: šalia įaudrintos bendruomenės – prorusiški veikėjai“

⁶⁴ Diana Mincyte, Aiste Bartkiene, “The Anti-Fracking Movement and the Politics of Rural Marginalization in Lithuania: Intersectionality in Environmental Justice”.

Pagrindinį gyventojų reikalavimą – atšaukti PAV procedūrą – taip pat galima laikyti nesistemiškai pasipriešinimu, nes pagal teisės aktų reglamentuotą žemės naudojimo projektų eigą, gyventojai gali teisėtai prieštarauti, o savivaldybė – nesuteikti leidimo vykdyti ūkinę veiklą, tik kai yra pristatyta ir išnagrinėta PAV ataskaita. Pažymėtina ir tai, kad savivaldybės taryba teisiškai neturi galios sustabdyti PAV vykdymą, taigi, jos kovo mėnesį priimtas sprendimas „nepritarti vandenilio ir metanolio gamyklos statybai“ yra simbolinis gyventojų valios palaikymas. Tačiau, nepaisant to, kad savivaldybės tarybos sprendimas nėra teisiškai įpareigojantis, jis paveikia gamyklos projekto savininką (bendrovę „European Energy“), kuris balandžio mėnesį paskelbia apie sprendimą stabdyti PAV Kretingos rajone ir planus ieškoti kito žemės ploto. Taigi, Darbėnų atveju gyventojų strategiją ginti bendruomenės interesus, neužsiimant teisinėmis procedūromis, galima laikyti sėkminga.

3. 4. 3. Žalioji ir rinkos kategorija („gamtos resursai – turtas“)

Darbėnų gyventojų pasisakymuose, kaip ir Pagirių pasipriešinimo atveju, svarbi ŽALIOJI vertybių kategorija – teigiama būsimo gamyklos žala gamtai ir žmogaus sveikatai. Kadangi Darbėnai yra netoli nuo Baltijos jūros, gyventojai teigia, kad gamykla turi potencialo užteršti ir sugadinti lietuvišką pajūrio zoną, kurią privalu saugoti. Siūloma gamyklos projektą kelti į vietovę, esančią toliau nuo jūros. Pasisakymuose dažnai pabrėžiama gamyklos grėsmė, ji vadinama „chemijos gigante“, „monstru“, „eksperimentine“ gamykla; nerimaujama ne tik dėl jos taršos gamybinės veiklos metu, tačiau ir potencialaus sprogimo, kuris, dėl gaminamų medžiagų pobūdžio, gyventojų pasisakymuose iškyla kaip tikėtina pasekmė, gamyklos pavojus lyginamas su bomba (28):

(28) Danai [gamyklos savininkai] pasiims visą grietinėlę, o Darbėnams chemija ir pavojinga bomba.

Kitas pasikartojantis ŽALIASIS teisinimas – teiginiai apie vandens išteklių saugojimą. Vandenilio ir metanolio gamybai reikalingi dideli kiekiai vandens. Gyventojų pasisakymuose šiuo pagrindu formuluojama neteisybė – vanduo yra šalies turtas (29), kurio negalima iššvaistyti, parduoti gamybos ir verslo tikslams (30).

(29) Už ką už ką, bet už savo didžiausią tautos turtą - gėlą vandenį turime stoti mūru! Ir nesvarbu, kad mes viena turtingiausių šalių žemyne šiuo resursu.

(30) O kad naudotų svarbiausią ir brangiausią resursą gėlą vandenį, tai niekam nerūpi, pasiruošę už grašį išparceliuoti viską ir apdergti.

Taigi, galima teigti, kad gamta suvokiama kaip išteklius, kuris priklauso gyventojams, negali būti iš jų atimamas ir atiduodamas gamyklai. Jei Pagirių pasipriešinimo atveju ŽALIOJI kategorija buvo taikoma jungiant ją su PILIETIŠKUMU – „žmogaus teisė į švarą ir sveikatą“, Darbėnų atveju galima interpretuoti, kad ŽALIOJI kategorija jungiama su RINKOS vertybėmis – gamta yra labai vertinga nuosavybė. Gyventojams siūlomas neteisingas sandoris: išmainius gamtos turtus į gamyklą, gaunama abejotina nauda ir pavojus sveikatai ar net gyvybei. Ankstesniame skyriuje (Pagirių atvejis) aptartame JAV atvejyje ŽALIOJI kategorija taip pat buvo kombinuojama su RINKA, tačiau kiek kitoku būdu – amerikiečiai akcentavo gyventojų ekonominius interesus (kylančias kainas) ir neigiamą poveikį verslui – turizmo industrijai⁶⁵; tuo tarpu Darbėnų gyventojai kaip RINKOS vertybę teigia ne ekonomiką, bet gyventojų materialią nuosavybę ir gerovę.

Apskritai RINKOS vertybės šiame pasipriešinime yra ir teigiamos, ir neigiamos. Teigiamos dėstant, kodėl gamykla vietos gyventojams „neapsimoka“ – be švaistomų resursų, minima tai, kad gamykla nepasiūlys gyventojams tinkamų darbo vietų, be to, nemokės pelno mokesčio. Pasipriešinime vyksta ir RINKOS vertybių neigimas, kritikuojant gamyklą kaip verslininkų norą pasipelnyti, neatsižvelgiant į pasekmes gamtai, kurios turėtų būti svarbesnės už pelną. Teigiama, kad gamyklą palaiko tik tie, kuriems tai asmeniškai naudinga – pavyzdžiui, statybų sektoriaus atstovai. Tokiais teiginiais plėtojama idėja, kad pelnas ir verslo plėtra (RINKOS vertybės) neturi būti tokie svarbūs kaip ŽALIOSIOS ir PILIETIŠKUMO vertybės.

(31) Kadangi nėra Lietuvoje strateginio mastymo ir stengiamasi tarpininkauti atskirų lobistų užmaščių tenkinimui, nevertinant naudos valstybei ir atskirai bendromenei. "Investuotojai" tikisi greito pelno, o po to, kad ir tvanas. Tai ne jų žemė, ir žala - tik Lietuvos problema.

31 pavyzdyje Lietuvos valdžios atstovai kaltinami RINKOS kategorijos pervertinimu ir trumparegiškumu, nesirūpinimu tikrąja nauda (taigi, nesivadovauja vertybėmis, kurios svarbios gyventojams). Apskritai galima teigti, kad RINKOS vertybės Darbėnų pasipriešinime svarbios tik ribotai, suprantant jas kaip tiesioginę naudą gyventojams, ir jungiant su ŽALIOSIOMIS vertybėmis; tuo tarpu RINKA kaip ekonomikos ir verslo augimas gyventojų vertinama neigiamai.

⁶⁵ Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, "Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes".

3. 4. 4. Industrijos, tradicijos ir šlovės kategorijos

Kaip ir RINKOS, INDUSTRIJOS kategoriją Darbėnų gyventojai pasipriešindami ir teigia, ir neigia. Kelis kartus pasikartojantis teisinimas, formuluojamas INDUSTRIJOS vertybių pagrindu, yra nuorodos į Kretingos rajono strateginio plėtros planą. Šiame plane nustatyta Kretingos rajono strateginė kryptis – turizmas, taigi, gyventojų teigimu, didelio pramoninio objekto statymas Darbėnuose neatitinka rajono strategijos (32).

(32) Organizatorių teigimu, gamykla keltų grėsmę aplinkai ir žmonių sveikatai, o jos statyba prieštarauja Kretingos rajono strateginiam plėtros planui, kuriame prioritetą teikiamas turizmui ir rekreacijai.

Į INDUSTRIJOS vertybes įeina planavimas ir nuoseklus planų laikymasis, todėl teiginiai apie strateginį plėtros planą priskiriami šiai kategorijai. Be abejo, galima nujauti, kad tai labiau teisinimų papildymas, stiprinimas, o ne pagrindinė gyventojų teigiama vertybė. 32 pavyzdyje matyti, kad šalia teiginio apie strateginį plėtros planą yra ir ŽALIASIS teisinimas – grėsmė aplinkai ir žmonių sveikatai.

INDUSTRIJOS kategorija neigiama teisinimuose, kuriuose abejojama ekspertų ir jų teikiamos PAV ataskaitos patikimumu ir visu PAV procesu, vertinant jį kaip biurokratinį formalumą, o ne būdą vertinti ir valdyti pramonės objekto poveikį (33). Be to, INDUSTRIJOS kategorija neigiama reiškiant nepasitikėjimą technologijomis, kurias žadama taikyti gamykloje.

(33) Pirmiausia reikėtų atsižvelgti į vietos bendruomenės nuomonę ir jos interesus ir turėti savo nuomonę. O aplinkos vertinimo ataskaitos ir specialistų išvados bus tokios kokių reikės suinteresuotoms pusėms...

TRADICIJOS teisinimai formuluojami dviem būdais. Pirmas būdas – teigiama būtinybė ginti savo vaikų gerovę, savo kraštą, minimas istorinis ir kultūrinis krašto paveldas, kurį reikia saugoti. Antrasis TRADICIJOS vertybių raiškos būdas – nepasitikėjimas užsienio investuotojais, manoma, kad jie slepia tikrąsias gamyklos veiklos pasekmes (34), gamintojams siūloma statyti gamyklą „pas save“, ne Lietuvoje.

(34) [T]ik menkas klausimėlis, kodėl tokio gėrio nestato vandeniui ir elektra turtingoje Švedijos, Suomijos ar Norvegijos šiaurėje, kur faktiškai nėra gyventojų? Must kažkas žino, kad tas yra gerai tik darbinėms, kaip kiaulių fermos... Ten buvo tik šūdo smarvė, o dabar, net nesako kiek kilotonų trotilo ekvivalento būtų "pelningos gamyklos" sprogdimo atveju...

Gyventojų nepasitikėjimą danų kapitalo įmone sustiprina kitų daniškų įmonių, kurioms priklauso kiaulių ūkiai Lietuvoje, reputacija – jos ne kartą sulaukė kaltinimų dėl taršos ir dvoko

skleidimo, išsisukinėjimo nuo aplinkosauginių reikalavimų⁶⁶. Gyventojai pasisakymuose primena ir Žygaičių pasipriešinimo istoriją, teigdami, kad ji kartojasi Darbėnuose – gyventojai laikomi kvailais, ir jiems bandoma įsiūlyti pavojingą, nepatikimų technologijų gamyklą.

Nepasitikėjimą užsienio investuotojais galima priskirti TRADICIJOS kategorijai, nes taip siekiama išlaikyti bendruomenės pastovumą ir saugumą, apginti ją nuo besiveržiančio „svetimo“. Kaip ir Domeikavos pasipriešinime, kuriame „svetimi“ buvo pusiaukelės namuose kalintys nuteistieji, Darbėnuose „svetimi“ verslininkai iš užsienio turi piktų kėslų, jiems nerūpi gyventojų bendruomenės gerovė, taigi, siekiant apginti bendruomenę, saugiausia – jų neįsileisti.

ŠLOVĖS kategorija naudojama viena kartą – teigiama, kad Lietuvos šviesuoliai, akademikai, garbūs žmonės (pavyzdžiui, baigęs kadenciją VU rektorius B. Juodka) pasisako prieš vandenilio ir metanolio gamyklą Darbėnuose.

3. 4. 5. Atvejo apibendrinimas

Analizuojant Darbėnų atvejį, pastebimi panašumai su Pagirių atveju – abiem atvejais priešinantys gamykloms, svarbūs ŽALIEJI teisinimai, kuriuose gamta suprantama kaip priklausanti, tarnaujanti žmogui. Darbėnų atveju šiuose teisinimuose dažniau pabrėžiama gamtos išteklių vertė, taigi, galima įžvelgti prie ŽALIŲJŲ jungiamas RINKOS vertybes (Pagirių atveju dažniau jungiama su PILIETIŠKUMU). Taip pat abiem atvejais pasitelkiami RINKOS ir INDUSTRIJOS teiginiai ir neiginiai – taigi, galima manyti, kad šios vertybės nėra labai svarbios gyventojams, pasitelkiamos kaip papildomi teiginiai.

Tačiau pasipriešinimus gamykloms skiria pagrindinės PILIETIŠKUMO vertybės vaidmuo – Pagirių atveju gyventojai linkę priešintis per teisinę sistemą ir deklaruoja SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybes, o Darbėnų gyventojams svarbiausia BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS, bendruomenės teisė spręsti, neatsižvelgiant į institucinius procesus. Pagal tai organizuojami pasipriešinimo veiksmai – Darbėnų gyventojai organizuoja protestus ir nuolat daro spaudimą savivaldybei, kuri galiausiai nusileidžia ir pritaria gyventojų valiai. Darbėnų pasipriešinime taip pat naudojami TRADICIJOS teisinimai, konstruojant gamyklos savininkus kaip svetimus, nuo kurių reikia saugoti bendruomenę.

⁶⁶ Jurga Tvaskienė, „Kiaulių ir vištų koalicija“ tvindo Lietuvą srutų kvapais“, LRT.lt, 2019 m. vasario 26 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lrt-tyrimai/5/247127/kiauliu-ir-vistu-koalicija-tvindo-lietuva-srutu-kvapais>.

3. 5. Medžių kirtimo atvejai

3. 5. 1. Pasipriešinimų apžvalga ir surinkti duomenys

Šiame skyriuje kartu analizuojami trys gyventojų pasipriešinimų medžių kirtimams atvejai. Du iš jų – nedidelės apimties atvejai, kurių gyventojai nesusibūrė į organizuoto pasipriešinimo grupes, tačiau viešai priešinosi, žiniasklaidoje reiškė nepritarimą miesto plėtros planams, kuriuose buvo numatyta kirsti medžius. Pirmasis iš šių atvejų – Kauno Vilijampolės mikrorajone, kuriame 2023 m. spalio–gruodžio mėnesiais gyventojai prieštaravo savivaldybės kvartalo atnaujinimo schemai, kurioje buvo numatyta iškirsti iki 200 medžių ir įrengti 3 naujas gatves. Miesto savivaldybės atstovai, susidūrę su gyventojų pasipriešinimu, teigė, kad atnaujinimo schema nėra patvirtintas planas, rengiant konkrečius atnaujinimo projektus bus siekiama medžius išsaugoti. Projektai kol kas nėra pristatyti gyventojams. Atvejo medžiagą sudaro 3 straipsniai žiniasklaidoje, identifikuota 18 gyventojų teiginių. Antrasis nedidelis atvejis – 2023 m. Anykščiuose statant parduotuvę „Maxima“, suplanuota iškirsti plote augančius medžius; gyventojams išreiškus nepasitenkinimą, projektas buvo pakoreguotas, medžius išsaugant. Atvejo medžiagą sudaro 2 straipsniai žiniasklaidoje, identifikuota 13 gyventojų teiginių.

Trečiasis, didesnės apimties atvejis – gyventojų pasipriešinimas Vilniuje, Naujamiestyje 2023 m. liepos mėnesį, kilęs vilniečiams sužinojus apie verslo įmonės planus rekonstruojant pastatą, esantį šalia Romaino Gary skvero, iškirsti 9 medžius. Kaip teigė įmonė, be kirtimo nebuvo galima atlikti rekonstrukcijos, be to, medžiai ardė pastato sieną. Gyventojai piktindamiesi dalinosi šia žinia „Facebook“ tinkle, liepos 19 d. prie planuojamų kirsti medžių susirinko į protestą, kuriame pasirodė ir Vilniaus miesto meras V. Benkuskas, išreiškęs palaikymą gyventojų siekiui išsaugoti medžius. Po protesto su verslo įmonės atstovais sutarta atlikti nepriklausomą medžių būklės ekspertizę, kuriai lėšas surinko gyventojai. Nustatyta, kad medžių būklė gera, šaknys nekenkia pastatui; renovacijos darbai sustabdyti nenustatytam laikui. Atvejo medžiagą sudaro 4 straipsniai žiniasklaidoje (34 teiginiai), 13 įrašų ir komentarų „Facebook“ (57 teiginiai) – iš grupės „Gelbėkime Vilniaus medžius. Inicatyva“, ir iš aktyviausių pasipriešinimo dalyvių profilių (Olga V., Paulina P., Jekaterina L.).

Atlikus analizę, kaip dažniausiai pasikartojančias kategorijas galima įvardinti BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMĄ (25), SISTEMINĮ PILIETIŠKUMĄ (41, iš kurių 40 – Vilniaus atvejais). Svarbiomis galima laikyti TRADICIJOS (11), DVASINĖ (11), INDUSTRIJA (12), ŽALIOJI (10) kategorijas. RINKOS kategorija pasipriešinimuose tik neigiama (8 kartai), rasti 2 ŠLOVĖS teiginiai.

3. 5. 2. Pilietiškumo kategorija

Kaip ir visais kitais aptartais atvejais, pasipriešinimuose dėl medžių kirtimo svarbi PILIETIŠKUMO kategorija. Galima pastebėti skirtį tarp mažų pasipriešinimų ir labiau organizuoto, didesnio Vilniaus atvejo. Mažuose pasipriešinimuose svarbi BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO kategorija – gyventojai teigia, kad jų bendruomenei suplanuoti pokyčiai nėra reikalingi ir teigia, kad neteisinga, jog projektuotojai neįtraukia gyventojų į sprendimų priėmimus; taip pat teigia, kad gyventojams nesuteikiama pakankamai informacijos (35).

(35) Rengiant schemas nebuvo ištirti gyventojų poreikiai, pastabos ar pasiūlymai. Su gyventojais nebuvo šnekamasi.

Tuo tarpu Vilniaus atveju daugiau pasikartoja SISTEMINIO PILIETIŠKUMO kategorija (41 teiginys; BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS – 25 teiginiai). Šiame pasipriešinyje daug dėmesio skiriama valdžios institucijų kritikai, teigiant, kad medžiai nebūtų atsidūrę pavojuje, jei institucijos tvarkingai atliktų savo darbą. Institucijų sprendimų priėmimo gerinimas iškeliamas kaip vienas pasipriešinimo tikslų (36):

(36) Trumpai, ko reikalauti Basanavičiaus 14A atveju norint išsaugoti žalią oazę - ir sisteminių pokyčių: <..> Detalios ir aiškos Kultūros paveldo departamento ir Vilniaus miesto savivaldybės klaidų, derinant projektą skirtingais etapais, viešos analizės. Ir konstruktyvių pokyčių - nes mums reikalinga sisteminė, o ne parodomoji atvejinė želdynų ir želdinių apsauga.

Vilniečių pasipriešinimo pasisakymuose neigiamai vertinama Vilniaus miesto savivaldybės veikla, ji kritikuojama dėl leidimo statyboms išdavimo, projekto nestabdymo, nesiėmimo iniciatyvos įvertinti medžių būklę. Kritikuojamas meras V. Benkuskas, kaip „aproprijuojantis mūsų judėjimą“, atėjęs į protestą kaip jo dalyvis ir teigęs, kad teisiškai negali sustabdyti vystytojų planų, nors, gyventojų teigimu, tokią galią savivaldybė derindama projektą turėjo. Abejojama Kultūros paveldo departamento sprendimų skaidrumu, keliami klausimai dėl paveldui priklausančio pastato atidavimo privatiems vystytojams. Reikalaujama institucijų vadovų atsakomybės ir jų veiksmų tyrimo (kurį pradeda prokuratūra).

Keliuose pasisakymuose suabejojama SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybėmis, teigiant, kad verslo atstovai vis tiek sugebės pasinaudoti teisės aktais taip, kaip jiems patogiau. Tačiau apskritai šis pasipriešinimas stipriai orientuotas į teisingumo dėl medžių atkūrimą per institucijų veiklos tyrimą ir taisymą. Anykščių ir Kauno atvejais stipriai neįsitraukia į savivaldybės ar kitų institucijų

veiklų nagrinėjimą, kritiką, taigi, gina gyventojų interesus BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO vertybių pagrindu.

3. 5. 3. Kitų kategorijų teiginiai

Pasipriešinimuose dėl medžių panašiomis apimtimis figūruoja ŽALIEJI, DVASINIAI, TRADICIJOS, INDUSTRIJINIAI teisinimai. ŽALIUOSIUOSE teisinimuose medžiai, gamta nėra formuluojama kaip žmogaus teisė arba vertingi ištekliai, kas buvo pastebėta Pagirių ir Darbėnų atvejų analizėse. Pasipriešinimuose dėl medžių gamta iškyla kaip vertybė miesto gyvenimo gerovei – minima vietinė gyvūnija, kurios išlikimui svarbūs medžiai, taip pat teigiama, kad medžiai sprendžia taršos problemą mieste, suteikia atgaivą, mažina kaitrą. Vilniaus pasipriešinime paminima medžių svarba klimato kaitos kontekste, jie susiejami su kitomis žaliosiomis idėjomis, pvz., kritika automobilių skaičiui mieste (37). Svarbu paminėti, kad pasipriešinimai dėl medžių vyksta miestuose, o pasipriešinimai gamykloms – nedidelėse užmiesčio gyvenvietėse. Taigi, galima daryti prielaidą, kad ŽALIOJI vertybių kategorija aktualizuojama skirtingai ir dėl skirtingų pasipriešinimo objektų, ir dėl gyventojų aplinkybių.

(37) Medžiai svarbūs mūsų miestui, orui, kvėpavimui, jie sugeria taršą, Vilniuje ne tik daugėja automobilių, bet ir mažėja medžių – nelogiška.

DVASINEI kategorijai galima priskirti teiginius apie gyventojų emocinį prisirišimą, meilę medžiams, kurie fiksuojami visuose trijuose atvejuose. Be to, teigiama, kad medžiai miesto aplinką daro unikalia, kuria vietos tapatybę, aurą, taigi, turi ypatingą nematerialią vertę, yra pasididžiavimo šaltinis (38):

(38) Mes visi didžiuojamės, kad Vilnius yra žalias, gražus, jaukus gyvenamas miestas, todėl kirsti medžius yra tas pats, kaip pakirsti Vilniaus tapatybę.

Keliuose TRADICIJOS teisinimuose teigiama tęstinumo svarba – Vilijampolės gyventojai teigia, jog medžius sodino ir rajono aplinką kūrė jų tėvai ir jie patys; taip pat kelis kartus užsimenama apie medžių svarbą vaikams. Vilniaus pasipriešinime TRADICIJOS vertybės iškyla per paveldo klausimą – medžius siekiama oficialiai įpaveldinti, sujungti su paveldui priklausančiu pastatu. Kai kurie pasipriešinimo dalyviai kelia klausimą, ar Lietuvoje pakankamai skiriama

dėmesio paveldosaugai, kritikuojami sprendimai, dėl kurių vertingas pastatas atsidūrė privačių vystytojų rankose.

INDUSTRIJOS teisiniai pastebimi Vilijampolės gyventojų pasisakymuose – jie teigia planavimo spragas, taip pat kompetentingos ekspertizės poreikį. Vilniečiai irgi reikalauja medžių ekspertizės, kurią suorganizuoja patys gyventojai, tai tampa pasipriešinimo veiksmų dalimi. INDUSTRIJINIAI teisiniai Vilniaus atveju tampa svarbūs, gal net lemiantys projekto sustabdymą – nustačius, kad medžius kirsti nėra pagrindo, įrodomas gyventojų teismas. INDUSTRIJOS vertybių sureikšminimas sulaukia ir Vilniaus pasipriešinimo dalyvių prieštaraavimo, kurie teigia, kad gyventojų sprendžiamas klausimas yra platesnis nei ekspertizės atlikimas, svarbiau užtikrinti, kad institucijos veiktų teisingai ir nesudarytų prielaidų vystytojams naikinti paveldą.

RINKOS VERTYBĖS pasipriešinimų medžių kirtimams atvejuose pasirodo tik neigimuose, kitaip tariant, šiuose pasipriešinimuose dalyvaujantys gyventojai visiškai nepalaiko ir prieštariauja RINKOS vertybėms. Tarp RINKOS ir DVASINIŲ vertybių egzistuoja įtampa, konfliktas; taigi, pasipriešinimuose teigiant nematerialią vertę, kartu yra neigiama materialios vertės svarba. Gyventojų teiginiuose RINKOS neiginiai nutaikyti į verslo interesų kritiką – verslo plėtros siekiai nėra suderinami su bendrojo gėrio idėja, gyventojų ginamu viešuoju interesu. Apskritai RINKOS neigimas nėra pasipriešinimų centre; labiausiai išplėtotas Vilniaus pasipriešinimas labiau sutelktas į valstybės institucijų kritiką. Tačiau, sulaukus pasisakymų, kritikuojančių gyventojų pasipriešinimą už teisėtos verslo veiklos trukdymą, reaguojama į juos su aršia RINKOS vertybių kritika, pabrėžiama, kad verslo atstovai tik apsimeta, kad nori gėrio visuomenei, kai iš tikrųjų tiesiog siekia pelno sau (39):

(39) Verslininkų demagogai neriasi iš kailio ir griebiasi šiaudo: brandūs medžiai ir jų gelbėtojai trukdo jau ne tik vargšams vaikučiams ir apskritai visiems vargšams, kuriems verslininkai ir vystytojai praktiškai už dyka norėtų statyti ir atduoti ilgai lauktus butus ir vaikų darželius, jei tik medžių gynėjai jiems leistų <...> Jei toliau tie buržuaziniai medžių gynėjai nerims - Lietuva išmirs!

Vilniaus pasipriešinime galima fiksuoti ir tam tikrą ŠLOVĖS kategorijos raišką – proteste prie medžių susirenka žymių visuomenėje veikėjų, pvz., Kristina Sabaliauskaitė sako kalbą, kuri vėliau cituojama Paulinos P. „Facebook“ įrašė kaip „superinė“. Galima teigti, kad taip – pasitelkiant K. Sabaliauskaitės autoritetą – stiprinamas pasipriešinimo įvaizdis, svarba visuomenėje.

3. 5. 4. Atvejų apibendrinimas

Pasipriešinimuose medžių kirtimams svarbi PILIETIŠKUMO kategorija – mažiau organizuotuose pasipriešinimuose svarbiau BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS, didesniame Vilniaus pasipriešinime svarbus SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS, iškeliant tikslą ne tik išsaugoti konkrečius medžius, bet ir ištaisyti sisteminės spragas. Pasipriešinimuose dažnai pasikartojančiuose ŽALIUOSIUOSE teisinimuose gamta suvokiama kaip savaiminė vertybė; medžių svarba taip pat grindžiama DVASINĖMIS vertybėmis. INDUSTRIJOS kategorija gyventojams svarbi bendraujant su institucijomis – parodant plano spragas (Vilijampolės atv.) ir užsakant nepriklausomą medžių ekspertizę (Vilniaus atv.). RINKOS kategorija – tik neigiama, kritikuojami verslo interesai kaip neatitinkantys gyventojų bendrojo gėrio siekių.

3. 6. Vėjo elektrinių atvejai

3. 6. 1. Pasipriešinimų apžvalga ir surinkti duomenys

Vėjo elektrinių tinklas Lietuvoje sparčiai plečiasi – per laikotarpį nuo 2020 iki 2023 m. bendra šalies vėjo elektrinių generuojama galia padvigubėjo ir toliau auga⁶⁷; tai skatina valstybės strateginis orientavimasis į atsinaujinančių šaltinių energetiką ir iš ES fondų teikiama parama vėjo elektrinių įrengimui⁶⁸. Lietuvos regionuose, rečiau apgyvendintose gyvenvietėse augant įgyvendinamų vėjo elektrinių projektų skaičiui, galima pastebėti ir kylantį nepasitenkinimą, pasipriešinimą šiems projektams dėl jų poveikio aplinkai ir vietiniams gyventojams. Tiriamuoju laikotarpiu (2022 m.–2024 m. rugsėjis) žiniasklaidoje rasti 9 tokio pasipriešinimo atvejai; 8 iš jų (Širvintų raj., Marijampolės, Raseinių raj., Elektrėnų, Rietavo, Švenčionių raj., Tauragės raj., Anykščių raj.) yra nedidelio masto, neperaugę į organizuotą pasipriešinimą atvejai.

Vienas iš atvejų – Širvintų raj. gyventojų – yra didesnės apimties, labiau išplėtotas. 2023 m. sužinojus apie planuojamą vėjo elektrinių parko projektą Širvintų rajone kyla gyventojų nepasitenkinimas, gyventojų iniciatyva įsteigiama asociacija „Kraštovaizdis“, kuri, kaip teigia jos pirmininkas Teisutis B., vienija apie 300 narių. Asociacija organizuoja pasipriešinimą rinkdama gyventojų parašus dėl nepritario vėjų elektrinių parkui, teikdama pasiūlymus ir prašymus rajono

⁶⁷ Lietuvos energetikos agentūra, „Teikiama parama vėjo elektrinėms įsirengti – smulkusis verslas ir ūkininkai kviečiami teikti paraiškas finansavimui gauti“, 2023 m. birželio 29 d., <https://www.ena.lt/Naujiena/teikiama-parama-vejo-elektrinem-isirengti-smulkusis-verslas-ir-ukininkai-kvieciami-teikti-paraiskas-finansavimui-gauti/>.

⁶⁸ LR Energetikos ministerija, „Esamiems ir būsimiems saulės ir vėjo elektrinių savininkams – 48 mln. Eur Energetikos ministerijos parama baterijoms“, 2024 m. liepos 4 d., <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/esamiems-ir-busimiems-saules-ir-vejo-elektriniu-savininkams-48-mln-eur-energetikos-ministerijos-parama-baterijoms/>.

savivaldybei, Aplinkos ministerijai, taip pat įsivelia į teisinį ginčą su Lietuvos ornitologų draugija, kuri teikė vertinimą dėl saugomų paukščių rūšių lizdų planuojamoje elektrinių teritorijoje. Širvintų raj. merė Živilė Pinskuvienė, gyventojams reiškiant pasipiktinimą projektu, išreiškia nepritarimą PAV ataskaitai, tačiau šis nepritarimas, kaip jau minėta analizuojant Darbėnų atvejį, neturi galios sustabdyti projekto. 2024 m. liepą paskelbta, kad vėjo elektrinių projektas toliau vystomas. Pagal naują Aplinkos ministro įsakymą pasikeičia reikalavimai paukščių saugojimui, sumažinant nustatytą saugų atstumą nuo lizdaviečių iki vėjo jėgainės bei pasitelkiant radarus paukščių fiksavimui. Šį įsakymą gyventojų asociacija kritikuoja ir siekia atšaukti.

Nedidelio masto atvejų medžiagą sudaro 13 straipsnių žiniasklaidoje (identifikuoti 66 teiginiai); Širvintų raj. atvejį sudaro 2 straipsniai žiniasklaidoje (6 teiginiai) ir 28 įrašai iš asociacijos „Kraštovaizdis“ grupės „Facebook“ puslapio (88 teiginiai). Pagrindinės vertybių kategorijos – BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS (34 teiginiai), SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS (45), INDUSTRIJOS (26), ŽALIOJI (22), RINKOS (17 teiginių ir 5 neigimai); taip pat fiksuotos ŠLOVĖS (4) ir TRADICIJOS (1) kategorijos.

3. 6. 2. Pilietiškumo kategorija

Analizuojant PILIETIŠKUMO kategoriją, galima pamatyti aiškią skirtį tarp mažai išplėtotų pasipriešinimų ir Širvintų raj. atvejų. Mažesniuose pasipriešinimuose svarbiausia yra BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS – skundžiamasi dėl gyventojų neinformavimo, nebendravimo su gyventojais planuojant vėjo elektrinių projektus. Gyventojai taip pat teigia, kad projekto vystytojai tyčia nebendruoja viešai, stengiasi išgauti gyventojų sutikimus atskirai, darydami jiems spaudimą ar grasindami (40), taigi, pažeisdami PILIETIŠKUMO kolektyvinio veikimo ir lygybės principus.

(40) Netylėkite. Mes tikime, kad dauguma vėjo jėgainių prastumos įkalbinėjimo, gyventojų papirkinėjimo būdu. Viešinimas buvo minimalus – daugelis vietinių gyventojų apie projektą net nėra girdėję. Mes esame laisva tauta, kiekvieno nuomonė yra teisėta.

Širvintų raj. gyventojų asociacija taip pat naudoja panašius BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO teisinimus, kalbėdama apie gyventojų neinformavimą ir pažeidžiamas teises. Tačiau apskritai šiam atvejui būdingas SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybių deklaravimas (iš 45 SISTEMINIO PILIETIŠKUMO teiginių vėjo elektrinių atvejuose 37 yra Širvintų raj. pasipriešinime) ir jomis paremtas veikimas. Asociacija skiria daug pastangų teisinei-biurokratinei kovai prieš vėjo jėgainių projektą – per pusantrų asociacijos veikimo metų jos vardu rajono savivaldybei, Aplinkos ministerijai ir jai

pavaldžioms institucijoms, projektą vystančiai ir jos PAV atliekančiai įmonėms bei kitoms institucijoms pateikta 94 skundai, kreipimaisi, prašymai ir kitokie pretenzijas reiškiantys dokumentai⁶⁹.

Kai kuriuos iš dokumentų, pvz., kreipimąsi į savivaldybės tarybą su 800 gyventojų parašu galima laikyti bendruomenės solidarumo ir valios išraiška, tačiau daugelis asociacijos parengtų dokumentų yra biurokratinė kova su vėjo elektrinių projekto vystytojais, ieškant bet kokių nustatytos tvarkos neatitikimų – pavyzdžiui, kreipiamasi į Lietuvos paštą dėl neteisingai gyventojams pristatytų informacinių pranešimų apie vėjo elektrinių projektą. Taigi, vietoje BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMĄ teigiančių protestų prieš valdžios institucijas, Širvintų raj. gyventojų pasirinkta sisteminio pasipriešinimo strategija, siekiant surasti priežastį, dėl kurios būtų galima įtvirtinti projektą kaip neteisėtą ir jį sustabdyti.

Toks Širvintų raj. pasipriešinimas sulaukia atsako iš vėjo elektrinių vystytojų, kurie pateikia asociacijai ieškinį dėl neteisingos informacijos skleidimo ir reputacijos žalojimo. Šį ieškinį teismas atmeta, nustatydamas, kad tai strateginis ieškinys dėl visuomenės dalyvavimo (SLAPP). Tai suteikia asociacijai dar stipresnį pagrindą teigti, kad ji atstovauja viešąjį interesą, o vėjo elektrinių vystytojų veikla – neteisėta.

3. 6. 3. Žalioji, industrijos ir rinkos kategorija

ŽALIOJI kategorija pasikartoja visuose pasipriešinimų vėjo elektrinėms atvejuose – gyventojai išsako susirūpinimą dėl elektrinių keliamų vibracijų, šešėlių ir triukšmo, kurie gali kenkti sveikatai, gyvūnams, augalijai, taip pat dėl „vizualinės taršos“, sudarkomo kraštovaizdžio. Širvintų raj. pasipriešinimo ŽALIUOSIUOSE teisinimuose teigiama, kad stengiamasi išsaugoti unikalią regiono ekosistemą, o didžiausias dėmesys skiriamas saugomų paukščių rūšims, kurios užfiksuotos planuojamo vėjo elektrinių parko teritorijoje. Pažymėtina, kad toks ŽALIOSIOS kategorijos naudojimas susijęs su jau aptarta biurokratine pasipriešinimo strategija – retų paukščių rūšių apsauga, nustatant būtiną atstumą nuo rastų lizdų iki planuojamų vėjo elektrinių, yra teisiškai reglamentuota (Aplinkos ministro įsakymu), kitaip nei elektrinių keliamų vibracijų ar šešėlių poveikis žmogui ir gamtai. Taigi, teisinimai dėl retų paukščių apsaugos įeina ir į SISTEMINIO PILIETIŠKUMO lauką.

INDUSTRIJOS kategoriją reikšminga galima laikyti tik Širvintų raj. atveju, kuriame INDUSTRIJOS teisinimai naudojami pasitelkus nepriklausomo eksperto – ornitologo – vertinimą.

⁶⁹Dokumentų sąrašas pateikiamas asociacijos puslapyje <https://www.krastovaizdis.eu/>.

Asociacija „Kraštovaizdis“ teigia, kad Lietuvos ornitologų draugijos atliktas teritorijos vertinimas buvo atliktas neprofesionaliai, praleistas didelis skaičius saugomų paukščių rūšių lizdų. Asociacija implikuoja, kad Lietuvos ornitologų draugija falsifikavo vertinimą dėl elektrinių verslo vystytojų interesų, kurių užsakymą jie vykdė. Siekdama tai įrodyti, gyventojų asociacija, surinkusi lėšas, užsako naują, ornitologų draugijai nepriklausančio eksperto vertinimą, kuris tampa svarbiu argumentu pasipriešinimo teisinimuose. Pats ekspertas tampa vienu iš pasipriešinimo veidų, jis pasisako žiniasklaidoje, vaizdo įrašas su jo pasisakymu prieš vėjo elektrines skelbiamas asociacijos „Facebook“ puslapyje. Širvintų raj. pasipriešime gyventojai taip pat naudoja INDUSTRIJOS kategoriją ginčydamiesi PAV ataskaitoje kitus, su paukščiais nesusijusius, duomenis ir skaičiavimus.

RINKOS teisinimai svarbūs mažesniuose pasipriešinimo elektrinėms atvejuose, kuriuose gyventojai pabrėžia, kad vėjo elektrinės kaimynystė gyventojams reiškia didelius apribojimus sklypų vystymui – juose draudžiamos statybos. Skirtinguose atvejuose pasikartoja teiginiai dėl materialios žalos gyventojams – teigiama, kad jų sklypai nuvertės. Įvardijama ir tai, kad žala daroma ne tik privatiems asmenims, bet ir verslui – vietiniams ūkininkams, kurie nukenčia dėl stambių vėjo jėgainės statančių verslų užmojų, teigiama, kad „vienas verslas žlugdo kitą verslą“. RINKOS kategorijos vertybės gyventojų pasisakymuose taip pat ir neigiamos – savivaldybės ir verslo atstovai kritikuojami dėl pelno, pinigų siekio, nekreipiant dėmesio į daromą žalą gamtai ir gyventojams (41):

(41) Tik vargu, ar kam tai [jėgainės poveikis] įdomu, nes daugeliui yra svarbiau pinigai. Ir kaip nebus svarbu, jei iš šio projekto į Marijampolės savivaldybės išdą įkris keli milijonai eurų.

Tuo tarpu Širvintų raj. pasipriešime RINKOS teisinimai beveik neįgyvendinami. Tai galima paaiškinti šio pasipriešinimo pasirinkta kryptimi – teigti gamtos ir saugomų paukščių vertę, taip pat teisėtumo ir teisinio reglamentavimo svarbą. RINKOS teisinimai nesusiję su šiomis sritimis, tikėtina, todėl jie ir nėra naudojami.

Asociacijos „Kraštovaizdis“ įrašuose galima pastebėti ir ŠLOVĖS vertybes. Asociacija parengė ir platino vaizdo įrašus su žymiais žmonėmis (Egidijus Sipavičius, Selemonas Paltanavičius, Aidas Giniotis), raginančiais neleisti statyti vėjo elektrinių Širvintų rajone. Galima teigti, kad tokiais įrašais siekiama pasipriešinimą susieti su šių žmonių autoritetu ir įtaka visuomenėje, suteikti asociacijai ir jos tikslams svarumo. Apskritai galima pastebėti, kad asociacija rūpinasi savo reputacija, siekia sukurti profesionalumo įvaizdį – skirta resursų patogaus internetinio puslapio sukūrimui ir jo nuolatiniam naujinimui, įkeliant naujus dokumentus; nuolat skelbiami šabloniški, informatyvūs „Facebook“ įrašai apie visą asociacijos veiklą.

3. 6. 4. Atvejų apibendrinimas

Kaip ir tiriant pasipriešinimus medžių kirtimams, matyti, kad mažesniuose pasipriešinimuose vėjo jėgainėms svarbesnis BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMAS, o labiau organizuotas Širvintų raj. pasipriešinimas susitelkia į SISTEMINĮ PILIETIŠKUMĄ – biurokratinių ir teisinių neatitikimų paiešką (plg. su Pagirių atveju, kuriame taip pat svarbiausias SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS, tačiau užsiimama ne smulkiais skundais, o teismo proceso inicijavimu). ŽALIOJI kategorija pasipriešinimuose vėjo elektrinėms taip pat naudojama kiek skirtingai – mažesniuose atvejuose akcentuojama jų neigiamas poveikis žmogui, Širvintų raj. – saugomiems paukščiams, dėl jų teisiškai reglamentuotos apsaugos priemonių. INDUSTRIJOS kategorija naudojama Širvintų raj. atveju, pasitelkiant nepriklausomo eksperto išvadas ir keliant klausimus dėl ekspertinės institucijos (Lietuvos ornitologų draugijos) nešališkumo ir kompetencijos. RINKOS vertybės teigiamos mažuose pasipriešinimuose, saugant privačią nuosavybę, ir neigiamos kritikuojant vėjo elektrinių verslo grobuoniškumą; Širvintų raj. gyventojų asociacija, susitelkdama į teisinį-biurokratinį pasipriešinimą, RINKOS kategorijos nenaudoja.

IŠVADOS

Analizės rezultatai. Atlikus L. Boltanski ir L. Thevenot teorija pagrįstą gyventojų vietinių pasipriešinimų teisinimų analizę, paaiškėjo, kad pagrindinė visus pasipriešinimus apibrėžianti vertybių kategorija yra PILIETIŠKUMAS – kolektyvinio veikimo ir gyventojų vienybės teigimas, neigiant valdžios institucijų sprendimus kaip neatstovaujančius bendros gyventojų valios. Atliekant analizę, pastebėta, kad į PILIETIŠKUMO kategoriją telpa dvi kiek skirtingos bendrojo gėrio sampratos, kurioms apibūdinti darbe įvedamos dvi PILIETIŠKUMO subkategorijos. BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO subkategorijoje bendrasis gėris yra suvokiamas kaip kolektyvinis vietinės gyventojų bendruomenės interesas ir teisių gynimas. Bendruomenė steigia save kaip turinčią galią priimti sprendimus, ir konfliktuoja su to nepripažįstančiomis institucijomis.

Remiantis antrąja – SISTEMINIO PILIETIŠKUMO – subkategorija, bendrasis gėris pasipriešinimuose suvokiamas kaip pasiekiamas per teisinius ar biurokratinis procesus. Teisingumą bandoma atkurti įrodant, kad projektai vykdomi neteisėtai, nesilaikant įstatymais numatytų procedūrų – jei atsakingos institucijos jų laikytųsi, gyventojų bendruomenės teisės nebūtų pažeidžiamos. Taigi, neatmetamas institucijų autoritetas priimti sprendimus, bet teigiama, kad jos veikia ydingai. Daugelyje pasipriešinimų gyventojai skundais, prašymais ir teisiniais procesais siekia atšaukti neteisingai priimtus sprendimus ir priversti institucijas laikytis įteisintų procedūrų, kurios būtų palankios gyventojams. Kai kuriais (Pagirių, Vilniaus medžių kirtimo) atvejais biurokratinės sistemos ydų taisymą gyventojai įvardija kaip vieną iš pasipriešinimo tikslų.

Galima įžvelgti tam tikrą prieštaravimą ar įtampą tarp BENDRUOMENĖS ir SISTEMINIO PILIETIŠKUMO – pirmuoju atveju gyventojų bendruomenė suvokia save kaip galios centrą, egzistuojantį nepriklausomai nuo institucijų valios; antruoju atveju gyventojai pripažįsta institucijų autoritetą, ir siekia įrodyti savo tiesą, veikdami pagal institucinį ir teisinį reglamentavimą. Nors galima pastebėti pasipriešinimų polinkį į vieną iš PILIETIŠKUMO tipų (pvz., pasipriešinimų gamykloms atvejais matomas gana ryškus skirtumas – Darbėnuose svarbesnis BENDRUOMENĖS, Pagiriuose – SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS), tačiau apskritai visuose pasipriešinimuose gausiai naudojami abiejų PILIETIŠKUMO subkategorijų teisinimai. Šį vidinį prieštaravimą galima aiškinti dvejopai: pirma, žmonės teisinimus kuria taikydami savo vertybinius įsitikinimus konkrečiose situacijose, ir ne visada tai atlieka nuosekliai – L. Boltanski ir L. Thevenot pažymi, kad išbaigtą struktūrą turintys vertybių kategorijų modeliai yra idealieji, taigi, skiriasi nuo realybėje egzistuojančių nevienalypių, susiduriančių su vidiniais prieštaravimais žmonių. Antra, SISTEMINĮ PILIETIŠKUMĄ galima suvokti ne tik kaip vertybių kategoriją, bet ir kaip pasipriešinimo veiksmų

strategiją – teisinė sistema gyventojams suteikia konkrečius įrankius kovoti prieš institucijų sprendimus. Tuo tarpu BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO strategija yra tiesiogiai, nesinaudojant formalizuotomis procedūromis paveikti sprendimų priėmėjus – tai reikalauja ne tik didelės gyventojų mobilizacijos, bet ir kitų palankių aplinkybių.

Nors PILIETIŠKUMAS itin svarbus, tai nėra vienintelė pasipriešinimuose išskylanti vertybių kategorija. PILIETIŠKUMĄ galima laikyti pasipriešinimų centru, šalia kurio formuojami ir kiti teisinimai. Galima išskirti pasipriešinimų industriniams objektams tipą (gamyklų, vėjo elektrinių, taip pat medžių kirtimo atvejai), kuriame šalia PILIETIŠKUMO esminės yra ŽALIOSIOS vertybės. Įdomu tai, kad ŽALIOJI kategorija pasipriešinimuose aktualizuojama kombinuojant ją su kitomis vertybių kategorijomis – pristatant gamtą kaip brangų išteklių (RINKOS vertybės) arba žmogaus teisių klausimą (PILIETIŠKUMO vertybės). Panašus ŽALIŲJŲ teisinimų kombinavimas su kitomis vertybėmis, siekiant sustiprinti gyventojų poziciją institucijų atžvilgiu, pastebėtas JAV ir Prancūzijos pasipriešinimų tyrime⁷⁰. Antra vertus, šiose šalyse fiksuoti ir ekocentristiniai ŽALIEJI teisinimai (gamtos kaip savaiminės vertybės), kurie Lietuvos vietiniams pasipriešinimams nėra būdingi.

Kitoks teisinimų struktūros tipas pastebėtas Domeikavos pasipriešinimo pusiaukelės namams atveju, kuriame šalia PILIETIŠKUMO kartinę poziciją užėmė TRADICIJOS kategorija. Gyventojai įžvelgė pavojų iš išorės, „kito“ įsiveržimą į nusistovėjusią bendruomenės tvarką, kuri yra svarbiausia vertybė TRADICIJOS kategorijoje. Šiuo atžvilgiu Domeikavos atvejis skiriasi nuo visų kitų analizuotų atvejų – gyventojai priešinosi ne fizinės, o socialinės aplinkos pokyčiams. Todėl galima daryti prielaidą, kad TRADICIJOS vertybės svarbios pasipriešinimų socialinėms įstaigoms atvejuose.

Likusios vertybių kategorijos (INDUSTRIJOS, RINKOS, DVASINĖ, ŠLOVĖS) nėra esminės, nesudarančios pasipriešinimų pagrindo. Galima manyti, kad INDUSTRIJOS vertybes gyventojai pasitelkia ieškodami papildomų argumentų, ir / arba atkartoja institucinį teisinimo būdą, žodyną, kuriam būdinga INDUSTRIJOS kategorija. Tai taip pat galima laikyti Lietuvos gyventojų pasipriešinimų bruožu, kuris skiriasi nuo situacijos kitose šalyse. Pavyzdžiui, Suomijos gyventojų vietiniuose pasipriešinimuose INDUSTRIINIAI teisinimai yra dominuojantys. Tyrėjai tai aiškina kaip institucinio diskurso perėmimą, siekiant išvengti tiesioginio politizavimo ir pasipriešinimo diskreditavimo, *NIMBY* etiketės⁷¹. Iš RINKOS vertybių kategorijos pasipriešinimuose aktualizuojami tik jos pakraščiai – dažniausiai teisinimuose figūruoja privačios nuosavybės gynimas arba projektų

⁷⁰ Laurent Thévenot, Michael Moody, Claudette Lafaye, “Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes”

⁷¹ Eeva Luhtakallio, *Practicing Democracy. Local Activism and Politics in France and Finland*; Boris Gladarev, Markku Lonkila, “Justifying Civic Activism in Russia and Finland”.

kaštų vertinimas ir kritikavimas. Teisinimo teorijoje RINKOS kategorijos centre yra kapitalistinis veikimas – verslo plėtra ir pelnas, kas pasipriešinimuose niekad neteigiami kaip vertybės. Priešingai, verslas kritikuojamas dėl nesiskaitymo su gyventojais ir trumparegiškumo pasekmėms. Taigi, nors RINKOS teisinimai pastebimi pasipriešinimuose, esminės RINKOS vertybės Lietuvos gyventojų pasipriešinimams yra svetimos. DVASINĖS ir ŠLOVĖS kategorijos pasipriešinimuose fiksuojamos tik periferiškai.

Politinis veikimas. Atliktas tyrimas leidžia atpažinti politinį veikimą gyventojų vietiniuose pasipriešinimuose žemės naudojimo projektams. BENDRUOMENĖS PILIETIŠKUMO vertybių dominavimas parodo, kad pasipriešinimuose vietinės gyventojų bendruomenės konstruojamos kaip savotiški politiniai vienetai, turintys savo galią ir reikalavimus valdžios institucijoms. Tai politinis dalyvavimas reikalaujant tiesioginės demokratijos, atmetant atstovaujamosios demokratijos ir jos institucijų autoritetą. Tačiau taip pat svarbus ir mažiau radikaliomis SISTEMINIO PILIETIŠKUMO vertybėmis paremtas pasipriešinimų konstravimas. SISTEMINIS PILIETIŠKUMAS rodo gyventojų norą (arba strateginį pasirinkimą) ne atmeti, o veikti pagal institucijų taisykles. Tai gyventojų dalyvavimas savivaldos politinėje sistemoje, siekiant joje keisti galios svertus, paslinkti juos į gyventojų pusę.

Itin svarbu tai, kad pasipriešinimų tikslas nėra tik priešintis institucijoms – juose slypi gilesnis konfliktas, agonizmas, kurį Ch. Mouffe laiko politiškumo pagrindu. Pasipriešinimuose visada formuluojami ir kitomis, ne PILIETIŠKUMO vertybėmis paremti teisinimai, kurie atskleidžia, kas gyventojams yra (ne)svarbu ar (ne)vertinga. Šiame darbe analizuoti tik gyventojų išsakomi teisinimai, taigi, svarbu atkreipti dėmesį, kam jie skirti – jais plėtojamas konfliktas su valdžios institucijomis. Šio konflikto esmė – bandymas nuneigti dominuojančią vertingumo sampratą, pakeisti vertybinius kriterijus, kuriais remdamiesi valdžios atstovai priima sprendimus – kitaip tariant, performuluoti, kaip atrodo piliečių valia, kuriai valdžios institucijos turi atstovauti.

1 PRIEDAS. Pasipriešinimų atvejų sąrašas

Žemiau esančioje lentelėje pateikiami visi rasti 2022–2024 m. rugsėjo laikotarpio gyventojų pasipriešinimų atvejai. Atvejų buvo ieškoma nacionalinės žiniasklaidos portaluose *LRT, Delfi, Lrytas, 15min*, ir regioninės žiniasklaidos portaluose, iš kiekvienos Lietuvos apskrities pasirenkant po 1-2 portalus: *Kauno diena, Kas vyksta Kaune, Atvira Klaipėda, Banga (gargdzai.lt), Etaplius, Suvalkietis, Aina, Jūsų Panevėžys, Šiaulių kraštas, Tauragės kurjeris, Anykšta, Mūsų Ignalina, Regionų naujienos, Vilniaus kraštas, Mano Panevėžys, Šiaulių naujienos, Bičiulis (Kelmė), Telšių žinios, Kalvotoji Žemaitija, Utenos diena*⁷². Straipsnių apie pasipriešinimus buvo ieškoma pagal raktažodžius *gyventojai priešinas / prieštarauja / protestuoja / nesutinka; gyventojų bendruomenė*. Atvejai lentelėje sugrupuoti pagal objekto, kuriam priešinamasi, tipą. Į darbo analizę įtraukti atvejai pažymėti raudonai.

Objekto tipas	Atvejai	Žiniasklaidos šaltiniai apie atvejį
Gamyklos ir sąvartynai	1. Kėdainių raj. gyventojai prieš biometano gamyklą	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2360178/gyventojai-priesinasi-biometano-gamyklos-statyboms-sodybos-verte-kristu-perpus ; https://www.delfi.lt/agro/agroverslo-naujienos/gyventojai-priesinasi-gamyklos-statyboms-jums-pelnas-o-mums-sudas-120034452)
	2. Kretingos raj. gyventojai prieš vandenilio gamyklą	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2210419/kova-pries-vandenilio-gamykla-salia-iaudrintos-bendruomenes-prorusiski-veikejai https://www.lrytas.lt/verslas/rinkos-pulsas/2024/03/19/news/darbeniskiu-ultimatumas-politikams-jei-bus-pastatyta-gamykla-jungsimės-prie-palangos-savivaldybės-31003216 https://kauno.diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulsas/chemijos-gamyklai-pasoneje-tare-ne-1157983?komentarai?full
	3. Panevėžio raj. gyventojai prieš biodujų jėgainę	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1685020/sukilus-gyventojams-bioduju-jegaine-panevezio-rajone-turetu-iskilti-toliau-nuo-namu https://www.regionunaujienos.lt/panevezio-rajono-savivaldybes-taryba-palaiko-gyventoju-pozicija-del-bioreaktoriaus-statybos/
	4. Pagirių (Vilniaus raj.) gyventojai prieš medienos gamyklą (Homanit)	https://www.etaplius.lt/naujiena/homanit-lietuvos-vadove-imone-nekompensuos-galimo-turto-nuvertejimo-sieks-dialogo-317910 Pagiriai prieš Homanit „Homanit“ gamyklą Pagiriuose tikisi pradėti veiklą rudenį, gyventojai nepritaria (jp.lt)

⁷² Portaluose *Vilniaus kraštas, Mano Panevėžys, Šiaulių naujienos, Bičiulis (Kelmė), Telšių žinios, Kalvotoji Žemaitija, Utenos diena* gyventojų pasipriešinimų žemės naudojimo projektams nerasta.

		https://www.regionunaujienos.lt/prie-aplinkos-ministerijos-protestuojanti-pagiriu-bendruomene-priestarauja-vandenvietes-sumazinimui/
	5. Ignalinos raj. gyventojai prieš plastiko perdirbimo įmonę	https://www.mignalina.lt/2024/10/04/kreipimasis/
	6. Marcinkonių gyventojai prieš skerdyklą	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vietos-gyventoju-pergale-marcinkonyse-skerdyklos-nebus-56-2177004
	7. Salininkų (Vilniaus raj.) gyventojai prieš sąvartyną	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/ribojimais-salia-vilniaus-oro-uosto-erzina-gyventojus-turetu-moketi-mums-milijonus-bet-nenori-56-2230196
	8. Kauno raj. gyventojai prieš atliekų perdirbimo centrą	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/emociju-ir-apmaudo-del-kauno-mba-tersalu-neslepiantys-gyventojai-jus-nuodijate-zmones-56-2133486 https://kaunas.kasvyksta.lt/2023/10/25/miestas/aplinkos-ministras-savivaldybems-neinvestuojant-i-kauno-mba-kvapui-filtrus-ji-gali-buti-laikiniai-uzdaryta/ https://kaunas.kasvyksta.lt/2023/10/23/miestas/kaunieciu-kova-su-mba-imone-lyg-nesibaigiantis-serialas-prabilo-apie-mislingas-jaunu-zmoniu-mirtis-video/
	9. Panevėžio raj. gyventojai prieš atliekų duobę	https://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/smarve-keliane-tik-sleikstuli-bet-ir-itarimus-gyventojai-svarsto-apie-issikeldinima-1134459
Didelio masto valstybės infrastruktūra	1. Tauragės ir Šilalės gyventojai prieš karinius poligonus	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2319139/statykit-prie-savonamu-aurages-ir-silales-gyventojai-priesinasi-poligonu-steigimui https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/nsgk-vadovas-del-poligonu-su-silales-aurages-rajonu-gyventojais-dar-teks-padirbeti-56-2292958 https://www.regionunaujienos.lt/aurages-ir-silales-bendruomene-nerimauja-del-steigiamu-poligonu-pasirinkta-ne-ta-vieta/
	2. Panevėžio raj. gyventojai prieš „Rail Baltica“ vėžę	https://www.lrytas.lt/auto/saugus-eismas/2023/08/12/news/gyventojai-priesinasi-rail-baltica-vezei-panevezio-rajone-bijo-prarasti-namus-27992570 https://aina.lt/rail-baltica-gyventojai-priestarauja-papildomos-vezes-tiesimui-panevezio-rajone/ https://jp.lt/rail-baltica-projekte-nustatyti-neatitikimai-panevezio-rajono-gyventojai-kreipsis-i-salies-vyriausybe/
Socialinės įstaigos	1. Kauno raj. (Domeikava) prieš pusiaukelės namus	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/protestuojantys-domeikavos-gyventojai-nenuleidzia-ranku-pusiaukeles-namu-projektu-suabejojo-ir-finansuotojas-56-2167798 https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2191102/domeikavos-

		gyventojai-toliau-protestuoja-del-pusiaukeles-namu
	2. Juragiai (Kauno raj.) priešinasi grupinio gyvenimo namams	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1716594/gyventojai-priesinasi-savivaldybes-planams-statyti-grupinio-gyvenimo-namus-tokiu-namu-lietuvoje-yra-per-pussimti
	3. Klaipėdiečiai prieš Priklausomybių ligų centrą (jaunimui)	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1764895/mes-kovosim-iki-paskutines-sekundes-sio-centro-neatidarysit-dalis-klaipedieciu-sukilo-pries-priklausomybes-ligu-filialo-steigima https://www.atviraklaipeda.lt/2022/08/22/paupio-bendruomenes-kyla-pries-pries-pagalbos-vaikams-centra/
	4. Tauragės gyventojai prieš pusiaukelės namus	https://kurjeris.lt/aktualijos/krasto-zinios/pusiaukeles-namai-ikurti-be-vietiniu-zmoniu-zinios/
	5. Lauksargių gyventojai prieš pabėgėlių (ukrainiečių) centrą	https://kurjeris.lt/naujienos/ne-visi-lauksargiskiai-pritaria-pabegeliu-centro-kurimui/
Vėjo elektrinės	1. Raseinių raj.	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2267426/juroj-tegul-stato-tuos-monstrus-raseiniu-rajone-kylama-pries-vejo-jegainiu-statyba
	2. Švenčionių raj.	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2154035/planai-statyti-vejo-parka-svencioniu-rajone-seja-nerima-bijoma-triuksmo-ar-zalos-saugomoms-gyvunu-rusims
	3. Anykščių raj.	https://www.anyksta.lt/bendruomene-priestarauja-vejo-elektriniu-parko-statyboms/
	4. Tauragė	https://kurjeris.lt/aktualijos/kaip-zalioji-aurage-i-zmoniu-kiemus-verziasi/
	5. Širvintų raj.	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1984909/planuojamas-didzulis-vejo-elektriniu-parkas-bruzdina-moletu-ir-sirvintu-gyventojus-nerimauja-del-poveikio-sveikatai-krastovaizdziui-ir-nt-kainoms
	6. Rietavas	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2028133/rietaviskiu-nevilioja-vejo-jegainiu-kaimynyste-mes-norime-ramiai-gyventi-statykite-nuo-musu-toliau
	7. Marijampolė	https://www.valstietis.lt/ukininku-zinios/vejiniu-parka-zemdirbiai-pasitinka-ne-isskestomisrankomis/130915
	8. Elektrėnai	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2122357/grabijolu-kaimo-gyventojai-pasipriesino-verslininku-planams-salia-statyti-vejo-jegaines-jos-butu-matomos-net-is-kernaves
	9. Šakių raj.	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2282012/vienas-verslas-zlugdo-kita-gyventojus-pykdo-planai-salia-kaimu-statyti-vejo-jegaines

Daugiaaaukščiai	1. Klaipėdos gyventojai prieš daugiaaukštį	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2012590/klaipedos-daugiabucio-gyventojai-pasipiktine-planais-tarp-namu-isprausti-daugiaauksti-pastata
	2. Kauno (Panemunės) gyventojai prieš daugiaaukštį	https://www.lrytas.lt/bustas/nekilnojamasis-turtas/2024/03/03/news/kaunieciai-suzinojo-apie-nauja-kaimyna-ir-sujudo-turi-jam-daug-priekaisu-30797142
	3. Kauno (Žemųjų Šančių) gyventojai prieš daugiabučių projektą	https://kaunas.kasvyksta.lt/2024/01/15/miestas/zemuosiuose-sanciuose-naujas-karas-del-planuojamu-devyniu-daugiabuciu/
Viešųjų paslaugų mažinimas	1. Marijampolės raj. gyventojai prieš bibliotekų uždarymą	https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/2043482/mes-daugiau-nieko-neturime-marijampoles-savivaldybes-gyventojai-priesinasi-kaimo-biblioteku-uzdarymui
	2. Kauno raj. gyventojai prieš mokyklos mažinimą	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2352872/jiems-nebeliko-vietos-bendruomene-netveria-pykciu-i-kitas-patalpas-iskelta-visa-klase
	3. Gyventojai priešinasi pagalbos centro prijungimui prie Gargždų ligoninės	https://gargzdai.lt/priekuliskiai-priesinasi-medicinos-istaigos-pertvarkai-nepaisydami-ateities/
	4. Prieš Dovilų pašto uždarymą	https://gargzdai.lt/gyventoju-protesto-balsai-dovilu-pasto-neisgelbejo/
	5. Panevėžio raj. medicinos punktų mažinimas	https://jp.lt/gyventojai-piktinasi-panevезio-rajone-liko-vos-penki-medicinos-punktai/
	6. Tytuvėnų gyventojai prieš savivaldybių jungimą	https://www.skrastas.lt/aktualijos/seniuniju-gyventojus-gasdina-jungimosi-vajus
Medžių kirtimas	1. Kauno (Vilijampolės) gyventojai prieš medžių kirtimą	https://kaunas.kasvyksta.lt/2023/10/22/miestas/kaunieciai-kyla-pries-savivaldybes-planus-visa-zalia-erdve-miestas-is-musu-atims/
	2. Anykščių gyventojai prieš medžių kirtimą	https://www.anyksta.lt/protestai-issaugojo-gluosnius-prie-maximos/
	3. Vilniaus (Naujamiesčio) gyventojai prieš medžių kirtimą	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2038689/betonu-nekvepuosi-turi-prideti-zalumos-basanaviciaus-gatveje-vilnieciai-protestavo-pries-skvero-medziu-kirtima
Kiti infrastruktūros	1. Klaipėdos raj. gyventojai prieš kapines	https://gargzdai.lt/klaipedos-miesto-naujuju-kapiniu-paieskos-ibaugina-bendruomenes/ https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/mintis-apie-kapines-uz-tvoros-ivare-nemiga-pajurio-gyventojai-pasiryze-kovai-56-

objektai		2264082
	2. Berčiūnų (Panevėžio raj.) gyventojai prieš degalinę	https://www.delfi.lt/miestai/panevezys/panevezio-rajono-gyventojai-priesinasi-naujos-degalines-statyboms-89188945
	3. Gargždų gyventojai prieš telekomunikacijų bokštą	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/protestas-gargzduose-ryte-issiusta-zinute-gauna-tik-vakare-bet-boksto-vis-tiek-nenori-56-2028156
	4. Šalčininkų gyventojai prieš plovyklą	https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/gyventojai-pyksta-del-plovyklos-po-langais-savivaldybe-koreguoja-tvarka-bet-nesiam-projektui-56-2121904
	5. Kauno (Dainavos) gyventojai prieš laidojimo namus	https://kaunas.kasvyksta.lt/2023/03/21/miestas/bermudu-trikampio-gyventojai-supurtyti-pro-langus-matys-skausmo-persmelktus-veidus-ir-asaras-foto/
	6. Klaipėdos gyventojai prieš plovyklą	https://www.atviraklaipeda.lt/2023/08/02/plovykla-purviname-uosto-patvoryje-azijos-pozymis/
	7. Inkūnų gyventojai prieš bokšto statybą	https://www.anyksta.lt/gyventojai-skundziasi-neaiskais-bokstais-inkunuose/ ; https://www.anyksta.lt/inkunieciu-prasymui-nugriauti-boksta-savivaldybe-kurcia/
	8. Kauno (Marvelės) gyventojai prieš krovinių prieplauką	https://kaunas.kasvyksta.lt/2024/05/24/miestas/marvelės-bendruomene-priesinasi-planams-plesti-krovinine-prieplauka-kaune/
	9. Anykščių gyventojai prieš „Devilstone“	https://www.anyksta.lt/renkami-parasai-kad-nebeliktu-devilstone-zadama-kreiptis-ir-i-prokuratura/
	10. Palūšės gyventojai prieš statinius prie ežero	https://www.mignalina.lt/2022/09/30/paluses-bendruomene-teisiasi-su-savivaldybe/ ; https://www.mignalina.lt/2022/02/11/ode-gavaicio-ezerui/ ; https://www.mignalina.lt/2023/09/22/teisme-paluses-gyventuju-pergale-pries-savivaldybe/

Literatūros sąrašas

1. Aidukaitė, Jolanta, „The role of leaders in shaping urban movements: a study of community mobilisation in Lithuania“, *East European Politics*, 32(1) (2016): 105-122.
2. August, Vincent. “Understanding Democratic Conflicts: The Failures of Agonistic Theory.” *European Journal of Political Theory* 23, no. 2 (September 6, 2022): 182–203.
3. Boltanski, Luc, Laurent Thévenot, *On Justification: Economies of Worth* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2006[1991]).
4. Castells, Manuel, *The Urban Question* (London: Arnold, 1977).
5. Ceka, Besir, „The Perils of Political Competition: Explaining Participation and Trust in Political Parties in Eastern Europe“, *Comparative Political Studies* 46(12) (2012).
6. Cirtautas, Matas, „Visuomenės dalyvavimo urbanistinio planavimo ir projektavimo procesuose realijos ir perspektyvos“, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 3(3) (2011).
7. della Porta, Donatella, Mario Diani (eds.), *The Oxford Handbook of Social Movements* (Oxford: Oxford University Press 2015).
8. Deth, Jan W. van. “A Conceptual Map of Political Participation.” *Acta Politica* 49, no. 3 (May 9, 2014): 349–67.
9. Duvold, Kjetil, Mindaugas Jurkynas, “Lithuania”, *The Handbook of Political Change in Eastern Europe, Third Edition*, Sten Berglund, Joakim Ekman, Kevin Deegan-Krause, Terje Knutsen (eds.) (Edward Elgar Publishing, 2013).
10. Ekman, Joakim, Erik Amnå. “Political Participation and Civic Engagement: Towards a New Typology.” *Human Affairs* 22, no. 3 (June 25, 2012): 283–300.
11. Eranti, Veikko, „Re-visiting NIMBY: From conflicting interests to conflicting valuations“, *The Sociological Review* 65(2) (2017).
12. Eranti, Veikko, “Engagements, Grammars, and the Public: From the Liberal Grammar to Individual Interests.” *European Journal of Cultural and Political Sociology* 5, no. 1-2 (March 26, 2018): 42–65.
13. Eranti, Veikko, Taina Meriluoto, „Plurality in Urban Politics: Conflict and Commonality in Mouffe and Thévenot“, *International Journal of Urban and Regional Research* 47(5) (2023).
14. Gaidys, Vladas, „Politinio aktyvumo rodikliai visuomenės nuomonės apklausose“, *Filosofija. Sociologija* 31(4) (2020).
15. Genys, Dainius. “The Power of Lithuanian Civil Society and Its Boundaries.” In *The Nonprofit Sector in Eastern Europe, Russia, and Central Asia*, edited by David Horton Smith, Alisa Moldavanova, Svitlana Krasynska (Leiden, Boston: Brill, 2018).
16. Gladarev, Boris, Markku Lonkila. “Justifying Civic Activism in Russia and Finland.” *Journal of Civil Society* 9, no. 4 (December 2013): 375–90.
17. Goode, Erich, Nachman Ben-Yehuda. “Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction.” *Annual Review of Sociology* 20, no. 1 (January 1, 1994): 149–71.
18. Hager, Carol, Mary Alice Haddad (eds.), *NIMBY is beautiful: cases of local activism and environmental innovation around the world* (New York; Oxford: Berghahn Books, 2015).
19. Hamlin, Morgan. “From Housing Crisis Initiative to Public Issue: Justifications Analysis of Land-Use Proposals in the Public Sphere.” *European Journal of Cultural and Political Sociology* 9, no. 2 (March 24, 2021): 226–47.
20. Hansen, Magnus Paulsen. “Laurent Thévenot’s Sociology of Regimes of Engagement and Grammars of Commonality.” In *Handbook of Economics and Sociology of Conventions*, (Cham: Springer International Publishing, 2023), 1–19.

21. Ylä-Anttila, Tuomas, Anna Kukkonen, “How Arguments Are Justified in the Media Debate on Climate Change in the USA and France,” *International Journal of Innovation and Sustainable Development* 8, no. 4 (2014).
22. Ylä-Anttila, Tuomas, Eeva Luhtakallio, „Justifications Analysis: Understanding Moral Evaluations in Public Debates“, *Sociological Research Online* 21(4) (2016).
23. Jankauskaitė-Jurevičienė, Laura, Aušra Mlinkauskienė, „Community Participation in Decision Making Processes in Urban Planning: The Case of Kaunas“, *Journal of Contemporary Urban Affairs* 5(2) (2021).
24. Jankauskaitė-Jurevičienė, Laura, „Assumptions of the Concept of Spatial Justice in the Theory and Practice of Urban Planning Processes“, *Architecture and Urban Planning* 18(1) (2022).
25. Juškevičius, Pranciškus, Kristina Gaučė, „Urbanistinio planavimo deformacijos“, *Urbanistika ir architektūra* 34(4) (2010).
26. Laclau, Ernesto, Chantal Mouffe. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (London: Verso, 2001).
27. Lindqvist, Beatriz, “The Playfulness of Resistance: Articulations of Urban Grassroots Activism in Post-Socialist Vilnius”, *Urban Grassroots Movements in Central and Eastern Europe*, Kerstin Jacobsson (ed.) (Farnham; Burlington: Ashgate, 2015).
28. Luik, Lelde, “Re-evaluating the Role of Representative Institutions in Radical Democratic Theory: Lessons from Democratic Identity Construction in Latvia” (Daktaro disertacija, Tartu universitetas, 2023).
29. Lefebvre, Henri, „The Right To The City“, *Writings on Cities*, (London: Blackwell Publishing, 1996[1968]).
30. Leontidou, Lila, „Urban Social Movements in 'Weak' Civil Societies: The Right to the City and Cosmopolitan Activism in Southern Europe“, *Urban Studies* 47 (2010).
31. Luhtakallio, Eeva, *Practicing Democracy. Local Activism and Politics in France and Finland* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012).
32. Mayer, Margit, „The ‘right to the city’ in the context of shifting mottos of urban social movements“, *City*, 13(2–3) (2009).
33. Martin, James. *Chantal Mouffe. Hegemony, Radical Democracy, and the Political* (London: Routledge, 2013).
34. McAuliffe, Cameron, Dallas Rogers. “The Politics of Value in Urban Development: Valuing Conflict in Agonistic Pluralism.” *Planning Theory* 18, no. 3 (March 1, 2019): 300–318.
35. Mincyte, Diana, Aiste Bartkiene. “The Anti-Fracking Movement and the Politics of Rural Marginalization in Lithuania: Intersectionality in Environmental Justice.” *Environmental Sociology* 5, no. 2 (November 13, 2018): 177–87.
36. Mouffe, Chantal. *The Return of the Political*. (Verso Books, 1993).
37. Novy, Johannes, Claire Colomb, „Struggling for the Right to the (Creative) City in Berlin and Hamburg: New Urban Social Movements, New ‘Spaces of Hope’?“, *International Journal of Urban and Regional Research* 37 (2013).
38. Petronytė-Urbonavičienė, Ieva, Rūta Žiliukaitė, Mindaugas Degutis, Ainė Ramonaitė, *Pilietinės galios indeksas 2022 m.* (Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2022).
39. Sinkienė, Jolita, Huriye Armağan Doğan, Kęstutis Zaleckis, Jurga Vitkuvienė, Indrė Gražulevičiūtė Vileniškė, Brigita Tranavičiūtė, Tomas Grunskis, „Potential for Transformation of Urban Open Public Spaces in Modernist Multi-Apartment Districts in Lithuania“, *Architecture and Urban Planning* 14 (2018).
40. Thevenot, Laurent, Michael Moody, Claudette Lafaye, “Forms of Valuing Nature: Arguments and Modes of Justification in French and American Environmental Disputes”, in Lamont Michèle and Thévenot Laurent (eds.), *Rethinking Comparative Cultural Sociology*:

- Repertoires of Evaluation in France and the United States* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).
41. Thevenot, Laurent, "Pragmatic Regimes Governing The Engagement With The World", in Karin Knorr-Cetina, Theodore Schatzki, Eike von Savigny Eike (eds.), *The Practice Turn in Contemporary Theory* (London: Routledge, 2001).
 42. Thevenot, Laurent, "Evaluation Through Regimes of Engagement and Grammars of Commonality", in Radhika Gorur, Paolo Landri, and Romuald Normand (eds.), *Rethinking Sociological Critique in Contemporary Education* (Taylor & Francis, 2023).
 43. Wexler, Mark, "A Sociological Framing of the NIMBY (Not-In-My-Backyard) Syndrome", *International Review of Modern Sociology* 26(1) (1996).
 44. Žilys, Apolonijus, Miglė Bartuškaitė, „Politinio ir socialinio pasitikėjimo bei dalyvavimo raiška Lietuvos demokratijoje“, *Kultūra ir visuomenė* 2(1) (2011).

Šaltinių sąrašas

1. Asociacija „Kraštovaizdis“, <https://www.krastovaizdis.eu/>.
2. Delfi.lt, „Prie Vyriausybės – protestas dėl Dieveniškų ir Rūdninkų: turime pažadą, bet jis nieko vertas“, 2021 m. liepos 29 d., <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/prie-vyriausybės-protestas-del-dieveniskiu-ir-rudninku-turime-pazada-bet-jis-nieko-vertas-87822821>.
3. Lietuvos energetikos agentūra, „Teikiama parama vėjo elektrinėms įsirengti – smulkusis verslas ir ūkininkai kviečiami teikti paraiškas finansavimui gauti“, 2023 m. birželio 29 d., <https://www.ena.lt/Naujiena/teikiama-parama-vejo-elektrinems-isirengti-smulkusis-verslas-ir-ukininkai-kviečiami-teikti-paraiskas-finansavimui-gauti/>.
4. LR Aplinkos ministerija, „Visuomenės teisės ir jų realizavimo tvarka Lietuvoje“, atnaujinta 2023 m. spalio 3 d., <https://am.lrv.lt/lt/orhuso-konvencija/visuomenes-teises-ir-ju-realizavimo-tvarka-lietuvoje/>.
5. LR Energetikos ministerija, „Esamiems ir būsimiems saulės ir vėjo elektrinių savininkams – 48 mln. Eur Energetikos ministerijos parama baterijoms“, 2024 m. liepos 4 d., <https://enmin.lrv.lt/lt/naujienos/esamiems-ir-busimiems-saules-ir-vejo-elektriniu-savininkams-48-mln-eur-energetikos-ministerijos-parama-baterijoms/>.
6. Rumšienė, Radvilė, „Kova prieš vandenilio gamyklą: šalia įaudrintos bendruomenės – prorusiški veikėjai“, LRT.lt, 2024 m. kovo 7 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2210419/kova-pries-vandenilio-gamykla-salia-iaudrintos-bendruomenes-prorusiski-veikejai>.
7. Tvaskienė, Jurga, „Kiaulių ir vištų koalicija“ tvindo Lietuvą srutų kvapais“, LRT.lt, 2019 m. vasario 26 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lrt-tyrimai/5/247127/kiauliu-ir-vistu-koalicija-tvindo-lietuva-srutu-kvapais>.

SUMMARY

This thesis challenges the common perception of Lithuanian society as politically passive by exploring new forms of citizen participation, specifically local resistances to land-use projects. Often labeled as NIMBY (Not-In-My-Backyard) movements, such resistances are examined beyond the reductive and negatively connoted term, aiming instead to analyze their political nature and underlying dynamics. Local resistances to land-use projects are at the intersection of fighting for public and private interests, therefore requiring deeper exploration to understand their political dimension. While prior research in Lithuania has focused on urban planning efficiency, mobilization factors, and individual identity impacts, this thesis addresses the underdeveloped question of the political character of these resistances.

Mouffe's concept of agonistic pluralism and the assumptions of the justification theory (L. Boltanski and L. Thevenot) are applied to conceptualize the political character of the resistances and their common features. Boltanski and Thevenot argue that at the core of public conflicts are conflicting perceptions of the common good, which is defined as a moral consensus that structures a legitimate social order. Based on this approach, the aim of the thesis is to investigate how justifications, based on conceptions of common good, are constructed in the local resistances to land-use projects in Lithuania. According to justification theory, social actors take part in public debates or conflicts by justifying their claims – constructing their arguments based on different conceptions of the common good – seven orders of (moral) worth (*inspired, domestic, fame, civic, market, industrial, green*). The framework of the orders of worth was developed into justification analysis, a tool for empirical research, which is used for the analysis of the selected cases of the resistances.

A review of the media during the selected timeframe from 2022 to September 2024 identified 47 instances of conflicts over land-use, which were categorized into eight types: factories and recycling centers, large-scale infrastructure, social institutions, wind power plants, tree removal, high-rise buildings, public service reductions, and other infrastructure projects. In-depth analysis focuses on local resistances to factories in Pagiriai and Darbėnai, the Rail Baltica project in Panevėžys district, a halfway house in Domeikava, and all cases of resistance to wind power plants and tree removal. The data includes public statements by local actors collected from news outlets and social media (Facebook), supplemented by visual material from protests where available.

The results of the analysis show the diverse ways of constructing the common good in land-use conflicts, with the predominant way being based on civic worth, which can be divided into two further categories: one that emphasizes the collective well-being and power of the local community, and another that focuses on legal rights, legislation, and the pursuit of justice through legal or bureaucratic channels. The order of civic worth can be understood as the core of all local resistances, which is combined with other orders of worth, more commonly – the green worth (in resisting industrial objects) and domestic worth (in resisting social institutions). The analysis reveals that the political character of the recurring local resistances in Lithuania is not merely in their anti-establishment rhetoric, but instead in the engagement in a deeper agonistic conflict. At the heart of this conflict is an attempt to challenge the dominant notion of worth, asserted by the representatives in power.